

TV 15

Glasilo Zveze združenj borcev NOV
in Zveze rezervnih vojaških starešin
Slovenije

Glavni in odgovorni urednik: France Šušteršič

Leto XI. — Št. 38

6. IX. 1973



Srečanje v Robežu onstran Karavank

Lepa, sončna nedelja v Robežu, onstran Karavank. Čez Ljubelj skozi Borovlje in prek Jezerskega ter Zelenke Kaple v smeri Apač brzi kolone avtomobilov z jugoslovanskimi oznakami. Številni avtobusi s člani ZZB NOV in nekdanjimi koroškimi partizani vzdigujejo prah na vzpetinah pod Staro goro. Pot se zvrsta in ob robu velike jase opazimo slavnostni prostor. Čez senožeti prihajajo domačini, mnogi pa so se pripeljali iz Borovelj, Sel, Šmarjete, Zelenke Kaple... Na drugem tovariškem srečanju v Robežu so se zbrali nekdanji koroški partizani pa tudi njihovi sodelavci in prijatelji gostoljubne Koroške.

Debelo uro pred uradnim začetkom srečanja je bil Robež prizorišče ganljivih prizorov. Za nekatere tovariše je moralo preteči veliko let, da so si lahko ponovno segli v roke. Večina je vztrajno ponavljala, da bi moralo priti večkrat do podobnih srečanj. Takšna srečanja ne pomenijo samo ohranjanja tradicij narodnoosvobodilnega boja, pač pa so tudi podpora boju, ki ga koroški Slovenci še vedno bijejo za svoje pravice.

Ob novo odkritem spomeniku partizanskim borcem je zadonela borbena pesem Partizanskega pevskega zbora iz Ljubljane, ki ga vodi tovariš Radovan

Gobec. Za uvodnimi besedami, ki jih je povedal Peter Kuhar, so prebrali pozdravno pismo Mitje Ribičiča-Cirila.

»Žal se ne morem osebno udeležiti partizanskega slavlja v Robežu pri Apačah, kjer so partizani druge grupe odredov narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije jeseni leta 1942 vodili veliko in za razvoj protifašističnega boja pomembno bitko. Posebno mi je žal, ker me na tiste čase in ponosne, zavedne koroške ljudi pod Košuto vežejo neizbrisni spomini in prijateljstva, ustvarjena v partizanskih nočeh in skupnem žrtvovanju. Odkritje spomenika partizanskim borcem pomeni, da so tradicije in pridobitve protifašističnega boja na Koroškem in v vsej Avstriji še danes žive in pomembne. To pa je poročilo, da se bodo slej ko prej na Koroškem uresničile obveznosti iz mednarodne pogodbe, ki jih je po zmagi nad fašizmom sprejela republika Avstrija, tako kot to zahteva konferenca o evropski varnosti in sodelovanju ter dokument Organizacije združenih narodov. V imenu SZDL Slovenije želim, da bi vaš današnji zbor pomenil nov prispevek k sožitju med narodi, krepitvi sodelovanja med Avstrijo in Jugoslavijo, predvsem pa k izboljšanju pogojev za vsestranski narodni, gospodarski in kulturni napredek slovenske

narodnosti na Koroškem,« je zapisal Mitja Ribičič.

Slavnostni govor, ki ga je imel Karel Gašper Prusnik, je mnogim še močneje ogrel srca, pa tudi dlani. Poudaril je, da je bil prav na kraju, kjer so tokrat odkrili spomenik partizanskim borcem, prvi oboroženi spopad slovenskih partizanov (dne 16. avgusta 1942!). Ta bitka je pomenila koroškim Slovincem znak za oboroženo vstajo. Prvi strelji na tem področju so pred enaintridesetimi leti pomenili konec uspevalne politike koroških Slovencev. Partizani iz Kranjčevega bataljona so koroškim Slovincem z dejanji dokazali, da se je treba proti zločinu nacističnega iztrebljanja koroških Slovencev upreti z orožjem v rokah. In ne gre pozabiti, da je na koroških tleh ostalo petsto padlih partizanov.

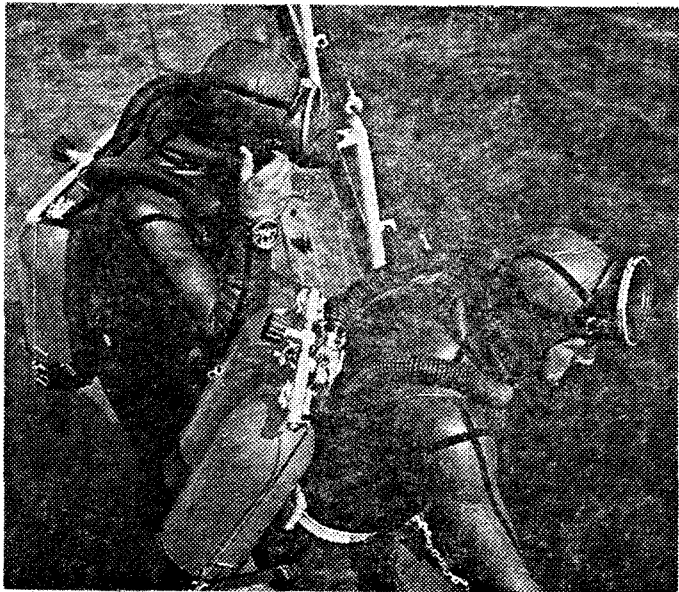
»Mirno sožitje med slovensko in nemško govorečimi sodeželani je mnogim trn v peti. Heimatdienst zastruplja politično ozračje na Koroškem. Nemško govoreče ljudstvo je popolnoma napačno obveščeno o resnični zgodovini našega prebivalstva in naše zemlje. Partizani smo že neštokrat potrkali na vest tistih državljanov, ki so odgovorni, da preko javnih občil v Avstriji ustvarjajo idejo dobrega sodelovanja med državljani nemške in slovenske narodnosti. Zahtevali smo, da pred avstrijskimi množicami razkrinkavamo nemškonalistične hujskače, ki so v zadnjih šestdesetih letih povzročili sami Avstriji veliko zla.

Avstrijski javni delavci naj povedo svojim državljanom resnico: na Koroškem živimo Slovenci, prav tako pridni in poštteni državljanji, ki z avstrijskimi sodeželani plačujemo enake davke in imamo enake obveznosti do države.

Nekdanji partizani moramo vložiti vse moči, da bomo obveščali o resničnem položaju na Koroškem vso javnost, tudi nemško govoreče državljane. Tudi to jim moramo povedati, da je Heimatdienst samo ena od mnogih terorističnih organizacij mednarodne ustaške zveze. Ko bodo tudi nemško govoreči sodeželjani pravilno obveščeni o pravičnem boju koroških Slovencev, bodo spoznali, da jim Slovenci nič ne jemljemo, ko zahtevamo svoje pravice. Spoznali bodo, da smo v boju za mir prav koroški Slovenci njihovi najiskrenejši tovariši...«



Na Robežu pod Karavankami je zadonela tudi pesem partizanskega pevskega zbora iz Ljubljane (zgoraj). Na kraju prvega spopada Kranjčevega bataljona z nemškimi nacističnimi enotami na Koroškem so v nedeljo odkrili lep spomenik (spodaj).



DAN VOJNE MORNARICE

Dne 10. septembra praznujemo dan jugoslovanske vojne mornarice. Ob tej priložnosti objavljamo dva članka: na 3. in na 8. strani. Na sliki: naši podmorski izvidniki pred akcijo.

PRIDITE V IVANČNO GORICO!

Kot je bilo v »TV 15« že objavljeno, bo v nedeljo, 9. septembra, v Ivančni gorici proslava 30-letnice prevzema oblasti OF v takratnem stiškem in grosupeljskem okrožju, zmage nad italijanskimi okupatorji in ustanovitve Dolenjskega odreda. Proslava se bo začela ob 9. uri. Program: sprejem patrolj, pozdravni govori, objava spominskih listin aktivistom OF ter borcem 2. in 3. bataljona Cankarjeve brigade, odkritje spominskega obeležja, slavnostni govor Franca Kimovca-Zige, kulturni program, tovariško srečanje aktivistov in borcev.

Poleg bivših aktivistov in borcev so vabljeni na proslavo tudi vsi drugi občani, zlasti pa naj bi se je udeležilo čimveč mladine!

besede in dejanja

POGOSTO SE DOGAJA...

Kljub mnogim priporočilom in resolucijam se položaj tržne inšpekcije zelo počasi popravlja, so ugotovili na sestanku glavnih republiških tržnih inšpektorjev v Beogradu. Na Hrvaškem, na primer, lahko inšpektorji opravljajo le 70 % svojih nalog, saj jih manjka 136, v Srbiji pa ima na stotine občin samo 170 inšpektorjev. Občinske skupščine v Srbiji, in to nobena, niso storile skoraj ničesar, da bi se delo inšpekcijskih služb izboljšalo. Pogosto se dogaja, da prijave ostanjejo v predalu in da ne uresničujejo zakonskih ukrepov. V reševanju problemov inšpekcijskih služb je čutili tudi vse preveč oklevanja, ki ga opravičujejo

s tem, da čakajo na novo ustavo, reorganizacijo uprave itd. Vse to pa niso razlogi, ki bi lahko ustavili razvoj inšpekcij, posebno še, ker je tržišče nemirno in občutljivo, število prekrškov pa nenehno narašča.

»Delavska enotnost« — 1. 9. 1973

STARI ZNANCI

V dimnikarskem podjetju v Ljubljani se je nekaj zataknilo. Usoda je hotela, da so izgubili direktorja in treba je bilo izbrati novega. In glej. Na razpisano prosto delovno mesto se je prijavil tudi bivši direktor tega podjetja, za katerega pa žal ni mogoče reči, da je moralno neoporečen. Ni še namreč tako dolgo tega, ko je bil prav ta direktor obsojen zaradi grabeža šestih starih milijonov in mu je sodišče prisodilo štiri leta zapora, po prestani kazni pa prepovedalo vsaj

pet let opravljati delo na odgovornem delovnem mestu.

No in prav tega kandidata, čeprav se je na razpisano delovno mesto prijavil še drugi kandidat, je komisija favorizirala in ga tudi sprejela. Pa kaj ga tudi ne bi, saj so si bili stari znanci. Tako je bil izvoljen in to po predpisih.

»Komunist« — 3. 9. 1973

PONEKOD JE DINAR VREDEN LE 50 PAR

V nekaterih naših mestih velja dinar samo 50 par! To ugotovitev so potrdili rezultati najnovejše ankete Centra za proučevanje življenjskega standarda v petdesetih mestih, ki so pokazale, da znašajo razlike v cenah potrošnega blaga v raznih mestih od 20 do 100 odstotkov.

»NIN« — 2. 9. 1973



● Po neuradnih podatkih je bila zunanjetrgovinska menjava naše države s tujino avgusta meseca na ravni julijske, toda s precej ugodnejšimi rezultati. Po teh podatkih je bila vrednost jugoslovanskega izvoza v prvih 27 dneh avgusta za 41 odstotkov večja kot v enakem obdobju lani. Očitno gre za hitrejši ritem izvoza v drugem polletju v primerjavi s prvim letošnjim polletjem. Po drugi strani pa se je uvoz precej zmanjšal glede na julij in avgust lani. Medtem ko je vrednost uvoza v minulem mesecu — s povečanjem za okoli 40 odstotkov — zadržala raven iz prejšnjih mesecev, pa je porast vrednosti uvoza v prvih 4 tednih avgusta znašala le 14 odstotkov. Kaže torej, da se bodo uresničila predvidevanja o precejšnjem padcu vrednosti uvoza v drugem polletju, s čimer naj bi se zmanjšal zunanjetrgovinski primanjkljaj. Pomembno je, da se je vrednost izvoza avgusta letos na konvertibilno področje povečala celo za 51 odstotkov v primerjavi z enakim lanskim obdobjem.

● Služba družbenega knjigovodstva je po podatkih o poslovanju slovenskega gospodarstva v prvem polletju presedila, da je bila njegova poslovna dejavnost močnejša od lanske in tudi bolj razgibana od planirane. Gospodarstvo je doseglo nekaj dobrih poslovnih rezultatov. Zabeležilo je proizvodno rast, močno je povečalo izvoz, tudi dohodek je rasel in zaposlenih je bilo več, kot je bilo planirano. Ob tem pa SDK opozarja na prehitro naraščanje cen in življenjskih stroškov, kar povzroča občuten padec realnih osebnih dohodkov. Gospodarstvo je letos doseglo 72.439 milijonov din celotnega dohodka. Lanski dohodek je presegel za 26 odstotkov. Najbolj ga je povečala kmetijska dejavnost, najmanj pa prometne dejavnosti, vendar so tudi te za 21 odstotkov nad lanskimi zneski.

● Italijanske zdravstvene oblasti so potrdile glasove, ki so že več dni zatrjevali, da je v Neaplju bilo zadnje čase več primerov kolere. Do sedaj so zabeležili sedem smrtnih primerov, v neapeljski bolnišnici »Cotuno« pa so sprejeli v poseben oddelček za kužne bolezni 43 oseb. Sprožili so takoj vrsto ukrepov, da bi preprečili širjenje epidemije. Zvezni sekretariat za delo in socialno politiko v tej zvezi obvešča občane, ki potujejo na območje Neaplja, da se morajo prej cepiti proti koleri.

● FAO je opozorila, da grozi Evropa ena najhujših epidemij slinavke in parkljevke, ki utegne imeti katastrofalne posledice. Epidemijo so že zanesli iz Irana v azijski del Turčije, v spodnji Avstriji pa je izbruhnil že drugi val epidemije, ki je sprožil veliko vznemirjenje med živinorejci. Bolezen je že zajela več kmetijskih posestev in začela moriti živino. V Sloveniji parkljevke in slinavke se niso opazili, vendar izvajajo zaščitne ukrepe že vse leto. Komisija za slinavko in parkljevko pri sekretariatu za kmetijstvo in gozdarstvo SRS že vse leto budno spremlja to epidemijo in skrbi za to, da ne bi vdrila k nam.

● V Rimu je bilo izredno zasedanje organizacije za civilno letalstvo ICAO. Takoj po uvodnih besedah predsednika organizacije Walterja Binaghija, ki je opozoril, da se morajo glede zračnega piratstva in varnosti zračnega prometa vse članice strogo ravnati po pravilih organizacije, se je začel besedni dvoboj med predstavniki Libanona in Izraela. Konferenca je pomembna in na njej sodelujejo predstavniki vlad ali zunanjih ministrstev. Med ostrejšimi ukrepi proti ugrabitvam predlagajo: država, v kateri je ugrabitelj potniškega letala, ga mora po hitrem postopku postaviti pred sodišče, omogočiti potnikom nadaljevanje poleta, letalo in posadko pa vrniti državi, iz katere je. Države, ki tega ne bi spoštovale, bodo izključili iz mednarodne letalske organizacije. Svica in Britanija pa predlagata, da bi letalom iz takšnih držav celo prepovedali leteti čez ozemlja drugih.

● Iz Kitajske poročajo, da se je od 24. do 28. avgusta sestal vsedržavni kongres kitajske komunistične partije. Zadnji kongres je bil pred štirimi leti. Uradno sporočilo o sedanjem kongresu govori, da se ga je udeležilo 1.249 delegatov. Na kongresu so izvolili nov centralni komite in so soglasno sprejeli politično poročilo Ču En Laja ter nov partijski statut. Navzoči delegati so zastopali 23 milijonov članov partije. Nov statut so morali sprejeti predvsem za-

to, ker je v starem Lin Piao omenjen kot naslednik predsednika Mao Ce Tunga. V uradnem sporočilu o kongresu je bilo prvič potrjeno, da je bila »premagana izdajalska skupina«, ki jo je vodil bivši obrambni minister in najožji Mao Ce Tungov sodelavec maršal Lin Piao. Poleg notranjih vprašanj in strankarskih zadev, je kongres obravnaval tudi vprašanja mednarodne politike. Ugotovil je, da vlada v svetu velik nered, hkrati poudarja, da gre sedaj v bistvu za novo pozitivno dejstvo razvoja v vedno bolj neugodni smeri za imperializem, sodobni revizionizem in za katerokoli reakcionarno obliko. V sporočilu o kongresu je še rečeno, da mora Kitajska predstavljati najširšo fronto proti »hegemonizmu dveh supersil, ZDA in SZ«. Poleg tega je kongres pozval kitajski narod na budnost pred morebitnimi »nenadnimi napadi social-imperializma«.

● Po vesteh, ki še niso uradno potrjene, je katastrofalni potres, ki je prizadel Mehiko, še zlasti zvezni državi Pueblo in Vera Cruz na atlantski obali, zahteval 745 mrtvih in najmanj 2000 ranjenih. Zelo verjetno se bo število žrtev v prihodnjih dneh še povečalo. Potres je trajal nekaj več kot dve minuti in pol ter je prizadel 11 mest, od katerih je bilo šest skoraj popolnoma uničenih, dve sta bili hudo poškodovani, tri pa popolnoma odrezana od sveta. Samo v mestu Ciudad Serdan so zabeležili 300 mrtvih.

● V Ženevi se je sestal koordinacijski odbor evropske konference, ki se sestoji iz šefov delegacij držav-udeleženk. S tem se je začela druga faza konference o varnosti in sodelovanju v Evropi. Poglavitni cilj tega sestanka je organizirati načrt in ritem dela komisij konference in določiti potrebno število podkomisij, katerih naloga bo pretehtati več točk dnevnega reda, pripravljenega v Helsinkih. Delo treh komisij in podkomisij se bo začelo 18. septembra v Ženevi.

● Letošnje proslave dneva jugoslovanske mornarice spremlja vrsta obletnic. V Splitu bo 20-letnica Mornariškega elektronskega zavoda in 25-letnica Hidrografskega inštituta. 10. septembra bo slovesnost ob koncu šolanja oficirjev vojaško-pomorske akademije. Na Lastovu bo ljudsko zborovanje, odkrili bodo tudi spominsko ploščo partizanski mornariški bolnišnici ter hkrati proslavili 30-letnico priključitve jadranskih otokov Jugoslaviji. Na Visu bodo proslavili 30-letnico osvoboditve otoka, hkrati se bosta pobratili mesti Vis in Piran. Osrednja proslava za Slovensko Primorje bo v Piranu ob 30-letnici priključitve Slovenskega Primorja Jugoslaviji.

● Generalni sekretar CK ZK Sovjetske zveze Leonid Brežnev je v osebni poslanici alžirskemu predsedniku Bumedienu sporočil svoje najboljše želje za plodno delo in uspeh četrte konference neuvršenih dežel v Alžiru. »Podpiramo pot protiimperialistične usmeritve neuvršenih dežel in cenimo njihovo pozitivno vlogo pri krepitevi miru, mednarodnega sodelovanja v boju narodov proti kolonializmu in neokolonializmu, za neodvisnost in družbeni red,« pravi med drugim. Po njegovi sodbi lahko alžirski vrh okrepi podlago protiimperialističnega gibanja neuvršenih in pripomore, da bo njihovo sodelovanje pri izboljšanju mednarodnega položaja še večje.

Svoboda, vkoreninjena v tla

Včeraj se je v Alžiru začelo četrto vrhunsko srečanje šefov držav in vlad neuvršenih držav. Že po številni udeležbi najuglednejših državnikov z različnih koncev sveta je to najpomembnejše mednarodno srečanje tega leta. Nič manj pa ni pomembno tudi zaradi konkretnih problemov, s katerimi se bo to srečanje ukvarjalo, in ki posegajo na najrazličnejša področja, politično, socialno in gospodarsko.

Težko jih je na kratko razčleniti vse, zato pa se velja ustaviti še zlasti pri enem izmed osrednjih problemov, s katerimi se bodo te dni ukvarjali najvidnejši državniki neuvršenih držav, zbrani v Alžiru: to je problem nepravilnih gospodarskih odnosov v svetu, ki je razdeljen med razvite in nerazvite, med tiste, ki usmerjajo tokove gospodarskega napredka, in tiste, ki za ta napredek v prvi vrsti samo dobavljajo surovine, oziroma med tiste, ki nenehno zvišujejo svoj standard, ter tiste, ki se komajda otepajo z revščino, lakoto, pomankanjem, kužnimi boleznimi, nepismenostjo in demografsko eksplozijo.

Neuvrščene države so že od vsega začetka posvetile gospodarskim problemom kar največjo pozornost, saj so se zavedale, da morajo svojo komajda priborjeno politično svobodo in neodvisnost trdno vkoreniniti v tla, če nočejo, da postanejo lahek plen razvitejših držav. Zato so si že kmalu zastavile za cilj pospešen gospodarski razvoj. Pri tem pa so naletele na nemajhne težave, saj so ugotovile, da so odnosi v mednarodnem gospodarstvu urejeni tako, da nenehno večjajo blagostanje bogatih in siromašijo revščino revnih. Povedano drugače: razviti svet je neuvrščene države v prvi vrsti potreboval zato, ker je iz njih dobival poceni surovine, poceni delovno silo in ugodno tržišče za svoje izdelke. Ne smemo pozabiti, da nerazvite države v resnici niso revne, saj imajo 62 odstotkov vseh svetovnih zalog nafte, tretjino vsega svetovnega bakra, 43 odstotkov svetovne proizvodnje boksita, pa železo, nikelj in razne druge rudnine — da ne omenjamo številnih kmetijskih proizvodov, ki jih pridelajo največ na svetu, kot so kava, kakao, sladkor, banane in drugi.

Zal pa so ceno teh surovin določale razvite države in tako spravljale dežele v razvoj, ki so nemalokrat odvisne predvsem od prodaje svojih surovin (npr. Zambija in Čile od prodaje bakra, arabske države od prodaje nafte, številne afriške države od prodaje kave in kakava itd.), v stalno gospodarsko negotovost. Potrebno je torej bilo, da se države v razvoju med sabo sporazumejo in se tako zoperstavijo pritiskom razvitih držav.

Tako je že prva, beograjska konferenca neuvršenih držav opozorila, da smejo vsi narodi svobodno razpolagati s svojimi naravnimi bogastvi in da naj države v razvoju čim več sodelujejo med sabo na gospodarskem in trgovinskem področju. Gospodarskim vprašanjem je bila leta 1962 posvečena posebna ekonomska konferenca neuvršenih držav v Kairu. Ta je sprožila širšo akcijo neuvršenih držav, katere rezultat je bila nato konferenca združenih naro-

dov za trgovino in razvoj (tako imenovani prvi Unctad) leta 1964 v Ženevi. Tudi na kairski konferenci so se dogovarjali o medsebojnem gospodarskem sodelovanju med neuvršenimi, o ustanavljanju regionalnih gospodarskih grupacij, o mednarodni tehnični pomoči in notranjih problemih razvoja v nerazvitih deželah.

Na drugi vrhunski konferenci, ki je bila prav tako v Kairu, leta 1964, so bili gospodarski problemi še dosti bolj navzoči kot na prvi konferenci 1961 v Beogradu. Še bolj pa se je tem vprašanjem posvetila tretja vrhunška konferenca, leta 1970 v zambijskem glavnem mestu Lusaki, ki je sprožila geslo »opreti se na lastne sile«. Na tej konferenci so sprejeli deklaracijo o neuvršenosti in gospodarskem razvoju, v kateri so podrobno obdelali ekonomska vprašanja kot eno izmed najpomembnejših področij dejavnosti neuvršenih in spremenjenih svetovnih razmerah. Napočil je namreč čas konkretnih akcij. Svetovni razvoj ni čakal.

Prepad med razvitimi in nerazvitimi se je namreč ta čas izredno naglo globil. Leta 1970, v času lusaške konference, so imele razvite države v povprečju osemkrat višji bruto nacionalni dohodek od dežele v razvoju (najbogatejša svetovna država je bila celo 40-krat bogatejša od najrevnejše na svetu); če se krivične razmere v svetovnem gospodarstvu ne bodo korenito spremenile, bodo čez 30 let razvite države šestnajstkrat bolj bogate od dežel v razvoju. V zadnjih desetih letih pred lusaško konferenco se je delež dežel v razvoju v svetovnem uvozu in izvozu zmanjšal za kake štiri odstotke — na borih 15 odstotkov; obenem pa se je strahovito povečala njihova zunanja zadolženost, ki je pred leti dosegla 70 milijard dolarjev neamortiziranih dolgov...

Še dosti konkretnije in odločnejše kot lusaška konferenca pa se je s problemi svetovnega razvoja ukvarjala avgusta lani konferenca zunanjih ministrov neuvršenih držav v gvajanskem glavnem mestu Georgetownu. V to so konferenco prisilile same spremenjene razmere v svetu: gospodarske skupnosti razvitega sveta so se začele med sabo ozko dogovarjati o razširitvi sodelovanja, ne da bi pri tem upoštevale nerazviti svet; svetovno gospodarstvo je začelo doživljati resno denarno krizo, ki je najhujše prizadela ravno dežele v razvoju; ustvarjale so se nove gospodarske grupacije razvitih držav — kot zahodnoevropska deveterica, ki so vse bolj zapostavljale sodelovanje s tretjim svetom; in zahodni kapitalistični sistem je začel ustvarjati nove oblike velikanskih podjetij, tako imenovane večnacionalne družbe, ki so razpredle svojo dejavnost v številnih nerazvitih državah in si jih skušale z orjaško močjo svojega kapitala tudi politično podrediti.

Odgovor na te nevarne težnje v razvoju svetovnega gospodarstva je moral biti odločen in jasen. Zato so se neuvrščene države začele med sabo dogovarjati o sodelovanju v finančnih in denarnih zadevah, o zasebnih tujih investicijah, o prenašanju znanstvenih in tehničnih izkušenj (na tem področju se je zlasti angažirala Jugoslavija, o ustanavljanju združenj proizvajalcev določenih surovin, o sklepanju sporazumov zastran trgovine s primarnim blagom, o sodelovanju na področju prometa, trgovine, industrijskega razvoja itd. Pri tem so neuvrščene države spoznale, kako nujno je ustvariti med njimi solidarnost in se dogovoriti za čim bolj enoten skupni nastop v svetu: tako v reformiranju mednarodnega denarne sistema, kot v sodelovanju pri večstranskih trgovinskih razgovorih, ki so pred vrati, pa tudi pri investicijskih in razvojnih načrtih, ki zadevajo dežele v razvoju.

Najvišji državniki neuvršenih držav bodo te dni v Alžiru znova proučili gospodarski položaj v svetu in se dogovorili za nadaljnje konkretne naloge neuvršenih držav na tem področju, tako v združenih narodih kot v drugih mednarodnih institucijah in organizacijah. Predvsem pa bodo opozorili na to, da ta svet, v katerem živimo, ni ustvarjen samo za bogate — in da si dolžni poskrbeti za pravičnejše odnose z nerazvitimi državami.

KOMENTATOR



»Skuhala sem bananove cmoke, češpljevi so predragi!«

(Iz Pavlihe)

Slavna obletnica – dan vojne mornarice

Boj za našo obalo in morje se je začel že v davnini, ko si ju je tujec hotel trajno prilastiti in zavladata nad našimi predniki; zavojevalcu so se postavili po robu legendarni uskokci, bokeljski mornarji, hrabri Omišani in mnogi drugi.

Kraljevska vojska in mornarica bivše Jugoslavije je že v dvanajstih dneh izgubila vojno proti fašističnim zavojevalcem. Pavelić in Mussolini sta si po rimski pogodbi z dne 18. maja 1941 razdelila našo jadransko obalo. Italijani so s svojim ladjevjem zajeli in prevzeli domala vso jugoslovansko vojno mornarico.

V tedanjih razmerah je bila Komunistična partija Jugoslavije edina dovolj sposobna sila, da je povedla ljudstvo v oboroženo vstajo. Ljudstvo po vsej državi, kakor tudi na jadranski obali ni hotelo priznati kapitulacije in razkosanja Jugoslavije. Zato so se takoj po razglasu CK KPJ o začetku oborožene vstaje 4. julija 1941 začele organizirane bojne akcije tudi na obali, morju in otokih. Tako se je že avgusta 1941 začela bojna dejavnost; dne 21. avgusta so zažgali ladjo »Niko Matković«; septembra je bila diverzija na

italijanski ladji za polaganje min »Esso« (ex »Soko«); 6. oktobra so povzročili požar na tovorni ladji »Palermov«; 15. oktobra so razdejali kotel na ladji za miniranje »Vergada«; decembra so bile pokvarjene krmilne naprave na rušilcu »Spalatto«...

Te akcije so sledile sklepom prve pokrajinske konference za Dalmacijo, ki je bila avgusta 1941 v Splitu ob navzočnosti tovariša Tita. Na konferenci so razčlenili položaj v Dalmaciji, očistili pokrajinsko partijsko vodstvo in z izvolitvijo novih ljudi utrdili partijske organizacije. Po konferenci so prešli na obsežne organizirane akcije.

Prva akcija je bila 24. januarja 1942, ko so partizani iz Gradca zaplenili motorno jadrnico »Mercur« s 105 ton živeža. Boj se je razplamteval na vse strani. Dne 15. julija 1941 sta dve motorni jadrnici odpluli z italijanskimi četami iz Bara. Italijani so se hoteli izkrcati pri Petrovcu. Črnogorski partizani so obstreljevali z obale obe ladji; padlo je 12 Italijanov, trinajst pa jih je bilo ranjenih. Boji so se nadaljevali. Dne 18. septembra 1942 so skojevci in partijci na Delti na Sušaku ob diverzantski akciji zaplenili mnogo lesa, ki

je bil namenjen v Italijo — Tako so se vrstile druga za drugo številne akcije skupin naših borcev po Dalmaciji.

Eden najodločilnejših in najpomembnejših ukrepov za vso domovino pa je bil 10. september 1942, odlok tovariša Tita o ustanovitvi prvega mornariškega voda v Podgori. Ta dan poslej praznujemo kot rojstni dan naše vojne mornarice. Kmalu potem se je pokazala potreba po ustanovitvi takšnih mornariških vodstev, ki bi mogle voditi boj na morju. Zato je bila z odlokom tovariša Tita 18. decembra 1942 ustanovljena sekcija za vojno mornarico, januarja 1943 pa so ustanovili tudi prvi mornariški odred v Podgori pri Biokovem. Vse to je pospešilo bojno dejavnost na našem morju. Naši borci na obali in otokih so leta 1943, do italijanske kapitulacije, zaplenili okrog dvajset ladij z živežem in drugim blagom. Oboroženi pa so bili le z ribiškimi jadrnicami.

Po italijanski kapitulaciji (8. septembra 1943) je bila osvobodjena skoraj vsa naša obala. Tako je nastala gmotna in ozemeljska podlaga za ustanovitev velikih mornariških enot. Tedaj je narodnoosvobodilna vojska na tem področju imela okrog 300 plovil. Hkrati je bil čedalje večji dotok borcev in tako so bili ustvarjeni pogoji za ustanovitev mornarice NOV Jugoslavije. Štab mornarice je zato, da bi bilo lažje poveljevanje, razdelil področje od Soče do Brijunov na šest obalnih mornariških odsekov. Razen tega so ustanovili: poveljstvo kninskega odseka (25. sept.) v in Istro (24. septembra); obalno poveljstvo kninskega odseka 25. sept.) v Zdrnelcu na otoku Pašman; 29. septembra je bilo obalno poveljstvo za Split reorganizirano in preimenovali so ga v poveljstvo ladjevja oboroženih ladij. Oktobra 1943 je vrhovni štab NOV in POJ imenoval štab mornarice NOVJ ter mu določil naloge.

Ta razvojna pot ni bila nikakor gladka. Jugoslovanska trgovska mornarica za dolgo in obalno plovbo je imela od leta 1941 do 1943 velikanske izgube. Samo leta 1941 je bilo potopljenih štiri najst ladij s tonažo 28 135 bruto registrskih ton. Prvi med njimi je bil parnik »Velebit«; v Indijskem morju so ga potopili Nemci. Življenje je izgubilo enajst članov posadke. Leta 1942 je bilo potopljenih 24 jugoslovanskih ladij s tonažo 73 503 BRT, leta 1943 pa še celo 59 ladij (40 042 BRT). Leta 1944 je število izgubljenih ladij naraslo z 31 (26 861 BRT). Do 15. maja 1945 pa sta bili torpedirani le še dve naši ladji — parnik »Trogir« in neka motorna jadrnica. To pomeni, da je Jugoslavija med drugo svetovno vojno izgubila 146 plovil s 229 708 BRT; življenje pa je izgubilo 149 naših mornarjev. Ob koncu vojne je ostalo le še 30 ladij s tonažo 134 078 BRT iz trgovske mornarice, medtem ko je tedaj bilo vseh za plovbo še sposobnih parnikov, motornih ladij in jadrnic 115 s 137 829 BRT.

Dandanes pa na plovnih poteh ob

naši obali plujejo ladje štirinajstih samostojnih podjetij. Ob koncu leta 1971 so imela 292 ladij z 1 472 338 bruto registrskimi tonami ali z okrog 2 220 000 tonami nosilnosti. Zaposlenih je bilo 11 513 mornarjev. Razen tega je bilo še okrog 28 000 različnih ribiških ladij, ladij, motornih jadrnic, športnih motornih in drugih čolnov, hidrogliserjev in jadrnic.

Naša vojna mornarica ima dandanes nalogo varovati koristi naše domovine na Jadranskem morju in da nevtralizira vse grožnje, grožnje s silo, pritiske in diverzije, ne glede na to, od kod bi bila sovražnost naperjena proti nam. Zato je naša mornarica stalno v bojni pripravljenosti, tako močna in usposobljena, da lahko kadarkoli prepreči vsak napad z morja.

MIHAJLO GEORGIJEVSKI

PRIPRAVE NA ODKRITJE SPOMENIKA NA SABOTINU

V nedeljo, 9. septembra 1973 ob 15. uri, se bo na Sabotinu nad Goriškimi Brdi začela velika slovesnost. 30-letnico briških partizanov in Goriške fronte bodo počastili z odkritjem svojvrstnega spomenika na Vučovi planini na Sabotinu.

Tu je namreč bilo taborišče briških partizanov, ki so pozimi 1942/43 in spomladi pred 30 leti tukaj nekaj mesecev taborili in od tod odšli na Kolovrat v sestavo Gradnikove brigade.

Od jeseni 1941 do poletja 1943 je v Goriških Brdih na Idrijskem (Srednje, Kambreško, Lig) nastalo okrožje, v katerem je bilo v 4 rajonih že nad 30 vaških odborov OF. Politično je bil ta teren do razpada Italije že povsem solidno organiziran. Tu so poleg odborov OF nastale že številne celice KPS, odbori zveze slovenske mladine, slovenske protifašistične ženske zveze in zveze komunistične mladine Jugoslavije.

Do razpada Italije so Goriška Brda in Idrijsko dala nad 200 borcev, ki jih je razpad Italije zatekel delno v vrstah Gradnikove brigade, delno pa v četi v Brdih.

Vsem aktivistom in borcem bodo v nedeljo popoldne, 9. septembra, odkrili na Sabotinu spomenik. V bližini novega lovškega doma bodo obnovili ognjišče v nekdanjem partizanskem taborišču in ob njem postavili še spomeniško obeležje. Na Sabotinu bo z ureditvijo tega spomenika ob lovškem domu nastalo prijetno shajališče s prekrasnim razgledom na furlansko nižino; kmetje, ki imajo v planini senožeči in njive, pa bodo s tem dobili lepo urejeno makadamsko cesto, po kateri bodo imeli s traktorji lažji dostop do svojega sveta.

Borci Goriških Brd, člani krajevnih skupnosti Kojsko in lovi ter taborniki se prizadevno pripravljajo na to partizansko in tovariško srečanje. Govoril bo narodni heroj Janez Učakar, ki je bil spomladi 1943 politkomisar bataljona briških partizanov.

C. Z.

Velika prelomnica pred 30 leti

Mnogo je dogodkov, ki se jih letos spominjamo na raznih svečanostih, toda med njimi je nekaj takih, ki jim ob obletnici ne bo mogoče dati skupnega svečanega obeležja. Med temi je tudi tridesetletnica bega naših ljudi iz italijanskih taborišč in zaporov.

Se vedno se živo spominjamo nesrečnega leta 1942, ko so fašistične italijanske oblasti pozaprele na desettisoče naših ljudi ter jih nato poslale v koncentracijska taborišča, zapore in konfinacije. Okupator je hotel po vsi sili streti odpor prebivalstva. Fašistični veljaki in domači izdajalci so bili prepričani, da bo partizanov konec, če po vaseh ne bo ljudi, ki bi jim dajali zatočišče, in da bodo v Ljubljani zajeli skupaj s prebivalci tudi politično vodstvo. Zamisel se je rodila v glavah tistih fašističnih generalov, ki niso znali voditi niti lastne vojske. Ti so menili, da bodo tudi politično prevzgojili pregnane Slovence. Računali so, da jih bodo z lakoto, batinami in požiganjem domov ukrotili vsaj toliko, da bodo nekoliko mirovali. Na določila mednarodnega prava o ravnanju s prebivalstvom na zasedenih ozemljih so se ozirali le toliko, da so pregnance uradno imenovali »civilne vojne internirancev«. V resnici je šlo za dobro premišljen genocid. Mussolini je 31. julija 1942 izjavil, da ne bi imel nič proti, če bi izselili prebivalstvo vse Slovenije. Tako so v letu 1942 nastala številna koncentracijska taborišča.

Posejana so bila po vsej Italiji. Nekatera so bila organizirana že pred vojno, saj so vanje zapirali zavedne nasprotnike fašističnega režima, nekatera največja, pa so ustanovili samo za Jugoslovane. Za »ribele« (upornike) iz naše širše domovine so ustanovili taborišča Gonars, Visco, Chiesanuova pri Padovi, Monigo pri Trevisu, Renicci pri Arezzu, Cairo Montenotte, Castelfranco, Frascati, Forlì, Campobasso, Salsomaggiore, Pietrafitta, Montecatini, Monteforte d'Alba, Lucca, Castiglione del Lago, Corropoli, Ferramonti-Tarsia (Kalabريا), otoki Tremiti, Ustica, Ventotene in še nekaj manjših. Nekaj prehodnih taborišč je bilo tudi na slovenskih tleh. Poglavlje zase je bilo taborišče na Rabu, ki ga je organiziral general Mario Roatta julija 1942. Bilo je največje, saj je bilo predvideno za 6.000 ljudi. Drugo po velikosti je bilo taborišče pri Reniciju, v katerem so zbrali tik pred zlomom približno 5.000 Jugoslovancev.

Na tisoče Slovencev je bilo zaprtih zaradi obsodbe vojaškega sodišča. Iz naših podatkov je razvidno, da so bili naši ljudje v 94 zaporih. Mnogo jih je bilo v konfiniranih krajih na polotoku.

Vsa ta množica ljudi je z radostjo in zaščutenjem dočakala svoj veliki dan: zlom fašistične Italije na dan 8. septembra 1943. Toda večji del še ni dosegel svobode; počakati so morali še nekaj dni, eni več, drugi manj, s tem pa so zgubljali čas. Iz največjega taborišča v notranjosti Italije, Renicija, so mogli oditi šele 14. septembra. Ker je bilo to taborišče oddaljeno od velikih prometnih žil, so informacije prihajale vanj počasi. Tudi prebivalstvo ni bilo dovolj informirano. Dne 9. septembra dopoldne je prišla k župniku skupina vaščanov, ki so ga zaprosili, naj bi pri vojaškem poveljstvu v taborišču posredoval, da bi zagotovilo varnost za njihova življenja in domove. Vedeli so, da je za bodočo žico velika množica ljudi iz dežele, ki so jo okupirali. Bili so se

maščevanja. Vojaško poveljstvo je njihovo proročje upoštevalo in zadrževalo internirance. Fašistično razpoloženi polkovnik, komandant, je verjetno računal na možnost, da mu bodo priskočili na pomoč Nemci. Zato je čakal in z njim vojska. Ob petih popoldne dne 14. septembra pa so se pred vhodom pojavili Nemci. Prišli so s tovornjakom, da bi odpeljali sode bencina, toda tega nihče ni vedel. Interniranci in vojaki so se ustrašili. Ko se je reka ljudi zagnala čez bodočo žico, so ušli tudi vojaki. Nekaj Jugoslovancev, predvsem tistih, ki so se ravnali po navodilih taboriščne organizacije OF, je medtem iskalo poveljnika. V splošni zmešnjavi mu je uspelo uiti, ker mu je župnik dal duhovniško obleko. Naši ljudje so se nato združili v skupine in jo mahnili proti severu in proti jadranski obali. Za slovo so zažgali še nekaj barak. Mnogim se je beg posrečil in vrnilo so se domov. Toda mnogo je bilo tako oslabilih, da so se zadržali med prebivalstvom v sosednji pokrajini Pesaro, pa tudi v Perugi, in se v naslednjih tednih pridružili domačim partizanom. Veliko skupino taboriščnikov so zajeli Nemci dva dni pozneje pri vasi Caprese Michelangelo in jih odpeljali v Nemčijo.

Več sreče so imeli interniranci v Gonarsu. Bili so bližje domu in čakala jih je krajša pot. Tudi oni so s silo navalili na žično ograjo, jo prebili brez žrtev in odšli proti Brdom in Krasu. Vojska se ni upirala. Fašistični komandant Macchi se je še dva dni skrival po okolici, dokler ga ni odkrila zapoznala skupina taboriščnikov. Nihče od domačinov ga ni hotel pokopati. Nekaj domačih fašistov se je obrnilo za pomoč k Nemcem, ki so prignali iz vasi Torred di Zuino tri kmete z volovsko vprego. Ti so nato hoteli izkoristiti mrak in zbežati, toda pokosili so jih nemški rafali. Macchija so baje kljub temu pokopali med koruzo.

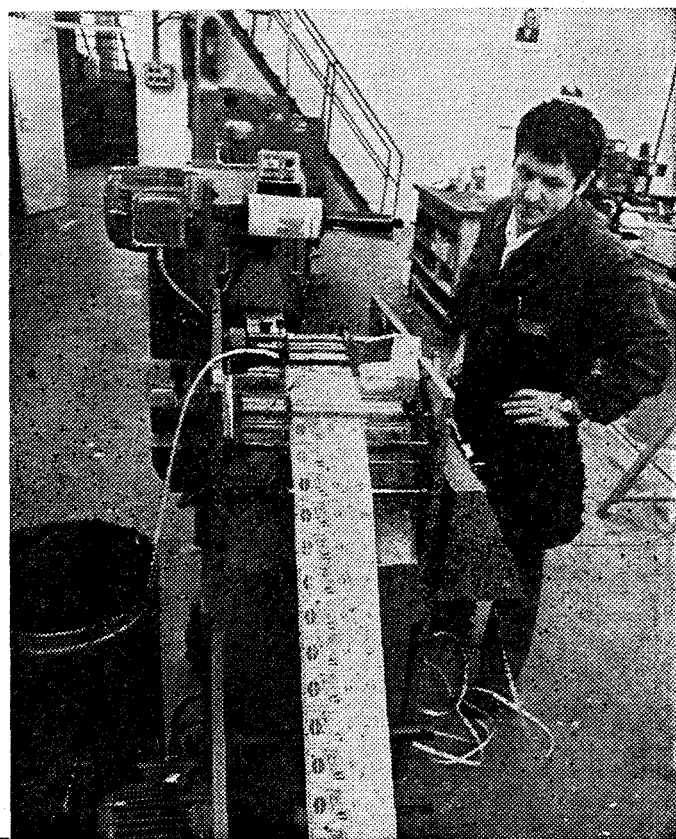
Brez človeških žrtev je potekala tudi osvoboditev na Rabu. V tem taborišču je bilo proti koncu leta 1942 približno šesttisoč Slovencev in Hrvatov, katerim se je maja 1943 pridružilo tisoč petsto Židov. V taborišču so imeli močno organizacijo OF, ki se je izkazala z odlično organizacijsko sposobnostjo ob zlomu. Povezana je bila s hrvaškimi partizani v Primorju. Vsakdo je poznal svojo dolžnost. Dne 8. septembra so nastopili organizirano in zahtevali od komandanta Cuiulija, naj jim izroči orožje za obrambo pred ustaši in Nemci. Fašist Cuiulij je s dogovorom zavlačeval. Kaže, da je čakal na prihod Nemcev. Taboriščniki so spoznali njegovo nakano. Prešli so v napad in razorožili vso garnizijo na otoku. Cuiulija so aretirali in ga odpeljali, da bi ga postavili pred sodišče v Slovenijo, toda zagriženi fašist je izrabil v Crikvenici ugodno prilžnost in napravil samomor. Njegovo truplo so odpeljali nazaj na Rab in ga pokopali pod glavnim vhodom v taborišče. Velik del internirancev je odšel na kopno kot dobro organizirana vojaška enota, »rabska brigada«. Do konca septembra so zapustili otok vsi interniranci.

Prav je, da se teh dogodkov vsaj bežno spominjamo in da z njimi seznanjamo mlajši rod. Spomin nanje mora ostati živ, kajti z njim krepimo svojo narodno zavest in trdnost.

POLDE VRBOVSEK

naši delovni uspehi

Tovarna »Eteket«, ki so jo prenovljeno odprli ob 30-letnici osvoboditve Zirov, je drugi največji tovarniški obrat v tem kraju. Zaposlovala bo 130 ljudi, letno pa bo izdelovala za 13 milijonov novih dinarjev plastičnih, tekstilnih in papirnatih etiket. (Besedilo in fotografija Edi Selhaus)



Prvo slovensko osvobodno ozemlje

Ime »osvobodno ozemlje« ima v naši narodnoosvobodilni vojni in revoluciji edinstven pomen; v tem je pravzaprav ključ za razumevanje zgodovine našega velikega boja in zgodovine naše ljudske oblasti. Zakaj osvobodno ozemlje, ki so ga osvobodili partizani — kadarkoli (tudi že v prvem obdobju narodnoosvobodilne vojne, ko se je splošna ljudska vstaja šele začela razplamtavati) in kjerkoli, ni bilo nikoli zgolj področje, ki bi ga partizanske enote le vojaško kontrolirale in torej ni bilo pod izrazito »vojaško« ali »zasedbeno« oblastjo, marveč je bilo vselej območje ljudske oblasti; na osvobodnem ozemlju so zmeraj delovali organi Osvobodilne fronte slovenskega naroda kot neposredni izvrševalci ljudske oblasti. Z drugo besedo: ime »osvobodno ozemlje« pomeni dejansko isto kot »ljudska republika« — vlada ljudstva, ki se je uprlo okupatorju in ki ni obnovilo organov stare oblasti (stare Jugoslavije).

OSVOBOJENA OZEMLJA V SLOVENIJI

Ceprav so nastala že izredno obsežna in številna dela o zgodovini našega osvobodilnega boja razen kar nepregledne množice spominskih spisov borcev, aktivistov, neposrednih organizatorjev splošne ljudske vstaje, političnih delavcev, komandantov NOV itd., vendar čaka zgodovinarje še izredno mnogo nalog. Tako bo treba iz naštetih dokumentov, pričevanj in iz dosedanjih zgodovinskih ugotovitev med drugim izluščiti tudi bistvene ugotovitve o naših osvobodnih ozemljih. Morda bo kdaj napisana tako tudi izčrpna monografija o osvobodnih ozemljih na Slovenskem. Tedaj bomo seveda hkrati dobili tudi jasno podobo o prvem slovenskem osvobodnem ozemlju. Kje je bilo, kako je nastalo in kakašno je bilo? Vse kaže, da bo treba čast prvega osvobodnega ozemlja pri nas priznati Notranjski, tako imenovanemu *kožljškemu ozemlju* ali »republiki«, vsem — bilo jih je okrog petindvajset — na Rakitniški, Bloški in Šentvidski planoti, tj. na jugu le kakšnih trideset kilometrov od Ljubljane, med Krimom in Cerkljanskim jezerom. Prav bi bilo, da bi vasi tega ozemlja poznali vsaj po imenu, med njimi zlasti: Kožljek, Stražišče, Otave, Pikovnik, Zibovnik, Kržišče, Hruškarje, Župeno, Reparje, Cajnarje, Korošče, Gora, Koščaki, Reparji, Milava, Kremenca, Mahneti, Stražišče, Otonica, Ponikve, Topol... Te vasi se uvrščajo tudi v tiste slovenske kraje, ki jih je okupator na Slovenskem požgal in imajo že zaradi tega svoje častno mesto v naši zgodovini.

Medtem ko si je Ljubljana pridobila zgodovinsko slavo kot središče in trdnjava osvobodilnega gibanja, kot mesto, kjer je nastala Osvobodilna fronta slovenskega naroda, kjer je prebivalstvo izpolnjevalo navodila OF kot vrhovni zakon in dejansko ni priznavalo nobene druge oblasti, pa so že prvo leto okupacije na ljubljanskem obrobju nastajale partizanske postojanke, prve partizanske enote, čete, »polibatallon« in bataljoni — na ozemlju, ki je bilo tako rekoč organizirano: po vaseh so delovale terenske organizacije OF, partijske celice, skojevska organizacija, narodna zaščita... Kazalo je, da je bilo ljudstvo že v prvem obdobju moralno pripravljeno na splošno vstajo, ko se je šele začela razvijati njegova vojska in ko se je zdela, da okupatorski »vojni stroj« ustrahuje vso Evropo. Kako bi tedaj bilo mogoče sploh sanjati o kakšnem »osvobodnem ozemlju«!

DOKUMENTI PA GOVORE...

»Decembra je bilo na Kožljeku že tudi prvo osvobodno ozemlje, ki so ga varovali partizani in iz domačinov formirana vaška zaščita... (Jokl-Očka).

»Decembra 1941 se začno hitro zbirati skupine v bližini Kožljeka, ki se jim v začetku januarja 1942 pridružijo skupine z Dolomitov, tako da je ta bataljon že tedaj imel nad 100 mož. Njegova naloga je bila, da deluje nad okolico Begunj in na Bloški, Šentviški in Rakitniški planoti in dvigne vse prebivalstvo v oborožen upor ter to ozemlje osvobodi in ga brani pred vdori okupatorja... (Janez Hribar).

»Zadnji teden tistega leta (1941) sem šel na Bloke, kjer smo sklicali posvetovanje notranjskih funkcionarjev... Planirali smo nove akcije, zlasti pa razpravljali, kako osvoboditi večje ozemlje... (Aleš Bebler).

»Za komandanta bataljona je bil poslan tov. Zidanšek, ki je takoj organiziral bataljon, in sicer 20. decembra 1941. Ta bataljon se je imenoval prvi partizanski bataljon

ali prvi kožljški bataljon (pozneje bataljon Ljuba Sercerja). Sprva je bil razdeljen na 4 čete; vsaka četa je štela okrog 40 ljudi... Zamisel komandanta bataljona je bila zasesti več vasi... Za italijansko kolono, ki se je pomikala iz Brča na Rakitno, je poslal močnejšo patruljo na smučeh, da bi opazovala Italijane, ali se res umikajo... Takoj smo se spustili v patrulji proti Rakitni in videli smo, kako se je patrulja hitro pomikala proti Borovnici... Ta dan ni imel bataljon nič počitka, ker je moral po poveljih tovariša Zidanška zasedati vasi in nove položaje... Bataljon je zasedel petindvajset vasi. To smo razglasili za *osvobodno ozemlje*... (Stane Semič-Daki).

»... To ozemlje smo držali osem dni osvobodeno. Po hrano smo hodili v Begunje, kjer je bila zbirna baza za hrano iz okoliških vasi. Hrano so nosili (aktivisti OF) čez dan do Begunj, od tam pa so jo prinesli do nas ponoči. Tudi Rakitniška planota je postala *osvobodno ozemlje*... (Stane Semič-Daki).

PRIPRAVE NA SPLOŠNO VSTAJO...

Že iz teh drobcev lahko spoznamo, da prvo osvobodno ozemlje tako rekoč na pragu Ljubljane ni nastalo le kot zamisel razgretih glav. Slovensko ljudstvo se je organiziralo v svoji, vseljidski osvobodilni organizaciji, v OF med izredno živahnim političnim, tedaj strogo ilegalnim delovanjem, vendar pa razmeroma izredno hitro, v nekaj kratkih mesecih. To velja tudi za kožljško področje. Dobro osvetljuje zgodovino kožljškega osvobodnega ozemlja tudi prispevek Janeza Hribarja za Zbornik o vstaji jugoslovanskih narodov. Tam je med drugim rečeno:

Centralni komite KPS in glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet sta zadnje dni novembra 1941 pripravila načrt, po katerem bi se naj partizanske enote pripravile in začele splošno vstajo na Bloški in Šentviški planoti ter v okolici Rakitne. Partizani, ki bi se jim pridružili za orožje sposobni domačini, bi naj varovali čez zimo dohode na to področje. Zato je decembra 1941 prišel na to področje Aleš Bebler. Tu je prirejal sestanke z domačimi aktivisti. Ustanovili so tudi odbor, da bi pripravili vstajo; v njem so bili najboljši aktivisti. Ko je Bebler zbolel, ga je zamenjal Miloš Zidanšek. Nenehno so se pripravljali stalo kožljško taborišče pod vodstvom Toneta Zagarja; ta je zadnje dni novembra postal politkomisar, medtem ko je bil Stane Semič-Daki komandant. Borci tega taborišča so pozneje sestavljali bataljon Ljuba Sercerja, ki je bil njegov komandant Miloš Zidanšek. Nenehno so se pripravljali na uresničitev načrta, da bi ustanovili osvobodno ozemlje. Vse področje je bilo razdeljeno na več vojaških odsekov. Okrožni komite in štab bataljona sta skupno opravljala vse priprave. Ceprav je začetek januarja začelo močno snežiti in je zapadel velik sneg, potem pa je pritisnil izredno hudo mraz, načrta niso opustili. Sredi januarja (16. ali 17.) je bil manjši spopad z Italijani nad Begunjami, 2. februarja pa je bataljon napadel železniško postajo Verd.

Nadaljnje delovanje je bilo zaradi velikega snega onemogočeno. CK KPS je v sporazumu z glavnim štabom sklenil uresničenje načrta odložiti. Načrt je bil uresničen maja 1942, ko so se partizanske enote zelo okrepile. Tedaj je bilo na Notranjskem in Kočevskem okrog dva tisoč borcev...

To so nekateri podatki, ki na splošno, le v nekaterih glavnih obrisih osvetljujejo zgodovino kožljškega osvobodnega ozemlja. Marsikaj pa bo treba še skrbno raziskati. Precej pričevanj je že zbranih. Težava pa je, kakor navadno pri takšni nalogi, da se neposredni udeleženci znamenitih dogodkov marsičesa dandanes ne morejo več natančno spomniti, tako da so tudi dvomljivi nekateri datumi. Ni tudi mogoče zbrati vseh imen neposredno sodelujočih aktivistov, borcev in organizatorjev. Prav organizatorji niso pisali dnevnikov ali če so si že kaj zapisali, se zapiski niso ohranili. Sicer pa bi bilo večkrat kar nevtrno in proti vsem načelom ilegalnega političnega delovanja, če bi kdo v dnevniku (ki bi utegnil ob prvi priložnosti pasti sovražniku v roke) zapisoval, kje je bila kakšna pomembna konferenca in kaj so na njej sklepali.

Vsekakor drži, da se je širša politična dejavnost med razraščanjem organizacij Osvobodilne fronte na Notranjskem usodnega prvega leta okupacije na Notranjskem razvila že več mesecev pred neposrednimi

pripravami na ustanovitev prvega osvobodnega ozemlja. Kdaj pa je bilo *posvetovanje širšega političnega aktiva*, ki je vodilo do neposrednih priprav na splošno ljudsko vstajo na kožljškem področju? Po pričevanju še živih udeležencev, borcev na notranjskem območju, je treba sklepati, da je bilo posvetovanje po 20. decembru 1941, vsekakor že pred novim letom 1942. Vprašanje je, ali bo še mogoče ugotoviti, kdo je bil v odboru za osvobodno ozemlje. Skoraj ni dvoma, da je širše posvetovanje vodil France Popit, ki je bil od aprila 1941 sekretar okrožnega komiteja KPS Vrhnika, Cerkljica oziroma notranjskih območij ter instruktor CK KPS za Notranjsko. Sicer je že sam zelo mnogo prispeval, da bi bilo mogoče kar najbolj osvetliti zgodovino prvega slovenskega osvobodnega ozemlja na Notranjskem. Zdi se, da nihče več ne dvomi, da je bilo pomembno politično posvetovanje na Kožljeku med 25. in 31. decembrom 1941. Ne gre pa le za en sestanek. Morda bi vse tiste sestanke lahko šteli za večdnevno konferenco. Po mnenju Franceta Popita so na Kožljeku govorili, da bi osvobodno ozemlje začeli ustanavljati od Golega pa do samih Lužarjev in po vseh Blokah.

KAKO JE NASTALA NARODNA ZAŠČITA?

Za prvo osvobodno ozemlje je zelo zanimivo zlasti, da so ga varovali predvsem domačinji sami, tako imenovana vaška zaščita, ki se menda (vsaj sama) ni še imenovala narodna zaščita. Partizani pa so imeli svoje posebne vojaške naloge na osvobodnem ozemlju. Kako je bilo pravzaprav z nastankom narodne zaščite med narodnoosvobodilno vojno pri nas? Po ugotovitvah nekaterih raziskovalcev je bil decembra 1941 ustanovljen nekakšen odbor za Notranjsko, pravzaprav poveljstvo za narodno zaščito. Po pričevanjih še živih udeležencev vstaje na Notranjskem je bila »vaška« zaščita v vaseh okoli Kožljeka organizirana že v septembru 1941 in precej močna in se je prebivalstvo čutilo varno. Nastopala je le, ko so se bližali Italijani, torej, ko je bila večja nevarnost. Partizani in politični delavci so se prosto gibali, medtem ko so domačini, fantje stražili na »mejah« osvobodnega ozemlja. Imeli so svojo stalno »mrtvo stražo« proti Begunjam. Narodna zaščita je bila ena izmed pomembnih nalog narodnoosvobodilnega gibanja v okviru OF in partijskih organizacij. Jeseni 1941 je Slovenski poročevalec objavil klic na ljudstvo: Organizirajmo vaško zaščito! Januarja 1942 pa so bila izdelana natančnejša pravila za delovanje narodne zaščite. V narodni zaščiti so bili po vaseh vsi za orožje sposobni prebivalci. Zato je bilo verjetno tako organizirana tudi vaška zaščita na Kožljeku, čeprav tedaj še ni bilo pravil o narodni zaščiti.

ŠTAB ALI ODBOR ZA VSTAJO

Po pričevanju Anteja Novaka je bil zadnjega decembra ustanovljen štab za vstajo, kakor bi po partizansko imenovali odbor, o kakršnem je treba govoriti v zvezi z zgodovino osvobodnega ozemlja.

dovino osvobodnega kožljškega ozemlja. Novak je bil sprva drugačnega mnenja o pogojih za vstajo. Sodil je med tiste, ki so menili, da tedaj, pozimi, zlasti, če bi se zima še zaostrila, niso bili izpolnjeni pogoji za vstajo, čeprav je bila ljudska moralna pripravljenost splošna. Toda naloga je bila, da se vstaja mora začeti. Okrog 10. januarja je Novaka prepričeval o tem Miloš Zidanšek, ki se je vrnil z nekakega sestanka. Novak je mnenja, da v tistem času, to je pozimi 1941, še nismo mogli imeti prave predstave o tem, kaj je pravzaprav osvobodno ozemlje, češ da so 15. aprila šli čez Kolpo z Beblerjem k hrvaškim partizanom, da bi se seznanili, kaj je osvobodno ozemlje in kako ga je treba držati. Naša zamisel (teorija) pozimi 1941 je bila, da je bilo ustvarjanje osvobodnega ozemlja povezano s splošno ljudsko vstajo. Toda pozneje so se osvobodna ozemlja po Jugoslaviji in tudi v Sloveniji razlikovala od te zamisli. Zato je po Novakovem mnenju to, kar Daki v svojih spominih imenuje osvobodno ozemlje, pravzaprav kontrolirano ozemlje. V času, ko govorimo o osvobodnem kožljškem ozemlju, je bila naša baza (partizanska) taborišče na Kožljeku, ne pa v vasi. Baza je ostala zaprta v gozdu, v razmeroma dobro osamljenem taborišču. Dejansko bi torej šlo za močnejše kontrolirano ozemlje, ki je bilo sicer osvobodeno. Vendar pa vsa akcija pomeni politično in vojaško mobilizacijo tega terena (osvobodnega ozemlja).

Seveda je treba gledati na kožljško osvobodno ozemlje v zgodovinski perspektivi. Napačno bi bilo vsekakor, če bi kdo hotel dokazovati, da je bil Kožljek izjema v celotnem našem narodnoosvobodilnem gibanju. Ljudska vstaja se je razplamtavala pač tudi po drugih slovenskih pokrajinah (prav tako na Gorenjskem), po navodilih glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet. Morda je v prvem obdobju po posvetovanju v Stolicah pri organizatorjih vstaje v Sloveniji vladalo mnenje, da sta vstaja in osvobajanje posameznih področij istovetni ali neločljivo povezani. Toda izredno značilno za prvo slovensko osvobodno ozemlje je, da niso le napravili načrta za ustanovitev osvobodnega ozemlja, marveč so ga tudi uresničili. Brez pomena seveda tudi ni, da prvo naše osvobodno ozemlje pač ni bilo zadnje, marveč da so pozneje nastajala manjša ali večja osvobodna področja in da se je na nekaterih že popolnoma uveljavila ljudska oblast (ne glede na vojaške zamisli o osvobodnem ozemlju). Osvobodno ozemlje pač ni bilo nikjer samo sebi namen, marveč je ljudstvo s svojo vojsko ter s svojimi oblastnimi organi imelo pred seboj dokončno veliki smoter — svobodo!

Prvo slovensko osvobodno ozemlje pa je poseben zgodovinski dokaz, kako nemajna je bila vera našega ljudstva v zmago, kako mogočna je bila moralna moč našega človeka v najusodnejših dneh fašističnega nasilja. Fr. S.

(Podlaga za ta sestavek so bili magnetofonski zapiski debate na CK ZKS, ki jo je vodil prof. Tone Avsec, in gradivo, ki sta ga zbrala Lojze Mlakar-Ljubo in prof. Tone Avsec o prvem osvobodnem ozemlju v ljubljanski pokrajini).

fotografija z vprašajem



Na hrbtni strani pričujoče fotografije piše: »Štab Briško-beneškega odreda marca 1944«. Ni pa pojasnjeno, kje, v katerem kraju je bila fotografija posneta, kdo jo je posnel, manjka pa tudi opis enote (za štab je preveč ljudi). Prosimo, da nam vse to sporočite in da po imenih preimkih ter partizanskih imenih ter funkcijah popišete tovariše, ki jih boste prepoznali! (Nadaljevanje: staro pojasnilo iz zaloge).

Za Tončko Družina Čandek nam je fotografijo mladinskega aktiva iz 29. številke našega lista pojasnila še Slavka Samsa Kovačič, ki živi v Ilirski Bistrici. Njeno pojasnilo se ujema z objavljenim v prejšnji številki, dopolnjujemo ga le z natančnejšimi podatki za prepoznane na fotografiji: Ema Tomažič, poročena Krebelj, živi na Ostrožnem brdu, Marija Samsa, tudi por. Krebelj na Ostrožno brdo je umrla, Marija Zakrajšek, por. Ivančič v Čeljah... Ivanka Samsa, poročena Skrt v Ilirski Bistrici in Pavla Frank, poročena Ludvik (tudi umrla). Leopold Matko živi v vasi Huje. Robert Kovačič je bil tedaj demobiliziran iz JA, star komaj 16 let. Tudi tovarišici Slavki Kovačič se za pojasnilo najlepše zahvaljujemo.

Tonček je padel v zasedo ...

Pred praznikom logaške občine in pred zborom notranjskih aktivistov objavljamo članek o enem najzaslužnejših aktivistov, sekretarju rajonskega komiteja KPS Logatec Toneu Ključarju-Tončku, ki so ga ubili belogardisti. V bližini kraja, kjer je padel, stoji zdaj prijetno zavetišče, imenovano po njem Tončkov dom.

Tone Ključar-Tonček je bil leta 1944. sekretar rajonskega komiteja KPS rajona Logatec. Dne 10. maja leta 1944 so ga domobranci Rupnikovega jurišnega bataljona z Rakeka zverinsko umorili. O njegovi smrti pripoveduje Edvard Meze, takratni član ra-



Tone Ključar-Tonček

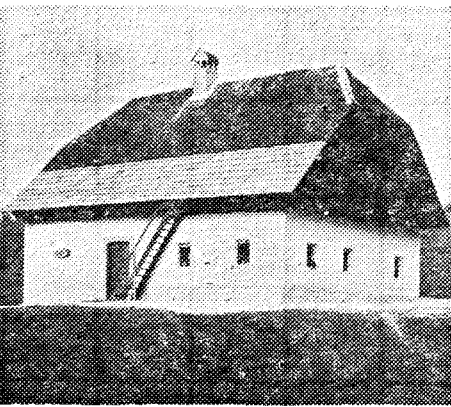
jonskega odbora, ki se je tik pred Tončkovim usmrtiljivo reševal skupno z njim iz sovražnikovega obroča, od koder so se razen pokojnega Ključarja vsi prebili:

— Dne 10. maja 1944 smo bili člani rajonskega odbora Logatec na sestanku v Desivniku na Kalcah. Navzoči so bili razen mene še tile tovariši: Franc Vavken, Tone Ključar, Franc Turk in Stanko Gostiša. Iz Logatca pa so prisostvovali sestanku — tu smo se v glavnem pogovarili o zbiranju hrane, vojnege materiala, podatkov o sovražnikih in pač o vsem, kar je takrat bilo potrebno — aktivisti OF iz Logatca.

Ko smo se s sestanka okrog štirih popoldne vračali proti Kališam, se je skupina kakih tridesetih domobrancev Rupnikovega jurišnega bataljona z Rakeka vračala iz Kališ proti Logatcu, kjer je iskala sledi za partizani. Naša tovariša Franc Turk

in Stane Gostiša sta bila člana minerskega voda. Nekaj časa smo hodili vsi skupaj, kmalu pa sta se ona dva oddaljila, da bi napravila še eno akcijo, potem pa sta se nameravla vrniti v Dolomitski odred. Komaj sta se od nas dobro oddaljila — mogoče je od tega poteklo le nekaj minut — že smo ju videli, kako bežita, hkrati pa že zaslišali rafal za njima. Domobranci sta opazila prepozno, da bi nas še utegnili opozoriti, pač pa sta bežala, kolikor sta mogla, da bi rešila lastno življenje. Istočasno, ko so domobranci začeli streljati, so začeli tudi obkoljevati, ker so menili, da ubežnika nista edina partizana v okolici — nadejali so se večjega plena. Turk in Gostiša sta srečno ušla iz domobranskega obroča, mi traja pa, ki smo se držali skupaj, smo brž ocenili položaj. Hitro smo poskrili nekaj hrane in materiala, kar smo imeli pri sebi in ne bi smelo priti sovražnikom v roke, nas bi pa pri reševanju svojih življenj oviralo: nato smo se pripravljali na umik. Čas, ki smo ga porabili s skrivanjem materiala, je bil domobrancem v prid, ker so medtem že okrog nas sklenili obroč.

Ko smo stvari poskrili, smo hoteli oditi in se umakniti; tedaj smo opazili, da smo že obkoljeni, ker smo vse okrog nas že slišali pritajene glasove obkoljevalcev. Cisto slučajno pa smo krenili v smer, od koder so domobranci prišli. Ti se namreč niso nadejali, da se bomo mi umikali prav v to smer, zato so nas obkolili v obliki podkve, tako, da je bila ta v smeri njihovega prihoda odprta. Midva z Vavknom sva šla naravnost, v smeri, kjer smo se srečali, Ključar pa je krenil nekoliko levo od naju. Naletel je na domobrantsko mitralješko zasedo, ki mu je poslala rafal skozi noge. Ko so domobranci zagledali tudi naju, so zavpili še: »Tukaj so barabe!« in začeli divje



»Tončkov dom«

FRANCE SLOKAN:

STARA PRAVDA

Sami hrvaški kmetje so se tudi večkrat upirali pred letom 1573. To so bili sicer manjši, krajevni upori, ki so jih raziskovalci teže ugotavljali med večstoletnim arhivskim gradivom. Večji hrvaški kmečki upor je bil vsekakor leta 1554 v Sisku. Kmetje so se uprli, ker so jim nalagali izredno težko breme tlake pri graditvi utrd. Upor je bil tako hud, da so nad upornike poslali vojaštvo. Ko so upor zadušili, so upornikom za kazen naložili velike globe. Vendar kmetov s tem še niso krotili. Tlačani so se še nadalje upirali. Tudi leta 1971 so se številni kmetje, podložniki kapiteljskega (cerkvenega, zagrebskega) gospostva v več vaseh uprli plačevanju novih dajatev. V letih 1549 do 1555 so se vrstili hudi nemiri na posestvih topuske opatiije. Kmetje so se upirali, da bi dajali zvečano desetino. Upor proti temu zvečanju pa se je razširil nasploh proti plačevanju vseh vrst dajatev zemljiški gospodi. Plemstvo je zadušilo upor krvi. V tistem obdobju je izbruhnil kmečki upor tudi na jastrebarskem gospodarstvu. V letih 1567 in 1568 pa je bila cela vrsta uporov po hrvaških gospostvih. Leta 1567 je bila na zasedanju hrvaškega sabora vroča razprava sprlo številnih pritožb plemstva, češ da kmetje nočejo plačevati dajatev in se ne udeleževati tlake. Toda ne le to: Gruče upornikov se upirajo celo z orožjem, ko od kmetov terjajo, naj bi izpolnili svoje dolžnosti. Naslednje leto, 1568, pa je hrvaški sabor obsodil nepokorščino z razglasitvijo, da so upori kmetov proti gosposki, ki ima oblast po naravi, po božjih postavah, kot najhujše hudodelstvo. Sabor je sklenil, da bodo proti upornikom v prihodnje ukrepali po vladarskih odlokih iz leta 1514, ko so se znašli nad »kjuruc«.

Toda upornost je kljub vsemu nadalje naraščala. Tako

so se leta 1572 uprli kmetje na ludbreškem gospostvu. Oblegali so grad, kar pomeni, da so prišli tudi za orožje.

Na susjedgrajsko-stubiškem gospostvu, kjer je bilo pozneje največje žarišče velikega upora 1573, se je začelo uporniško gibanje že leta 1565. Že to kaže, kako površne so bile včasih sodbe o nastanku hrvaško-slovenskega upora. Prvi upor na tem gospostvu je izbruhnil leta 1567. Nasploh pa vsi upori — tako na Hrvaškem kot na Slovenskem — v šestnajstem stoletju doslej niso bili niti omenjeni. Šele v novjšem času so raziskovalci odkrili izredno pomembne podatke o kmečkih gibanjih v zadnjih petsto letih. Poprej se je zdelo, kakor da je zgodovina o kmečkih uporih omejena le na bitki pri Stubici in Krškem ter na »kronanje« Gubca kot »kmečkega kralja«.

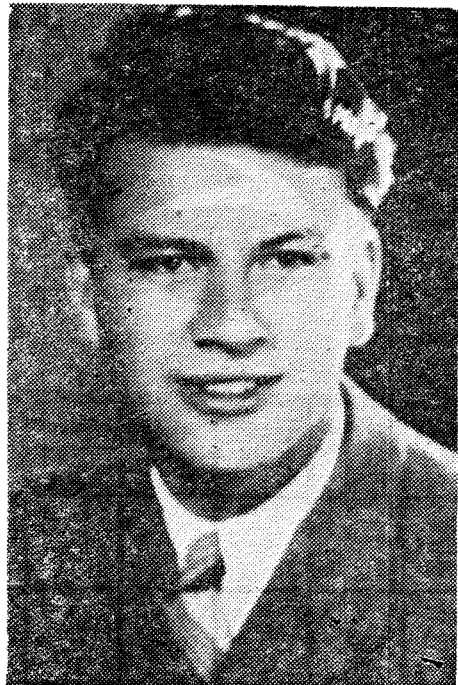
Značilnost hrvaških razmer je bila, da so Hrvati imeli precej razmeroma revnega domačega plemstva, ki je bilo skorajda popolnoma odvisno od oblastnih velikašev, bogatih zemljiških gospodov. Nižje plemstvo je bilo v službi velikega plemstva, zlasti v vojaškem poklicu. Zemlje je imelo le malo, včasih pa nižji plemiči niti niso bili zemljiški posestniki. Uživalo pa je stare plemiške pravice, tako da si ga velikaši niso mogli tako zlahka podrediti. V šestnajstem stoletju pa so bile takšne politične razmere, da je bogato, vladajoče plemstvo laže kršilo in podce- njevalo pravice nižjega plemstva. Tako so se velikaši začeli polasčati plemiških občin, področij, na katerih je živelo in uživalo svojo samostojnost nižje plemstvo. Odpor plemiških občin pa je bil precej hud. Tako so se končno mnogi ogroženi ali oropani, revni plemiči znašli na kmečki strani fronte proti velikašem. Vendar je bil namen njihovega boja le, da bi si ohranili svoje pravice, plemiške privilegije. Kljub temu je treba upoštevati, da je bilo med velikim kmečkim uporom na strani upornikov ali celo v njihovih vrstah vsaj nekaj nižjega plemstva.

Susedgrajsko-stubiško gospostvo je postalo najmočnejše žarišče upora leta 1573 tako zaradi splošnih neugodnih življenjskih razmer podložnikov, kakor tudi zaradi nekaterih značilnosti tega gospostva. Čeprav to gospostvo ni bilo največje na Hrvaškem, je bilo vendar med največjimi, čemur je tudi treba pripisovati, zakaj se je vnel tako zgrizen boj za to posest med plemstvom. V tem boju se je vse dogajanje vrtele predvsem okrog Franja Tahyja, ki je bil tudi spreten spletkar in si je pridopal posesti in

Medicinci, padli v NOB

Alojz Jakše

Rodil se je 23. marca 1920 na Rašici pri Velikih Laščah. Gimnazijo je pohajal v Sentvidu in v Ljubljani, na medicinsko fakulteto v Ljubljani pa se je vpisal jeseni 1941. Dovolil je 5 semestrov. Že v prvem letniku se je priključil OF in postal član SKOJ. Italijani so ga zaprli 20. julija 1941 in je bil do 20. avgusta v ljubljanskih sodnih zaporih. Vsa družina na Rašici in sorodniki v Ljubljani so bili povezani z OF in so sodelovali s partizani. Brat je padel na Ilvi gori, oče pa je trpel v koncentracijskem taborišču. Drugič so Alojza Jakšeta zaprli domobranci jeseni 1943 najprej v šempetrski, nato pa v belgijsko vojašnico. Od tam so ga 17. januarja 1944 prepeljali v begunjske zapore. Kot talca so ga ustrelili 19. januarja 1944 v Kovorju skupaj z dr. Kaminom in drugimi.



streljati tudi za nama. Vavken je hodil pred mano in se je pogнал naprej, jaz za njim, zapletel sem se v grmovju v srobt in sem padel. Tik mimo mene so švigale krogle, da sem za las ušel; pobral sem se in stekel za Vavknom. Krogle so sikale okrog naju, vendar sva se nekako izvlekla.

Okrog ranjenega Tončka so divjaki navalili kot hijene, veseleč se svojega plena, in s kriki »hura!« divje skakali okrog njega. Vanj so izstrelili še nekaj rafalov ter ga s puškinimi kopti tako stolkli, da je bil le še kup zmesarjene gmote. Rupnikovci so s takim zverinskim početjem zadostili svoji morilski strasti ter za nameček svojo žrtev še okradli in slekli: ko pa je bil njihov morilski obred opravljen, so žrtev pustili ležati na mestu zločina.

Z Vavknom sva zbežala proti Grčarevcu, v Lanski vrh. Tu sva se skrila do noči in zvečer nadaljevala svojo pot. Za nama so še dobre pol ure streljali, ko so še vedno iskali žrtev. Midva pa se nisva vračala po prejšnji poti, ampak sva drugega dne krenila v taborišče v Hrušico, kjer se je takrat zadrževala gospodarska komisija.

Pokojnega Ključarja so drugi dan našli kurirji, med njimi Zvone, Stojan, Lovec in Franc, ko so se vračali po svojih poteh. Pokopali so ga na istem mestu, kjer so ga našli.

Čeprav pokojni Tonček ni bil tukaj domačin — doma je bil iz Zerovnice — je bil zelo priljubljen pri aktivistih in borcih ter je s svojo aktivnostjo in izredno požrtvovalnostjo mnogo prispeval za našo stvar.

ZAPISAL: JOŽE SIMČIČ

POJASNILO

V okviru zbirke Fotografski dokumenti o boju Komunistične partije Slovenije je začel leta 1959 Muzej ljudske revolucije izdajati Zbornik fotografij iz narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda 1941—1945. Dolej so izšle tri knjige (II/1, II/2 in II/3) za čas od marca 1941 do februarja 1944. Je pa za obdobje 1944 do 1945 ohranjenih še mnogo fotografij, najmanj še za tri knjige. Deloma so te fotografije že odbrane, le da so pri nekaterih potrebne še dopolnitve in preverjanje podatkov. Zato bo Muzej ljudske revolucije iz Ljubljane poslej pošiljal v objavo za rubriko »FOTOGRAFIJA Z VPRAŠAJEM« le tiste pomankljivo pojasnjene fotografije, ki so odbrane za zbornik. Bralce na to posebej opozarjamo in prosimo, da nam vsestransko pomagajo pri preverjanju in pojasnjevanju objavljenih fotografij!

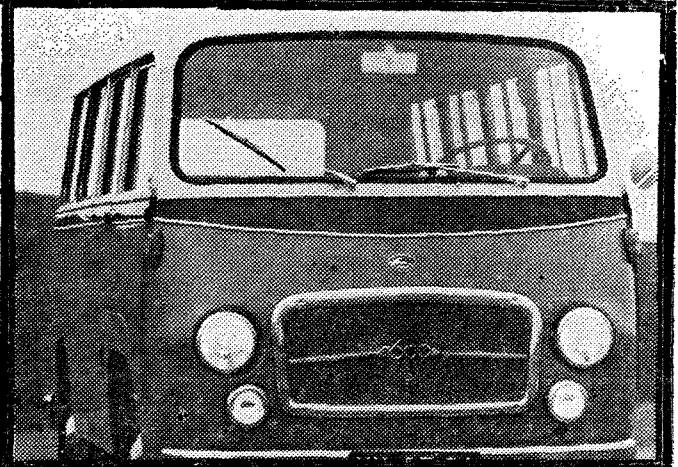
službe kot brezvesten diplomat, zmeraj pripravljen izkoristiti vsako sredstvo v svojo korist, ne da bi se bal tudi najhujšega hudodelstva.

Gospostvo se je razširilo postopno iz Susedgrada, ki je bil že v trinajstem stoletju središče velikih posestev rodbine Arlandijev. V štirinajstem stoletju se je ta rodbina razcepila na dve veji in zato sta si razdelili posest. Nastalo je samostojno gornjestubiško gospostvo. To pa se je začelo kmalu drobiti na manjša posestva. Leta 1573 je imelo na tem področju posestva kar dvaindvajset plemiških rodbin, ki pa so se vsi steli za dediče rodbine Toth. Ta rodbina je imela večino posesti gornjestubiškega gospodarstva po odcepitvi od Susedgrada.

Nerazdobljena pa je ostala velika zemljiška posest v enotnem gospostvu v širši okolici Susedgrada in Donje Stubice. Gospodarji so se hitro menjavali v prvi polovici šestnajstega stoletja. Leta 1551 so gospostvo spet prevzeli potomci nekdanje susedgrajske gospode, toda to so bili nasledniki po ženski veji. Teh potomcev je bilo več; pogodili so se, da bosta gospostvo prevzela le dva izmed njih. To sta bila Andrija Bathory in Andrija Heninnygh (nekateri zgodovinarji pišejo ta priimek preprosto: Henning). Oba sta uživala gospostvo nerazdeljeno in sta si le delila dohodke.

Gospostvo je imelo dva zelo močna gradova. Susedgrad je bil trdnjava že v trinajstem stoletju. V prvi polovici šestnajstega stoletja so ta grad prenovili, razširili in še bolj okrepili, da bi se laže upiral Turkom. V gradu je bilo tudi nakopičenega mnogo orožja za obrambo pred Turki. Drug pomemben grad gospostva je bil v Donji Stubici, ki pa v šestnajstem stoletju ni imel več nobene vrednosti za obrambo. Razpadal je in bi sploh ne bil več uporaben, če bi ga heningovci ne obnovili.

V drugi polovici šestnajstega stoletja sta bila oba gradova za tedanje razmere že zastarela. Plemstvo je živelo čedalje bolj razkošno in so mu bili takšni težko pristopni gradovi, tako rekoč zakotni, oddaljeni od živahnih središč, večjih mest, kjer so imeli velikaši palače (npr. Varaždin, Zagreb), preveč pusti in samotni. Zato so Susedgrad prvič zapustili že po velikem uporu ob koncu šestnajstega stoletja. V naslednjem stoletju je bil sicer še naseljen, ni pa imel več pomena kot nekdanje središče velikega gospostva. (Se nadaljuje)



Točen naslov in pošta

UREDNIŠTVO IN UPRAVA

Ob 25. obletnici revije Borec

Prejšnji mesec je minulo petindvajset let, odkar je začel izhajati Borec, organ glavnega odbora Zveze borcev NOV Slovenije, zdaj »revija za zgodovino NOB in ohranjanje revolucionarnih tradicij«. Takrat je revija prevzela ime brigadnega glasila Cankarjeve brigade, ki je prvič s tem imenom izšlo 1943 in izhajalo do ukinitve brigadnih glasil naslednjega leta.

Ceprav se je prav v zadnjih časih vsaj načelno odnos do naše revolucionarne preteklosti precej spremenil na bolje, lahko zapišem, da je tudi ta obletnica šla mimo naše kulturne javnosti brez ustrezne pozornosti in zlasti priznanja, ki reviji pripada za petindvajsetletno samorastništvo ter kljubovanje vsem burjam in viharjem. Sicer pa je bilo tudi v preteklosti nekaj podobnega in najbrž ne bo prehudo, če zapišem, da je vse skupaj še vedno posledica dolgotrajnega in trdoživega vredenja revolucije in njenih pridod-

stiko, zgodovinarje in vse drugo s tega področja na »partizansko« in pa »ostalok«. Tisto ostalo je pomenilo resnično kulturo, »partizanstvo« pa le manjvredno režimsko propagando, smešno obujanje spominov ostarelih ljudi na slavno mladost in udrihanje čez mlade, ki jih ne razumejo.

Tako je tudi prišlo do poskusov »posodabljanja« Borca, toda v napačno smer in na napačen način. Namesto poglobljenih razčlenitev razvoja in pomena dogodkov, ki naj bi vsebovale tudi oris vzrokov za razne napake in njihove posledice, smo dobili Borca, ki se je lotil obravnavanja naše revolucije kot silovito stvarnega pojava na zelo nestvarnem način, v skladu s tedanjim modernistično težnjo in v želji, da bi bil videti »politično aktualen« s prinašanjem vsaj tri mesece starih političnih pregledov, primernih za radio in televizijo, seveda nekaj ur po dogodkih.

Posledice so se kmalu pokazale v

BOREC



1973

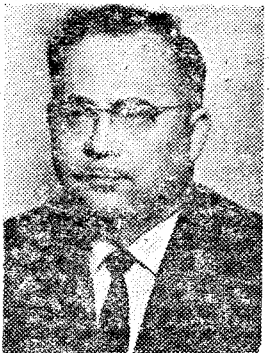
Vprašanja urednikom ob dvojnem jubileju
Kapitulacija Italije
in razoroževanje italijanske vojske
Vpliv italijanske kapitulacije
na razvoj NOV na Štajerskem
Velika zmaga pri Kvasici
Znanilec oboroženega boja z Ostrožnega brda
Kineški upori v slovenski likovni umetnosti

8/9

usedlinami polpreteklega razdobja. Vendar smo lahko z veseljem opazovali, kako Borec skoraj od številke do številke napreduje glede kakovosti in iskanja novih rešitev.

Toda kakor ne moremo biti zadovoljni z nobeno rečjo, ne moremo biti tudi s sedanjim Borcem. Nobena reč namreč ni bila nikoli tako dobra in tudi ne bo, da ne bi mogla biti še boljša.

Nadalje izboljšanje bomo dosegli, če bomo dosledno spoštovali boj mnenj



Dosedanji glavni uredniki revije Borec. Od leve na desno: Rado Zakonjšek, Bojan Ajdič, France Šušteršič, Drago Seliger, Črtomir Šinkovec

bitev iz zadnjega desetletja. Ne bom prav nič krivoverski, če zapišem, da je kmalu po vojni razvoj naše družbe začel potiskati borce na stranski tir, kot temu pravimo v skladu z železničarskim izrazoslovjem. Pred menoj so to javno ugotavljali in ugotovili že mnogi, tudi takšni, ki so opravljali najbolj pomembne službe ali funkcije.

Vzrokov za to je veliko in dokaj različni so, njihovo razčlenjevanje pa bi bila snov za razsežne študije, ne pa za skromen zapis ob obletnici revije, kakršna je Borec.

Mnogi so ta pojav občutili na lastni koži, pa smo ga kljub temu ali sploh zanikali ali pa kazali do njega precejšnjo brezbriznost. Takšen razvoj pa je močno vplival tudi na Borca kot prvi primer izrazito borčevskega tiska pri nas, če ne omenjam Invalidskega vestnika. Dozdeva se mi, da se nismo dovolj odločno uprli takšnim hotenjem.

Ti časi so prinesli nam samim mnogega spoznanja, ki se jih prej nismo nadejali in si jih tudi nismo znali razložiti, oziroma jih tudi nismo hoteli niti zapaziti. Tedaj so začeli deliti vso kulturo in z njo tudi leposlovje, publici-

naglem zmanjšanju števila naročnikov in s tem v zvezi tudi z večanjem že brez tega hudih finančnih težav. Čeprav je v teh časih veljalo, da je velika naklada uredništvu prej v sramoto kot v čast, ker dokazuje kako streže »slabemu« ali »nezahvalnemu« okusu bralcev, so se nad nazadovanjem števila naročnikov zamislili mnogi. Celo takšni, ki so se bili že skoraj popolnoma odvojili od ljudskih množic ter so pisali ne zanje, ampak za to, da bi ugajali ozkemu krogu izbrancev, ter zato od njih dobivali za izhajanje knjig, revij in časopisov izdatne denarne injekcije iz proračuna prek za to namenjenih skladov.

Počasi je krog okoli ustvarjalcev Borca predvsem na lastno pobudo kljub pogosto skoraj nepremostljivim težavam, pomanjkanju denarja, vsakršnemu zoprvanju in pritiskom, sklenil, da se bo povrnil na izhodiščne položaje ter začel Borca posodabljati drugače. Tako smo dobili Borca, kakršen je zdaj. Tudi pri tem ni šlo vse gladko in preprosto, saj mnogi ljudje niso mogli takoj razumeti potrebe po koreniti spremembi, mnogi so bili obremenjeni s starokopitnostjo ali birokratskimi

glede urejanja in ga celo pospeševali. Le s tem, ko je nekaj sklenjenega, pa z doslednim izvajanjem tega, bomo sproti sledili družbenim tokovom in jim prilagajali urejanje. Kot v vsej družbi lahko tudi tu zaidemo v stran v dveh smereh: ali en sam človek ali manjša skupina ureja revijo predvsem po lastni presoji ali po ukazih od zgoraj, oziroma dela vsak po svoje in se ne podreja nobenim splošnim družbenim merilom.

Boj mnenj bomo pospeševali, če bomo zmeraj vključevali v krog sodelavcev nove ljudi, iz njihovih vrst pa izbirali tudi člane uredniškega sveta. Prav glede slednjega se mi zdi, da so pristojni pri izbiri njegovih članov pogosto dokaj togi. Toda to ne velja samo za uredniški svet Borca, ampak tudi za druga podobna telesa kot tudi vodstva družbenopolitičnih organizacij ter teritorialnih skupnosti. Tako pride do kopičenja funkcij pri posameznih ljudeh, kar je pokazal tudi zadnji popis članstva ZK Slovenije. Kopičenje funkcij pa ne pomeni samo zoževanja možnosti odločanja na ožji krog ljudi, ampak tudi njihovo ločevanje od množic, saj imajo vse manj časa za stike z okolico, se sučejo čedalje bolj med istimi in enakimi ljudmi ter začno tudi bolj ali manj podobno misliti in presojati, sode pa se nujno začno razlikovati od hotenja množic.

V zadnjem času, ko veliko govorimo in pišemo o ustavnih dopolnilih in novi ustavi, se mi zdi veliko obetajoča ugotovitev, da je krog ustvarjalcev Borca že pred leti krenil po poti, kakršno naj bi med drugim glede kulture uzakonila nova ustava. Seveda mora tudi ta kot okvirni zakon upoštevati različne stopnje razvoja in se prilagoditi predvsem večini. To ne pomeni, da tisti, ki so stopnjo, kakršno ustava predvideva, že dosegli, na njej obstanejo. Zatorej bi Borcu oziroma njegovim ustvarjalcem, ki se ponajša s tradicijo, s kakršno se lahko le redka revija ali časopis, lahko zazeleli le to, da iščejo vedno nova pota napredka. Predvsem pa, da se v tem ravna po načelih, bolj ali manj znanih iz raznih dokumentov, o sedanjih nalogah Zveze združenj borcev, posebno glede vzgoje mladih ter pripravl na vseljudski odpor, če bi nas kdo napadel. Takšne naloge zajema tudi program Zveze komunistov, sprejet na prejšnjem kongresu, nedvomno pa jih bo sprejel tudi novi X. kongres.

MILE PAVLIN

REVOLUCIONARNI FILM

Filmski režiser Predrag Golubović je o narodnoosvobodilnem boju kot tematici našega filma v Nišu na »Filmskih srečanjih« izjavil:

— To, kar imenajemo vojaški film zaradi svoje umetniške angažiranosti ter družbene in tematske opredeljenosti, bi morali v naši kinematografiji imenovati — revolucionarni film. S tem bi bil natančneje opredeljen položaj tovrstnih filmov ter njihov pomen v splošnih idejnih tendencah družbe, na drugi strani pa bi ga izdvojili iz tistih vrst filma v svetovni kinematografiji, ki nosijo ime »vojaški« izključno zaradi tega, ker črpajo svoje teme v vojni dogodkih.

KOVANE MREŽE

Pri Partizanski knjigi v Ljubljani je te dni izšlo zelo zanimivo delo KOVANE MREŽE. Milan Kumar je na 187 straneh prikazal kovane mreže, okenske križe in gavrce, ki stoletja krasijo slovenske kmečke domove. V teh izdelkih je poleg drugih vrednot »košček tiste narodove biti, ki je izpovedovala tudi v teh, danes ne več pomembnih izdelkih najlepše, kar je naš prednik premogel — njegovo neugasljivo žejo po resnici in lepoti.« je zapisal v uvodni besedi Janez Mesesnel.

Knjiga je edinstveno delo te vrste pri nas. Služila bo ne le izobražencem, marveč tudi učiteljem pri likovnem pouku in nič manj ljudem, ki se ukvarjajo z umetno obrtjo.

beležke

Uvod je preveden v šest jezikov. Knjigo je zato moč uporabiti tudi kot darilo tujim delegacijam in poslovnim partnerjem. Cena je 100 dinarjev.

SNEMANJE FILMA »MIRKO IN SLAVKO« KONČANO

Predrag Bojaković (Gavra), Vladimir Radenković (Mirko) in Miroslav Pavlović (Slavko) so glavne osebnosti filma Torija Jankovića



»Mirko in Slavko«. Premiera filma, ki so ga pravkar končali in o katerem smo že poročali, bo 6. oktobra v Gornjem Milanovcu.

DELO

CASOPISNO IN GRAFIČNO PODJETJE

Ljubljana, Titova—Likozarjeva—
Tomšičeva

BLASNIKOVA TISKARNA TISKARNA »DELO«

- Tiska časopise, revije, knjige, publikacije, razglednice, prospekte in reklamne tiskovine
- Izdeluje enobarvne in večbarvne klišee v najmodernejši tehniki
- V sklopu podjetja je specializirani obrat za večbarvni tisk, lakirnica in plastificirnica
- Izdaja osrednji slovenski dnevnik »DELO«
- Zabavni tednik »TEDENSKA TRIBUNA«
- Ilustrirano revijo »TOVARIS«
- Štirinajstdnevnik »NASI RAZGLEDI«
- revijo »AVTO«
- revijo »STOP«
- zabavni tednik »ZVITOREPEC«

SPOMINSKA ZBIRKA L. ADAMICA

V spomin na našega rojaka Luisa Adamica, ki si je mnogo prizadeval, da je svet zvedel o resnici o naši NOV in je zaradi svojega naprednega prepričanja postal žrtev umora, so v gradu Praproče pri Grosupljem uredili zbirko.

STANE PETELIN-VOJKO: »NAD BELOGARDISTIČNI TURJAK«

Oddaja »Se pomnite, tovariši...« bo imela 9. 9. ob 10.05 na sporedu dva sestavka: »Nad belogardistični Turjak« in »Ob dnevu mornarice«.

V torek 11. 9. ob 9.05 bo tudi na prvem programu naše radijske postaje na sporedu oddaja »TLAČANSKE OBVEZNOSTI KMETOV V STOLETJU VELIKIH KMEČKIH UPOROV«. Oddaja bo v okviru Radijske šole za srednjo stopnjo, ki so pisane zanimivo in strokovno tehtno.

TONE OZBOLT: »SERCERJEVA BOJNA POT«

V tem delu, ki ga izda založba »Borec«, gre za dokumentarno pričevanje o

Ljubo Serčerju, ki je obogateno s številnimi doslej neznanimi dejstvi in podatki, ki jih je avtor zbral pri neposrednih udeležencih dogodkov. Jedro knjige obsega seveda Serčerjevo udeležbo v NOV. Podrobno je opisan napad na Lož, prebijanje partizanov skozi zimo v stalnem boju proti sovražniku, ko je bil Serčerjev bataljon skoraj popolnoma razbit, on sam pa ujet in pred italijanskim sodiščem v Ljubljani obsojen na smrt. Seveda pa je v knjigi opisana tudi Serčerjeva družina, okolje, v katerem je rasel in živel, ter njegovo šolanje v Ljubljani in na vojni akademiji v Beogradu.

»BORIMO SE NA MORJU«

Gre za angleški film, ki je bil posnet 1942. leta. Režiral ga je tak mojster, kot je David Lean in tako ni presenetljivo, da je eden najboljših filmov, ki so bili posneti med drugo svetovno vojno. Film prikazuje usodo posadke britanske torpedovke, o odnosih in značajih ljudi v nesreči. Film bo na sporedu ljubljanske Kinoteke 7. 9.

ne zamudite

NOVA IZRAELSKA LETALA

Izraelska letalska industrija izdeluje za potrebe svojega vojnega letalstva lovske bombnike BARAK. Prva serija, ki vsebuje 24 letal, je bila izdelana že v začetku leta po prototipu, ki so ga preskusili predlanskim.

Letalo je namenjeno za podporo enotam na tleh in ima enak motor kot izraelska letala F-4 PHANTOM. Novo izraelsko letalo lahko uporablja zelo kratka vzletišča. S seboj poneso do šest ton tovora, doseže pa hitrost do 2,5 maha. Mesечно lahko izdelajo po dve letali.

MIG-23 JE POSTAL MIG-25

Po podatkih zahodnega strokovnega tiska naj bi znanemu sovjetskemu prestrezniku in izvidniškemu letalu MIG-23 (oziroma FOX-BAT po oznakah NATO) spremeni ime. To letalo se sedaj menda imenuje MIG-25. Omenjeno letalo, ki so ga v manjšem številu imeli pred umikom sovjetskih vojaških strokovnjakov iz Egipta tudi v tej deželi, je doseglo trikratno hitrost zvoka.

MIG-23 pa se po novem imenuje letalo, ki ga serijsko izdelujejo že od leta 1971 naprej. To letalo (FLOGGER po oznakah NATO) ima gibljiva krila, leti pa s hitrostjo do 2,3 maha na uro.

KITAJSKA VOJNA MORNARICA TRETJA NA SVETU

Kitajska vojna mornarica ima po najnovejših podatkih približno 150.000 pripadnikov in je v tem pogledu tretja na svetu, takoj za vojno mornarico ZDA in Sovjetske zveze. Mornarica Velike Britanije ima namreč le 80.000, francoska 70.000 in japonska 40.000 pripadnikov.

Kitajska ima približno 40 klasičnih podmornic, od leta 1969 dalje pa građe tudi tri podmornice na jedrski pogon. Te podmornice bodo oborožene z raketami.

zanimivosti

SOVJETSKÉ VEČERNE »STRELE«

Enote sovjetske vojske v Evropi so pred kratkim dobile novo orožje za obstreljevanje letal v nizkem letu. Gre za rampo z več cevmi, ki je pritrjena na oklepno vozilo, namenjena pa je za izstrelitev protiletalskih raket »strela«, ki imajo infra rdeče usmerjevalne naprave. Te rakete so v boju z letali v nizkem poletu zelo učinkovite, kar so med drugim ugotovili tudi že v Vietnamu in Angoli.

Novo orožje se bo, kot menijo, imenovalo »šilka«, namenjeno pa bo predvsem za zaščito oklepnih enot pred napadi s protitankovskimi raketami oboroženih helikopterjev. Rakete »strela« imajo 3600 metrov dometa, kar ustreza dometu ameriških protitankovskih raket TOW, s katerimi so oboroženi zahodni helikopterji.

BOMBNIK B-1 ZAMUJA

Znano je, da nameravajo Američani že nekoliko zastarele strateške bombnike B-52 postopoma nadomestiti z najmodernejšim bombnikom B-1, ki pa ga doslej še niso uspeli preskusiti. Z izdelavo prvega prototipa so namreč v precejšnji zamudi. Zato bodo to letalo videli prvič v zraku šele spomladi ali v začetku poletja 1974. Zamuda prvega prototipa je avtomatično povzročila tudi zamudo drugega in tretjega prototipa, pa tudi zamudo serijske proizvodnje. Odločitev o serijski proizvodnji bo padla šele čez tri leta, potem ko bodo končali poskusne polete z drugim in tretjim prototipom B-1.

Vendar to ni edina težava, ki jo imajo Američani s tem letalom. Še huje jih je prizadela podražitev letala. Zato je že slišati glasove, ali je v obdobju balističnih raket tako drago letalo sploh potrebno. Program razvoja B-1 se je v zadnjem času podražil za 80 milijonov dolarjev. Potemtakem bodo stroški za izdelavo 241 serijskih letal, kolikor jih je predvidenih, in treh prototipov znašali skupno najmanj 2790 milijonov dolarjev. To pomeni, da bo vsako letalo stalo po 54,6 milijona dolarjev.

Zakasnitev opravičujejo s spremembo načrtov, po katerih naj bi bilo letalo, ki bi moralo biti težko 176,8 tone, težje za 4,5 tone.

obrambna vzgoja in ljudska zaščita

OB PRAZNIKU NAŠE VOJNE MORNARICE

Srečno, sinji stražarji!

Raketa!

Strašanski ptič, ki še nikoli ni nosil oljkine vejice. Bliska, zadane, ruši.

Morje se vznemiri in zapeni okrog potapljačce se ladje.

Takšen je začetek in konec slike, ki sem jo doživel; pred kratkim, na Jadranu. Sodobna bojna ladja vojne mornarice je spregovorila in uspešno opravila svoje. Bilo je to, po besedah izkušenih mornarjev, le navadno streljanje.

Pa raketa ni vse! Veliko več pomenijo ljudje. Radaristi, krmarji, signalisti. In merilci.

Opazujem jih in razmišljam. Tako rekoč do včeraj so hodili na zabave, pod roko z dekletom, v šolo ali tovarno. Danes pa so začetek in konec vsega, kar se dogaja na katerikoli naši ladji. V njihovih rokah je vse.

Pa ne mislite, da so avtomati. Niso. Tudi oni so del mladih in imajo svoje želje in hrepenenja. In mladeniške načrte. Kot vsi mladi sveta.

Spet razmišljam o pohlevni raketi. O ptiču, ki brez kakršnegakoli usmiljenja uničuje. Medtem priplove skupina nenavadnih

ladij. Spominjajo na ogromne izvenzemeljske naprave; na tiste, ki nam jih človekova domišljija ponuja na filmu ali fantastičnih romanah.

Stroji brnijo. Prelsinja jih le piščalka, ki je zamenjala ali nadomestila besedo, ukaz. Fantje delajo hitro in brez vpitja. Hladnokrvno in umirjeno. Pa tudi natančno.

Vso noč so to čudno ladjeve tolkli valovi nemirnega morja. Nihče ni utrujen, kljub neprespani noči. Druga za drugo pristajajo ladje v lukso. Kmalu se bo začel živah posadk. Uspeli so in odlično opravili izpit bojvniške zrelosti.

Ugledam mladega vojaka-mornarja. Prepoten je.

— Da se vsaj enkrat nadiham svežega zraka, da pridem do sape. Spodaj je obupna vročina, — pravi.

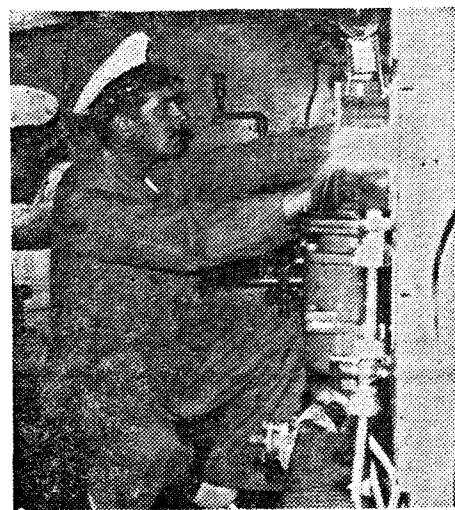
Vprašam ga za ime.

— Vojko Erjavac, ladijski strojnik. Drugeče ključavničar iz Ljubljane.

Pravijo, da je med najboljšimi na ladji.

Vojko je ponosen. Ponosni so tudi njegovi tovariši. Ponosni so na uspeh, na svojo ladjo, na posadko.

Ne, niso to izbrani fantje. Njihovi živ-



ljenjepisi so skorajda enaki, isti. Vsi so marljivi in pošteti. V službi se pogovarjajo v jeziku tehnike. Izredno dobro pa obvladajo tudi jezik tovarštva in bratstva.

Sonce je že visoko na nebu. Vse miruje, le velike radarske glave so neutrudljivo. Obračajo se. Nekatje v daljavah zasledijo konvoj »nasprotnikovih ladij«.

Ukaz: »Zaenkrat samo spremljajte konvoj!«

Kmalu potem so močni stroji znova zahrumeli. Čudne ladje so zapustile lukso in pohitele na široko morsk gladino. V njih in na njih pa so prežale sinje straže naše Jadrana.

B. J.

Podmornice proti helikopterjem

Podmornice se že skoraj tri desetletja branijo pred svojimi preganjalci le s pasivnimi ukrepi. Edina rešitev napadene podmornice so hitra podvodna vozila, čim tišje delovanje motorjev in umik v morske globine. Čeprav je podmornica s torpedi lahko potapljala največje trgovske in vojne ladje, sedaj pa z raketami lahko uničuje ladjeve, vojaška oporišča in mesta, je vendar brez moči pred preganjalcem, ki jo je zavohal in se ji približal. Ladje ali helikopterja nad seboj ni mogla obstreljevati. Podmorniški poveljniki so se z obžalovanjem spominjali časov, ko so podmornice imele še topove in so lahko potem, ko so se dvignile na površje, s topovi napadle preganjalca ne glede na to, ali je šlo za ladjo ali letalo.

Ti časi so že davno mimo. Pokazalo se je, da so sovražniki podmornic boljše oboroženi od letel. Če bi podmornica imela topove, bi plula počasneje, povzročala pa bi več šuma kot brez njih. Če pa bi topove imela v notranjosti, bi bilo v njej manj koristnega prostora, njena osnovna oborožitev pa bi bila šibkejša in bi imela manjši akcijski radij. In tako so podmornice v zadnjih dveh desetletjih oborožene le še s torpedi in balističnimi raketami. Zato se celo z najmodernejšo podmornico, oboroženo s šestnajstimi raketami, ki imajo več tisoč kilometrov dosega, lahko poigrava in jo pošlje na morsk dno že navadna motorna topničarka.

Zadostuje že to, če se podmornica dvigne le za hip na površje, pa jo odkrijejo nasprotnikovi radarji. Hitra letala jo prav tako zlahka dohite in uničijo. To ve vsak podmorničar. Zato se podmornica med opravljanjem bojne naloge ne bo dvignila na površje. Kako pa je potem mogoče odkriti to veliko kovinsko ribo, če cele dneve plove samo pod vodo?

Podmornice iščejo predvsem vojne ladje. Mnoge od njih imajo podvodni električni lo-

kator (PEL), ki z ladijskega dna oddaja ultra zvočne valove. Ti valovi, ki jih oddaja v ustrezno smer, se odbijajo od raznih ovir (podvodnih čer, potopljenih ladij, podmornic itd.). Po značilnosti zvočnega odmeva, ki ga sliši pelist na ladji, lahko ugotovi, ali gre za čer, ribe ali podmornico. Po času, ki ga ultra zvok potrebuje za pot, do ovire in nazaj, pa izračunajo razdaljo do podmornice in njeno globino. Nato vojna ladja zapluje proti podmornici. Ko se ji približa, izstrelijo protipodmorniške rakete, meče globinske bombe itd. To pa je za podmornico silno nevarno.

Precejšnja težava je v tem, ker za takšno opravilo potrebujejo večje število zelo dragih ladij. Da bi odkrili nasprotnikove podmornice in jih uničili na morskem prostoru s površino 50.000 kvadratnih milj v petih urah, potrebujejo kar 50 protipodmorniških ladij.

To je drago in počasno delo. Poleg tega pa so najmodernejše podmornice tudi pod vodo že hitrejšje od sodobnih protipodmorniških ladij na morskem površju (korvet, fregat, rušilcev in raznih patrolnih ladij). Razmera se bodo izboljšale šele z uvedbo zelo hitrih ladij s podvodnimi krili in ladij na zračni blazini. Sedaj pa si pomagajo s helikopterji, ki uporabljajo kopenska oporišča ali pa so na ladjah. Deset helikopterjev lahko že v petih urah preišče zgoraj omenjeno površino v velikosti 50.000 kvadratnih milj.

Vsak helikopter ima tudi PEL, ki ga v tujini imenujejo sonar. Iz helikopterja ga spuste na dolgi žici v morje, nato pa helikopterji lahko preiskujejo morske globine prav tako kot vsaka druga vojna ladja. Razlika je le v tem, da je helikopter hitrejši od ladje. Najpomembnejša osebnost v helikopterju je med lovom na podmornice protipodmorniški oficir. Poleg njega sedi pelist, ki ravna s protipodmorniškim električnim lokatorjem. Brž ko je podmornica od-

krita, spuste v vodo globinske bombe, ki so tempirane tako, da eksplodirajo v ustrezni globini. Helikopterji imajo poleg globinskih bomb tudi po en ali dva protipodmorniška torpeda, ki se sama usmerjata proti cilju.

Protipodmorniški helikopterji so za sodobne podmornice huda nadloga. Podmorničarji že dolgo razmišljajo o kakem orožju, s katerim bi bilo mogoče klatiti z neba osvojevalne helikopterje. To bi bilo uresničljivo, če bi podmornice bile oborožene s topovi, zlasti še z avtomatskimi topovi, ki pa jih podmornice že dolgo nimajo več. Pa tudi v tem primeru ne bi bilo še vse rešeno, saj bi morala podmornica najprej izpluti na površje in šele nato streljati na helikopter. To bi bilo zanj prenevarno. Radarji bi kaj hitro odkrili podmornico, nekaj minut kasneje pa bi imela nad sabo že letala. Srečanje z njimi bi bilo za podmornico smrtno nevarno.

Šele pred kratkim so britanski konstruktorji znanega ladjedelniškega podjetja Vickers, ki med drugim serijsko izdeluje tudi podmornice, konstruirali in preskusili orožje, ki naj bi podmornicam v boju s helikopterji čimbolj ustrezalo. To orožje se imenuje SLAM (Submarine Launched Air-flight Missile — vodiljivi leteči projektil, izstreljen iz podmornice).

Konstruktorji so si sposodili znano britansko vodiljivo protiletalsko raketo BLOWPIPE, ki jo v boju z letali in helikopterji v nizkem poletu izstrelijo en sam človek. Raketa ima nadzvočno hitrost. Konstruktorji so vzeli šest takšnih raket in jih povezali s televizijsko kamero. Vse to so vtaknili v cev, ki ne prepušča vode. Cev z raketami lahko po potrebi potisnejo iz poveljniškega stolpa podmornice, ki je pod vodo, na vodno gladino. Takrat rakete prilezejo iz cevi in se postavijo v vodoravno lego.

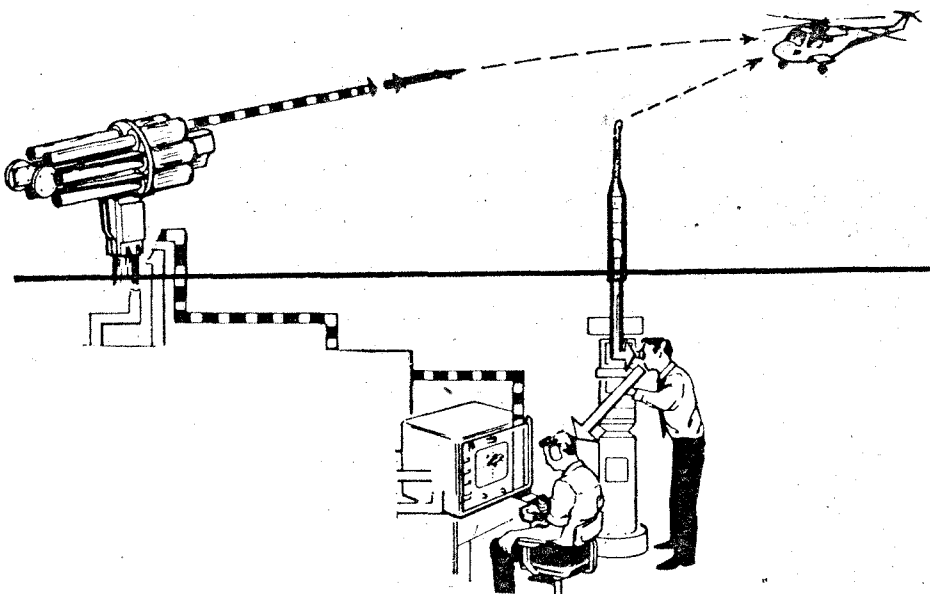
Televizijska kamera kaj hitro ujame helikopter nad podmornico ali v njeni bližini in zato lahko zasleduje helikopter tudi operater v podmornici. Ko se helikopter dovolj približa, operater s pritiskom na gumb izstrelji eno od raket. Če je potrebno, bo izstrelil dve ali več raket. Na televizijskem zaslonu bo spremljal cilj in raketo ter raketo usmerjal naravnost proti helikopterju. Vodi pa jo s pomočjo posebnega ročaja poleg televizijskega zaslona.

Če je noč, operater lahko spremlja cilj po infra rdečih žarkih, raketa pa ima lahko infra rdeči sistem za usmerjanje. V tem primeru je poleg televizijske kamere še senzor infra rdečih žarkov.

Prvi SLAM so vgradili v britansko podmornico AENEAS. Med poskusi so ugotovili, da ima raketa BLOWPIPE domet 3.000 metrov proti ciljem v zraku ali na morsk površini. Takrat so streljali v balon. Od devetih izstreljenih raket jih je povprečno po pet zadelo cilj.

Bojna glava rakete BLOWPIPE vsebuje 2,2 kg zelo močnega razstreliva, katerega rušilna moč je enaka granati ladijskega topa kal. 102 do 114 mm. Ves sistem SLAM, ki tehta 2358 kg, stane približno 250.000 funtov.

Vojaški strokovnjaki menijo, da se bo mogoče podmornicam, oboroženim s sistemom SLAM, uspešno boriti s slabše oboroženimi nasprotniki v zraku in na morsk površini tudi takrat, ko je vidljivost slaba.



Delovanje sistema SLAM: Ko poveljnik podmornice odkrije cilj, ukaže, naj potisnejo lanser s šestimi raketami in televizijsko kamero na vodno gladino. Operater v podmornici spremlja na zaslonu helikopter, nato pa raketo izstrelji in jo vodi proti cilju.

Dva tedna v veliki družini

(Nadaljevanje)

SLOVENCİ SO TUDI NAŠI JUNAKI

Zvečer je na igrišču že stalo veliko plateno naselje; brigadirji so zakurili veličasten taborni ogenj in se pripravljali za partizanski miting. V tabor je prišel človek z očali. Spoznal sem ga pred nekaj urami v vrtu gostilne. Bil je Rade Milovanović, direktor lanskega lesnega podjetja in človek, ki se je kot štiri leta star otrok umaknil ustaškemu nožu, kar pa njegovim staršem žal ni uspelo. Z njim v družbi je naš tabor obiskal tudi upokojeni polkovnik in prvoborec Milan Kosanović. Ta se je ob tabornem ognju pogovarjal z našimi brigadirji, in kot je bilo videti, je prvoborce uspelo hitro vzpostaviti stik z mladimi, ki ga niso samo poslušali, temveč so ga tudi povpraševali za vse, kar jih je zanimalo.

— Vaša dolžnost je predvsem, da nenehno skrbite za vse tiste, ki so mlajši od vas, — je dejal Kosanović brigadirjem, — šele potem pa bi morali malce poskrbeti



»Slovenci so naši junaki, vi ste tudi naša mladina.« je dejal brigadirjem prvoborec Milan Kosanović.

tudi za nas starejše. To je humano, človeško in socialistično. Vendar si zapomnite, da socializem ne gre samo skozi roke! Socializem je predvsem sinonim visoke zavesti vsakega posameznika in nas vseh in zato pravimo, da gre socializem najprej skozi glavo človeka...

Potem je prijatelj mladih, prvoborec Kosanović, odkril avnojcem nekaj, o čemer je poprej le malo kdo kaj vedel.

— Slovence izredno dobro poznam. Jezik nas ni nikdar delil, vedno smo se razumeli. Na začetku našega osvobodilnega boja smo imeli med nami tudi devet Slovencev, devet pridnih delavcev, odkritosrčnih bratov in zvestih tovarišev. Takoj po okupaciji so se vsi priključili boju ljudstva tega kraja. In so za vedno ostali med nami. V nekem hudem spopadu je padlo dvajset partizanov, med njimi tudi vseh devet Slovencev. Danes so tudi oni naši veliki, naši junaki. Njihove kosti počivajo tu, v Liki. Njihova imena so vklesana v naš kamen...

Polkovnikov pogled je postal moten. Utišnil je, ni mogel več do besede. Za konec je zaprosil mlade brigadirje, naj mu zapojejo slovensko partizansko »Hej, brigade«.

Njegovi želji je z veseljem ustregla slovenska mladina. Pela je vsa brigada, pel je tudi prvoborec iz Lapca.

POČITEK ZA ŽULJE

Iz Donjega Lapca bi morala brigada po 26 kilometrov marširati do Udbine. Približno 26 kilometrov marša. Tako je narekoval načrt. Vendar, ko so za to zvedeli gostoljubni domačini, so takoj ukrepali: »Ne, ne boste odšli. Pešačenje odpade. Ne zapuščajte nas, kajti jutri praznujemo dan vstaje in naš občinski praznik, v vasi Kruge odkrivamo spomenik padlim borcem narodnoosvobodilne vojne in žrtvam fašističnega terorja. Naši ljudje pa želijo, da se te proslave vsekakor udeležijo slovenska mladinska brigada.«

Komandant mladinske brigade Ludvik Filo se je zahvaljeval za povabilo in se hkrati skliceval na načrt pohoda. Toda »prikaz« domačinov ni popustil, vztrajali so. — Jutri, navsezgodaj, pošljemo brigadi dva avtobusa. Odpeljeta vas v Udbino na naše stroške. Jutri moramo torej skupno praznovati. Navsezgodaj naj se tudi žulji mladih odpočijejo.

Komandant se je vdal v »usodo«, takrat pa se je odnekod oglasila naša Mirjana ter vzkliknila: »Krasno! Zdaj mi je padel kamen s srca, varujte noge, prosim!«

Rečeno — storjeno! V zgodnjih jutranjih urah so mladi iz Slovenije položili venec na grobnico herojev v Lapcu in se potem vkrcali v avtobuse.

Vas Kruge je majhna in leži na obrobju Piješevce. V njej so se zbrali ljudje z vsega področja lanske občine.

Ganljiva srečanja borcev in mater padlih.

Potem so se pred tribuno postavili partizanski veterani iz bataljona »Stojan Matić«.

Vas Kruge se je v času vojne dobesedno držala poziva »vsi na fronto — vse za fronto«. In so zato odšli v partizane vsi, vsa vas. Tisti, ki so bili premaladi, bolni ali prestari, so pomagali borcem. V tistih hudih časih so vasio imenovali »mala Moskva«.

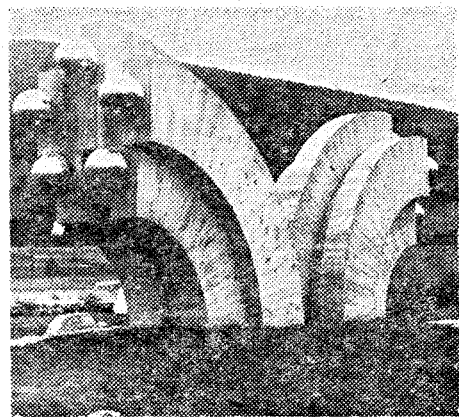
Danes v tej nemirni in osvobodilnemu gibanju zvesti in predani vasi govori tovariš Jakov Blažević, predsednik sabora socialistične republike Hrvatske. V svojem nagovoru ni pozabil pozdraviti tudi slovensko mladinsko brigado, na kar so bili naši fantje in dekleta izredno ponosni.

Potem je predsednik Blažević odkril spomenik. Bil je prijetno presenečen, ko je ob odkritju naš brigadni zbor zapel žalostinko »Kot žrtve ste padli v boju za nas«. Takrat so se večstotoglavni množici zasolile oči. Neka objokana starka v črnem mi je med drugim povedala: »Otroke sem izgubila v vojni, še zdaj žalujem. Moža so zaklali ustaši. Vsem padlim smo postavili lep spomenik, pogledajte. Ampak ko danes gledam slovensko mladino, se mi zdi, kot da bi znova videla svoje sinove. Lepo je, da so mladi Slovenci počastili naše žrtve... Pozdravite jih od partizanske matere, od mene. Kajti tudi oni so moji zlati otroci...«

Dve mlajši ženski, verjetno vnučinki, sta potem komaj pomirili neznano staro v črnem. In nato se je, kot običajno, začelo ljudsko rajanje. Ob zvokih vojaškega orkestra iz Karlovca so mladi domačini in naši brigadirji neutrudno plesali in plesali...

Proti večeru je bila brigada že v taboru. Naši mladi so se pripravljali za ples v laskem domu kulture, medtem pa so nas domačini znova presenetili. Po doktorju »Žulju« so v naš tabor poslali tri na ražnju pečene ovčke, skupaj več kot trideset kilopečenke, dovolj kruha in solate!

Vsem se je mudilo na ples in smo zato šli na »decentralizacijo« brigadne kuhinje. Povabili smo komandirje in vsak za svojo



Spomenik borcem NOV in žrtvam fašizma v vasi Kruge pri Donjem Lapcu. Ob dnevu vstaje ga je odkril Jakov Blažević, predsednik sabora SR Hrvatske.

četo je prevzel po eno ovčko, kruh in solato. Naši fantje in dekleta so kar se da hitro pospravili darilo in se potem odpravili v mesto. Le dva fanta sta se še pričakala okrog dveh pečenih ovčjih glav.

— Ta z jezikom je moja, — je trdil Stane.

Ne, manjša je tvoja, — se je upiral Rado.

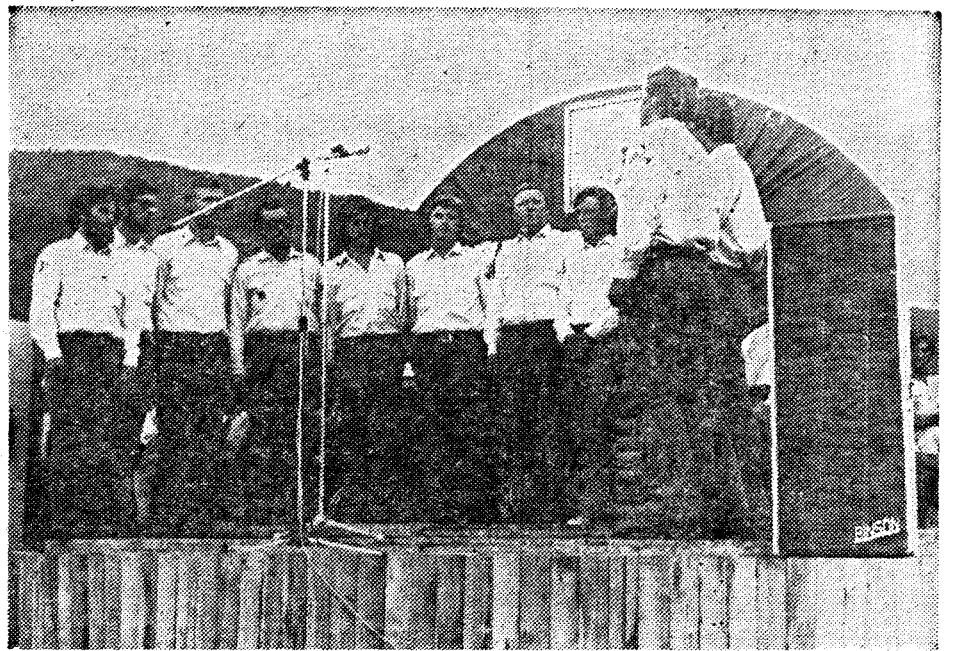
— Moja!

— Tvoja! Moja, pogledj pa boš videl!

In tako naprej. Ne vem, koliko časa bi trajal prepir, če se ne bi v ta nenavadni dvoboj vmešal voznik Vlado Černuta.

— Madona, saj nista brez glav. Vsak ima svojo in zdaj bi se še sprla zavoljo tujih.

Potem je bilo vse v redu. Sladokuska



Brigadni pevski zbor — štel je 11 fantov — je kljub pohodnim težavam redno nastopal tako na partizanskih mitingih brigade kakor tudi na proslavah po Bosni in Hrvatski.

sta z združenimi močmi ogledala obe glavi in se kar se da naglo odpravila v mesto.

JEZNI DOMAČINI

V ponedeljek je navsezgodaj namesto dveh pridrel v tabor le en avtobus. Drugega ni bilo. Polomil ga je namreč voznik, ko jo je popihal v Udbino, misleč, da ga brigada čaka tam. Navaden nesporazum.

Kakorkoli že, polovica brigade je morala peš. Pa ni bilo nič hudega. V Udbini smo raztovorili naš tovornjak ter ga skupaj s terenskim vozilom poslali brigadi naproti. Tako je tudi ta del brigade imel vsaj petdesetodstotni »popust« pri pešačenju.

In ko je bilo vse nared, so se tudi domačini v Udbini hudovali in jezili. Očitali so vodstvu brigade, da preveč hiti.

— Mi smo že vse pripravili, — je dejal prvoborec Vlado Uzelac, — da bi mladina spala po hišah, pri domačinih. Tudi za prehrano smo poskrbeli.

A kaj hočemo, ko sta v Udbini, seveda po načrtu, čakala dva druga avtobusa, ki naj bi avnojce odpeljali v Otočac. Zato se je brigada, po krajši žalni slovesnosti ob spomeniku, poslovila od gostoljubnih in užaljenih domačinov, ki so si, kot je bilo čutili, povsem drugače zamislili srečanje s slovensko mladino.

— No, zdaj ste nas pa potegnili, — so dejali, — naj vam bo. Toda zapomnite si: prihodnje leto planirajte počitek v našem kraju. Sporočite nam, kdaj boste prišli, ljudje vas čakajo tako kot svoje. Tudi v vojni so naši prebivalci desetokrat nudili streho in kos kruha partizanski vojski.

Dr. ŽULJ SE JE NAČAKAL

V Otočcu smo preživeli prijetno noč. Saj so tudi tiste noči, ki so že za nami, bile lepe, toda bile so kar mrzle in ne tako tople kot otoška. Zato je bil večji del brigade hripav.

Mladi Otočci so dočakali in pozdravili brigado; zanje nismo bili nepričakovani gost, njihova organizacija je bila zares na višku. Naj omenim le to, da so trem novinarjem, ki so spremljali brigado, podarili knjige »Otočac in Brinje v NOV«.

Naslednjega dne, v zgodnjih dopoldanskih urah, si je brigada ogledala znamenitosti Otočca, ki je, mimogrede povedano, zelo bogat, kar zadeva našo novejšo zgodovino. Potem so se mladi odpravili do najbližje železniške postaje, ki se imenuje Ličko Lešće. Od Otočca je Lešće oddaljeno 16 kilometrov. Toliko je torej pešačenja za danes. Pa nič hudega, vreme je izredno lepo.

Danes mora brigada priti v Generalski stol. Po prehojeni poti se mladi brigadirji vkrcajo na vlak na postaji Ličko Lešće. Vlak odpelje ob 15. uri.

V Otočcu sem sprejel nalogo, naj se odpeljem na postajo in kupim sto dvajset vozovnic ter rezerviram za brigado dva vagona. Do Generalskega stola seveda. Priključil se mi je tudi kapetan Rado, naš doktor Žulj, ker tega dne ni mogel več pešačiti. Njegova naloga je bila, da poišče v bližini železniške postaje ugoden prostor, kjer naj bi brigada, preden se vkrca na vlak, pojužinala. Komora s pripravljenim kosilom pa bi morala priti na postajo najpozneje do 13. ure.

Tako je tudi bilo. Ob točno določeni uri je naš drugi esalon prišel na postajo in pripeljal izdatno kosilo. Brigada je pešačila in premagovala zadnje kilometre današnje etape. Doktor Žulj je sedel na postaji in se pogovarjal z nekim brkatim železničarjem. In ko me je ugledal, je takoj začel »nervati«.

— Madona, nikjer vas ni! Čakam in čakam na tej vročini. Lepo ste me nasadili!

— Kaj moreš, tovariš kapetan — ga je tolažil brkati železničar, — nisi ti kriv. Nasadili so te le zato, ker niso našli pametnejšega od tebe!

Nasmejali smo se, Rado pa je pokazal

na goro ciklostil papirja, ki so ga pripeljali mladi iz Otočca. Dopoldne sem se jim bil potožil. Papirja za bilten nimamo veliko, v otoški knjigarni ga tudi nismo dobili. In kot je videti, se je mladina znašla. Nova številka brigadnega biltena bo že jutri ugledala svet. Uredništvo nocoj ne bo spalo. Naša strojepiska in obenem tehnični urednik Iva Artač je že pripravljena vso noč delati. Tudi Ksenija in Olga nimata nič proti.

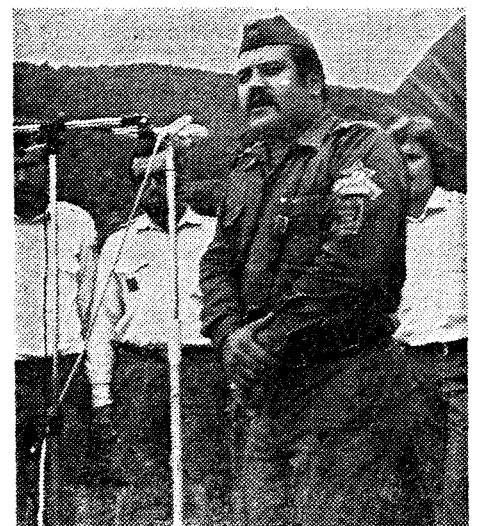
IZVENPLANSKO PEŠAČENJE

Kuharji so razdelili kosilo in poslovlili smo se od brigade, ki je čakala na vlak. Naša moto-kolona se je zopet vrnila v Otočac in odtod po ozki gorski cesti oddrvela proti Generalskemu stolu.

V vasi Žute lokve smo ugotovili, da nismo daleč od morja. Le dvajset kilometrov proti levi je Senj.

Kako bi se prileglo morje! Ze deset dni se nismo pošteno umili.

Gremo naprej. Cesta je zelo napeta. Na višini 1000 metrov, pod vrhom Kapele se že začnemo zaletavati med oblake. Dež počasi rosi in hladi. Grmenja ni. Tudi smerokazov ni in se orientiramo s pomočjo zemljevida. Občasno se držimo tudi znanega



Sanitetni kapetan Rado Glogovac, po brigadirsko doktor Žulj, je bil tudi aktiven član naše recitatorske skupine in je skupaj z drugimi nastopal na vseh prireditvah.

pregovora: »Kartu čitaj i seljaka pitaj«. Za vsak primer.

Na morje še nismo pozabili, čeprav je že daleč za nami.

Dežuje. Ugledamo Josipdol in asfaltno cesto. Do cilja je še dobrih dvajset kilometrov. Nič več makadama! V Generalski stol pripeljemo hkrati z vlakom. Na železniški postaji dočakajo brigado predstavniki mladine iz Karlovca. Lepo.

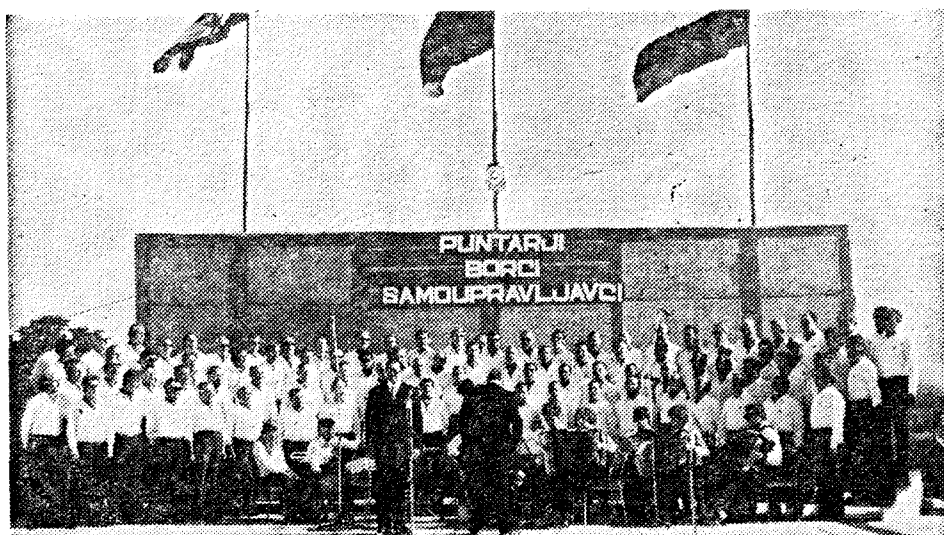
Vendar, takrat se je zgodilo nekaj nepričakovanega. Do toplic, ki se tudi imenujejo Lešće, kjer naj bi brigada prenočila, je samo šest kilometrov. Prevoza ni; se pravi, še šest kilometrov izvenplanskega pešačenja. Mladi so danes prehodili 22 kilometrov, in ne samo »normiranih« 16. Udarništvo v pešačenju!

V malo znanih toplicah so gostoljubni domačini dali brigadi na voljo bazen s termalno vodo. Brezplačno, seveda. In tako so desetdnevne sanje postale resnica. Toda ne za vse. Marsikdo je moral pozabiti na kopanje. Straža, kuharji, dežurni brigade. Uredništvo biltena tudi, ki je začasno »pristalo« v skromni hotelski sobi. Tiskarna je torej takoj stekla in brigadirji so že v zgodnjih jutranjih urah dobili novo številko biltena. Nihče pa ni vedel, da je uredniški odbor bil »poproščen« sinočnjega kopanja v topli in zdravi vodi.

(Nadaljevanje prihodnjic)

brest cerknica
industrija pohištva jugoslavija
telefon 791-080 telex 31-167

dopisniki nam poročajo



Osrednje prizorišče proslave v Stanjelu: nastopa Tržaški partizanski pevski zbor (Foto: Magajna, Primorski dnevnik)

ŠTANJEL

ZBOR KOSOVELOVE BRIGADE

Sežanska občina ima 28. avgusta svoj praznik. Leta 1941 se je na ta dan zbrala prva skupina partizanov na Krasu. Nastanila se je na področju med Štjakom, Branico in Trebižani, kjer je vzidana spominska plošča. Ti tovariši so bili Primorci, ki so pred vojno živeli v Jugoslaviji, vodil pa jih je Ervin Dolgan.

Občinski praznik so letos praznovali dne 1. in 2. septembra, kot glavno prizorišče slavlja pa so izbrali Stanjel. V delno obnovljenem gradu je bila dne 2. septembra slavnostna seja občinske skupščine, na kateri je govoril predsednik občinske skupščine, nato pa so bile podeljene zaslužnim občanom nagrade 28. avgusta. V zadruženem domu so prejeli dan odprli tri razstave: Slike in dokumenti o kmečkih uporih na Krasu, Vipavskem in Brkinih, slike Silvestra Komela iz cikla »Upor« ter zbirko slik in dokumentov z naslovom »Primorska v borbi za etnične pravice«. Nagrajena je bila krajevna organizacija ZB na Štjaku zaradi zaslug pri gradnji vodovoda, drugo nagrado je prejel Zavod za pozgodovanje Krasa za napore pri oživljanju kraške flore, tretje pa Gasilsko društvo iz Komna.

Slavje so priredile vse družbenopolitične organizacije. Popoldne je bil zbor Kosovelove brigade, ki so se ga udeležili skoraj vsi živeči borci te slavne partizanske enote. Vsi borci so na zboru prejeli knjigo »Kosovelova brigada«, delo njihovega soborca Radeta Isakovića. Na zborovanju kosovelovcev je bila navzoča tudi enota JLA iz postojnske garnizije. Prav tako je bila navzoča enota JLA s Pivke, ki je nosilec tradicij Kosovelove brigade.

Slavnosti se je udeležilo zelo veliko število ljudi, kar je gotovo najlepše priznanje neutrudnim organizatorjem. Prišlo je več tisoč ljudi iz zamejstva. Prav tako so bili navzoči župani vseh slovenskih občin izza meje. Med uglednimi gosti so bili slovenski poslanec v Italiji Dušan Lavriha, tovariš Branko Babič iz Ljubljane, narodni heroji Albina Malihočvar, Albert Gruđen-Bliš in Anton Ferjančič-Zvone. Slavnostni govor je imel tovariš Branko Babič Borci Kosovelove brigade so poslali pozdravno brzojavko tovarišu Titu.

Veliko navdušenje je sprožil nastop Tržaškega partizanskega pevskega zbora, ki ga je vodil dirigent Kjuder. Igral je tudi Pihalni orkester iz Divače.

Slavje so organizirali v Stanjelu s posebnim namenom. Temu kraju so hoteli pomagati s tem, da bi ga spoznalo čimveč naših ljudi in da bi ga obiskali čim večkrat. Sredstva za to slavje so zbral v veliki meri s pomočjo samoprišpevkov, ki so jih ljudje radi dali.

Kdor je bil v nedeljo v Stanjelu, se je lahko prepričal, kako močna je tam narodna zavest primorskega ljudstva.

POLDE VRBOVSEK

KOBARID

PRIPRAVE NA PROSLAVO 30-LETNICE »KOBARIŠKE REPUBLIKE«

Po italijanski kapitulaciji (8. septembra 1943) je nastalo na Kobarškem obširno osvobodeno ozemlje. Razprostiralo se je od Bovca, Učje, Tarčenta, Fojde, Sankvirina, Baprotna, čez Vipolže na Števerjan in do samega Solkana, a na drugi strani ob Soči do Tolmina v Baško grapo ter čez gorovje do Bovca. To območje je bilo kakšnih 400 kv. km veliko. Nemcem se je posrečilo zasedati glavne prometne žile šele novembra 1943.

Ko so se začeli vračati interniranci iz italijanskih taborišč in mobiliziranci iz tako imenovanih posebnih (dejansko kazenskih) bataljonov, so na Kobarškem in v Brdih hitro naraščale partizanske enote. Ustanovljene so bile kar tri soške partizanske brigade; pozneje sta se dve preimenovali v Gregorčičevo in bazoviško. Te enote so bile v sestavi nove goriške divizije, ki je pozneje dobila ime 30. divizije NOV Slovenije.

Goriška divizija je bila v obdobju kobarške republike v hudem boju z Nemci, ki so hoteli po vsej sili zasesti to ozemlje. Najhujši nemški pritisk je bil iz postojank v Bovcu, Tolminu in Cedadu.

Na svobodnem ozemlju so hkrati med razvojem ter izpopolnjevanjem partizanskih enot živahno delovali tudi odbori OF in organizacije KPS. Politično delovanje na terenu se je izredno močno razmahnilo. Na velikih zborovanjih so govorili znani partizanski voditelji, npr. Franc Leskošek-Luka, dr. Joža Vilfan in Dušan Kveder-Tomaž. Partizanske enote so prirejale nastope svojih kulturnih skupin.

Delovanje goriške divizije in političnih organizacij med obdobjem kobarške republike je ostalo nepozabno. Ustvarjeno je bilo močno, enotno narodnoosvobodilno ozračje, kar je odločilno vplivalo na razvoj osvobodilnega gibanja v teh krajih ves čas do same dokončne osvoboditve.

Pomembnost kobarške republike za razvoj narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem in v Slovenski Benečiji upravičeno je ter narekuje proslavo 30-letnice. Občinska konferenca SZDL Tolmin pripravlja proslavo, ki bo v Kobaridu 16. septembra (dopolne pred solo).

Na proslavi bo imel slavnostni govor komisar glavnega štaba SRS za splošni ljudski odpor, narodni heroj Albert Jakopič-Kajtimur. Tovariš Jakopič je bil komandant goriške divizije, ki je imela tedaj sedež v Kobaridu. — Na kulturni prireditvi v okviru proslave bodo nastopili: rudarska pihalna godba iz Idrije, moški pevski zbor »Franc Zgonik« iz Branika in nekaj recitatorjev.

V okviru proslave sodita tudi zbora borcev Gregorčičeve, bazoviške in Kosovelove brigade ter zbor aktivistov zahodno-primorskega okrožja.

V slovesnem sprevedu bodo udeleženi razen borcev omenjenih brigad in aktivistov tudi partizanski bataljon teritorialne obrambe »Andrej Manfreda« in druge teritorialne enote, dalje enote JLA, oddelek civilne zaščite, taborniki, športniki pionirji in drugi. Na proslavi bodo partizanskemu bataljonu podelili prapor.

Prebivalci na Kobarškem in zlasti še domačini v mestu Kobaridu pričakujejo, da se bodo na dan proslave srečali z vsemi tistimi preživeli borci in aktivisti NOV, ki so se bojevali na Kobarškem. Prisrčno pa bodo seveda sprejeli tudi vse druge borce NOV, mladino in občane iz bližnjih ali daljnjih krajev.

Dne 16. septembra se ena slovesnost: v vasi Borjani pri Kobaridu bodo odkrili spominsko ploščo v spomin na konferenco KPS, ki je bila tam v obdobju »kobarške republike«. Napovedano je, da bo imel slavnostni govor dr. Joža Vilfan in da bo ploščo odkril Franc Leskošek-Luka (ki je bil tudi udeleženec tiste konference).

Proslava pa se bo pravzaprav začela že zvečer 15. septembra s tem, da bodo slovesno odprli prenovljeno kulturno dvorano.

FRANC SKOK

LJUTOMER

SPOMENIŠKA AKCIJA IN ZBOR AKTIVISTOV

Občinski odbor ZZZ NOV Ljutomer je pripravil izdajo brošure »Spomeniki in spominska obeležja NOB v občini Ljutomer«, v kateri so zbrani podatki o devetih spomenikih in 16 spominskih ploščah, ki obeležu-

jejo posamezne dogodke iz NOB na območju občine. V brošuri so navedena imena padlih borcev žrtve, opremljena pa je s fotografijami obeležij.

Brošuro je pripravil in uredil Franjo ŠTEBIH, izdajo pa so materialno podprli: skupščina občine, delovne organizacije in posamezni obrtniki. Izšla bo v nakladi 2000 izvodov, cena v prodaji pa bo 10.— din. Za proslavo je v prodaji 3200 značk v obliki emblema Osvobodilne fronte.

Krajevne organizacije SZDL v občini so v sodelovanju z občinskimi družbenopolitičnimi organizacijami formirale 11 patrolj, ki jih sestavljajo pripadniki partizanske enote, člani odborov za SLO in mladine. Patrolje bodo dne 9. septembra v jutranjih urah obiskale vse spomenike in spominske plošče v občini in počastile spomin na padle borce in žrtve NOB, ki jih je bilo v občini 450.

V nedeljo, 9. septembra, bo v Ljutomeru v organizaciji občinskega odbora ZZZ in občinske konference SZDL I. zbor bivših aktivistov OF, ki so v času NOB delovali na območju občine. Aktivistom se bodo pridružili tudi bivši borci z območja Ljutomerske občine, ki so se med NOB borili v posameznih enotah NOV.

Ob 9.30 bo sprejem patrolj pri osrednjem spomeniku borcem in žrtvam ob Prešernovi cesti v Ljutomeru. Po sprejemu patrolj bo povorka krenila na prireditveni prostor v Park I. slovenskega tabora. V povorki bo pihalni orkester, praporji organizacij in društev, pripadniki partizanske enote, enota gasilcev in civilne zaščite in člani patrolj, ki so obiskali spominska obeležja.

Ob 10. uri bo osrednja proslava I. zbora aktivistov OF v parku; govoril bo bivši okrožni sekretar OF za to območje in eden organizatorjev NOB Viktor STOPAR.

V imenu skupščine, pokroviteljice praznovanja, bo predsednik skupščine Ivo ŠUMAK, podelil bivšim aktivistom OF domicilno listino.

V kulturnem sporedu bodo sodelovali: pihalni orkester in mešan pevski zbor kulturnoprosvetnega društva »Ivan Kaucič« iz Ljutomera in recitatorji.

Po zborovanju bo tovariško srečanje bivših aktivistov in velika ljudska veselica na prireditvenem prostoru, kjer bo poskrbljeno tudi za partizanski goiaž.

Ljutomer pričakuje, da se bodo na dan praznovanja sešli v metropoli Prlekije vsi bivši aktivisti OF in borci NOB — tudi tisti, ki živijo zunaj občine, vabljeni pa so na to srečanje vsi občani, saj bo tokrat poskrbljeno za prijetno počutje v Ljutomeru. S. F.

NOVA GORICA

OBČINSKO TEKMOVANJE

Prihodno soboto, 8. t. m., bo v Kostanjevici na Krasu občinsko taktično orientacijsko tekmovanje rezervnih vojaških starešin iz organizacij ZRVS v novogoriški občini. V vseh petnajstih organizacijah so se dobro pripravili na tekmovanje in opravili tudi taktično orientacijske pohode.

Tekmovanja te vrste so postala že tradicija v naši občini. Od leta do leta so zanimivejša in pomembnejša. Večina organizacij je uvedla v tekmovanje nove prvine in pričakovati je treba, da bo letošnje tekmovanje še bolj bogato in vsestransko.

Tekmovalci bodo pred odhodom na okrog 8 km dolgo tekmovalno pot streljali s polavtomatsko puško in pisмено odgovarjali na štiri vprašanja iz vojaške teorije o protidiverzantski obrambi. Ves čas med pohodom bodo preskušali telesno sposobnost tekmovalcev. Po prihodu na cilj bodo morali opraviti še nalogo iz vojaške taktike. Po uvedenem načinu ocenjevanja si bo lahko vsak posameznik — kot tudi ekipa — že vnaprej, pred uradnim sporočilom komisije, izračunal število doseženih točk.

Letošnje tekmovanje na Kostanjevici bo prvo vsestransko taktično orientacijsko za vse organizacije v občini. Novost je, da bo tudi prvič zmagaj občinskega središča. To pa je terjalo toliko obsežnejše in skrbnejše priprave.

Poudariti je treba, da je letošnje tekmovanje prirejeno v proslavo tridesetletnice goriške fronte in 25. letnice Nove Gorice — občinskega praznika.

Mile Gojkovič

nagrada OF

zvezna nagrada

4. julij

knjiga Karla Grabeljška

bolečina

KRITIČNI

OPIS

DRUŽBENIH

bolečina

RAZMER

PRI NAS

bolečina

včeraj

danes

jutri

Glavni junak Korenčan po vojni ne najde prostora zase niti v javnem niti v osebem življenju. Oduji se družbi in samemu sebi, dokler povsem ne obupa v prepričanju, da se brez vere ne da in ne sploča živeti.

Roman Karla Grabeljška Bolečina ima nedvomno posebno mesto v slovenskem sodobnem pripovedništvu tako zaradi vsebine kot zaradi oblike.

NAROČILNICA

Nepreklicno naročam knjigo BOLEČINA, cena 65 din.

Priimek in ime:

Reg. št. oz. izk.:

izdana pri SO:

Naslov:

.....

Datum: Podpis

Naročilnico pošljite na naslov: PARTIZANSKA KNJIGA, Vodnikova 43 61000 LJUBLJANA

bolečina
bolečina

HIPI IN VZGOJA

V 34. številki TV-15 z dne 23. avg. t. l. sem prebral dopis iz Remšnika ob avstrijski meji o tamkajšnji partizanski proslavi. Podpisani BOREC LACKOVEGA ODREDA piše o proslavi bolj malo, tako da je vsebina dopisa v glavnem »posvečena« lasatemu in bradatemu udeležencu proslave, baje sinu enega izmed komisarjev Lackovega odreda (zato tudi naslov sestavka »Hipi na partizanski proslavi«). Da ne bi dolgoval: verjamem dopisniku, da je kosmati fant vzbujal v odmaknjeni vasi čudenje, posmeh in morda celo ogorčenje. Tudi sam nisem prav nič navdušen nad povabljenimi, zamaščenimi, zamazanimi in celo smrdečimi kosmatinci (toda vsi niso taki!). Pa pustimo to. V sestavku me moti nekaj drugega. Dopisnik namreč vprašuje (neugotovljenega komisarja, očeta »inkriminiranega« dolgolasa): »...Med vojno si nam govoril o jutrišnjem človeku, kako pa si torej vzgojil svojega sina?« Kako dopisnik sklepa, da je ta komisarjev sin nevzgojen (torej morda baraba, lenuh, pijanec, narkoman, brez narodne zavesti itd., itd.) le na podlagi njegovega videza? Menim, da se ta tovariš le nekoliko moti, ker istoveti zaraščenost s slabo vzgojo. Poznam vrsto takih, ki bi jih, po zunanosti sodeč, »poslal naravnost pod vislice«, toda vem, da so poštenjaki, pridni dijaki, zavedni, s patriotizmom prežeti fantje. Poznam tudi fanta, ki je prav po prusko pedantno pristrizen, pa je baraba do zadnjega vlakna! Zato menim, da je dopisnikov nasvet (»Zato tovariš komisar, če že nisi mogel vzgojiti svojega sina, da bi živel v našem svetu...«) prav žaljiv in nerazsoden, posebno še, če se dopisnik ni prepričal, ali je ta nesrečni kosmatinec res nevzgojen tip.

In zdaj smo pri koncu borčevega dopisa, ki se glasi: »... našim hribovcem, ki so

zdravi in KI MORAJO OSTATI STEBER NASEGA NARODA.« Tovariš, ta steber (naši hribovci) se že vsa povojna leta ruši, propada. To propadanje pomeni že kar vojaško-obrambni in politični problem! Toda, spoštovani tovariš, propadanje tega stebra se je začelo veliko pred »nastopoma« kosmatih hipijev in se nadaljuje, ne da bi imeli hipiji prste vmes. Kaj pa če so temu krive kakšne bolj »zdrave« sile, kot so degenerirani hipiji? Ali ste že premišljevali o tej neprijetni zadevi, mnogo bolj neprijetni, kot je modna muha kosmatincev?

STRNAD

DOMICIL NI PRAZNA BESEDA

Jurišni bataljon 31. divizije ima svoj domicil v občini Logatec, Idrija in Skofja Loka. Tega so mu pred štirimi leti podelile vse tri občinske skupščine. Najbolj pa je borce tega bataljona zadovoljila pravica domovanja v Zireh, kjer je bil bataljon ustanovljen, odkoder je odhajal na akcije v Dolomite in drugam in kamor se je utrujen, lačen in premražen vračal, kot se vračajo otroci k svoji materi. Tu je bil resnično doma. Prebivalci Zirov, predvsem pa Do-brave, so borcem dajali toplo zavetje in hrano. Zato je komisar divizije in današnji sekretar Zveznega izvršnega sveta Ivan Franko-Iztok na slavnostnem zboru med drugim dejal, da domicil za tako enoto sodi prav v Ziri, ki so bile središče oboroženega odpora in močno gospodarsko zaledje za to gorensko območje.

Borci si predstavljamo domicil kot obliko aktivnega sodelovanja poglobljanja tovarištva in medsebojne pomoči in zlasti kot obliko za prenašanje velikih tradicij in izkušenj narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije na mlajši rod, da bo

lahko, zvest tem tradicijam, nadaljeval revolucijo v novih razmerah.

In ker letos v Zireh ni bilo tako, si nisem mogel kaj, da napišem teh nekaj vrstic, ne toliko zato, da bi kritiziral organizatorje, kolikor zavoljo tega, da se kot soborec in tajnik odbora jurišnega bataljona opravičim soborcem. Povedati moram, da odbor bataljona sploh ni bil povabljen, da bi sodeloval v pripravah za to veliko slavo, zato tudi vse do objave obvestila v TV 15 ni mogel vedeti, da se pripravljajo slovesnost, ki bo posvečena tudi obletnici ustanovitve bataljona. Komandant bataljona in današnji predsednik odbora je prejel osebno vabilo šele dan pred slovesnostjo. Zato je razumljivo, da odbor ni mogel pisмено povabiti vseh nekdanjih pripadnikov bataljona, čeprav bi to — če bi bil obveščen — zelo rad storil.

Zato ni prav nič čudno, da se nas je od vseh preživelih udeležilo tega velikega slavlja, ki je ponos Ziri, le sedem borcev, in še to brez svojega prapora s tremi domicilnimi trakovi, ker je le-ta v muzeju v Skofji Loki.

To pa ni osamičen primer. Lahko trdim, da v vseh štirih letih nobena od omenjenih skupščin ni povabila na srečanja borcev ali na svečane seje ob občinskih praznikih. Čemu potem domicil? Saj vendar domicil ni kos papirja, to je mnogo več!

Naj na koncu omenim, da so tovariši v Zireh sami spoznali ta neljubi spodrseljaj in se predstavnikom bataljona zato tudi opravičili in obljubili, da bo drugo leto povsem drugače. Zato, dragi tovariši iz Zirov, sprejmite te pripombe kot dobrohotno namero, da bo jutri res drugače.

ZDRAVKO VIDRIH

PARTIZANSKI ZDRAVNIK

Ob tridesetletnici taborišča za civilno prebivalstvo pod Snežnikom so me obdarovali z lepo knjigo dr. Aleksandra Gala-Petra Partizanski zdravnik.

Dr. Gala omenja, da se je spomladi 1942 odločil oditi iz Ljubljane k partizanom. Dodeljen je bil v notranjski odred. Kmalu se je seznanil z našimi prvoborci. Spominja se komandanta Slavca, politkomisarja Janeza Hribarja, Levčkovega Vinka in drugih. Hitro se je sprijaznil z Loško dolino in z gozdovi, ki jo obdajajo.

S posebnim zanimanjem sem prebrala, kar je napisal o civilnem taborišču pod Snežnikom. Vse je vedel o hudem življenju ljudi, o napadu na taborišče, spremeljal je prizadeto naše trpljenje, dokler ni odšel v Slovensko primorje.

Kmalu po prihodu iz Ljubljane je ustanovil, po gozdnih taboriščih partizanske bolnišnice. Vse svoje moči in sposobnosti je posvetil bolnim in ranjenim partizanom. Premagovati pa je bilo treba največje, nepremagljive težave. Navadno ni imel potrebnih zdravil in sanitetnih potrebščin. Odločil se je za težavne operacije, ko ni imel nujno potrebnih instrumentov. Sam in z vso bolnišnico je preživel večkrat usodne trenutke. Opisal je nešteta pretresljiva doživetja, strahote, grozljive pomore po vaseh med ofenzivo, silno utrudljive pohode, težave in trpljenje brez konca in kraja. Med vsem tem strašnim življenjem pa je ostal zmeraj zdravnik — nikdar ni pozabil, ne zanemaril svoje dolžnosti. Hkrati, ko je vso skrb posvečal ranjenim, bolnim in trpečim ljudem, je organiziral zbiranje zdravil in sanitetnih potrebščin. Med vojno viro je okusil vse težave in trpljenje neposredno, a je vztrajal v partizanskem življenju ter se krepil v prekaljenega borca.

Izredno živo je opisal tragedijo, ki je doletela ljudi v partizanski bolnišnici pri Loškem potoku na Ogancih v kraški jami. Tam so bili ranjenci izdani in so se rajši odločili za smrt, kakor pa da bi padli sovražniku v roke.

Dr. Gala si je zelo želel oditi na Primorje, le izpolnila. Tam se je takoj po prihodu lotil ustanavljanja partizanskih bolnišnic. Zelo premišljeno je ustanovil sanitetne postaje. Toda v Trnovskem gozdu

VABILO V CERKNICO

Na prvo srečanje (zbor) notranjskih aktivistov OF, ki bo 15. in 16. septembra letos v Cerknici, vabimo vse člane nekdanjih okrožnih in okrajnih odborov OF, komitejev KPS, SKOJ, odborov ZMS, AFZ, člane VOS in VDV, narodne zaščite, tehnike, terenskih odborov OF in krajevnih narodno-osvobodilnih odborov. Se posebej vabimo tiste družine, ki so na najrazličnejše načine trajneje pomagale in nam nudile vso oporo pri ilegalnem političnem delu. Z drugimi besedami: na prvi zbor aktivistov OF vabimo vse tiste, ki so organizirano in trajno delovali za OF na Notranjskem. Seveda pa vabimo tudi druge občane, zlasti mladino. ODBOR AKTIVISTOV NOTRANJSKEGA OKROŽJA

OBVESTILO

Vsem borcem 8. SNOUB Frana Levstika sporočamo, da bo proslava ob 30-letnici njene ustanovitve 8. 9. 1973 ob 9.45 v Dolenjskih Toplicah. Za vse tiste, ki nimajo lastnega prevoza, pa je zbor v Ljubljani na Kongresnem trgu ob 8. uri zjutraj.

ODBOR SNOUB
FRANA LEVSTIKA

in drugod je naletel še celo na hujše težave, kakršne je moral premagovati v Loški dolini. Nešteto krat je bilo treba reševati ranjence iz ogroženih bolnišnic, se prebijati skozi sovražnikove zasede, se umikati z ranjenici vred. Nasploh je bilo življenje na Primorskem mnogo težavnejše kakor pa v Loški dolini. Razumljivo je, da si je včasih zaželel vrniti se.

Loški odred in Primorci so od dne do dne navezovali tesnejše stike. Zliti so se v neločljivo celoto vsega enotno strnjene primorskega ljudstva, ki je bilo prežeto z globoko ljubeznijo do svobode. Dr. Gala povečuje primorsko ljudstvo, ki je znalo tudi zgledno varovati skrivnosti partizanskih bolnišnic.

Knjiga je izredno dragoceno pričevanje o naši narodnoosvobodilni vojni, o pravem človekoljubju in čisti požrtvovalnosti naših ljudi v najhujših časih. Pisec je napisal najlepše strani o plemenitem zdravniškem poklicu. Knjiga mi je zapustila neizbrisani vtis. Uvršča se na častno mesto v naši kulturni zakladnici.

REZKA RAZDRIH

ŠE JE ČAS, DA POPRAVIMO KRIVICO

V osnutku zakona o stanovanjskih razmerjih je v 125. členu določilo, po katerem lahko lastnik privatnega stanovanja odvzame to stanovanje sedanjemu najemniku, ki ga prisilno deložira v slabše stanovanje. Sicer je v teh določilih predpisano, v katerem primeru je to dopustno, toda marsikateri hišni lastnik si bo kaj lahko »uredil« slabe stanovanjske razmere, da bo le izrnil najemnika, ki mu ni pogodu, iz najemniškega stanovanja. Ob tem pa ne gre prezreti, da lahko hišni lastniki posedujejo dve večji ali tri manjša stanovanja, enako tudi njihovi družinski člani.

Čeprav je navedeno določilo 125. člena do neke mere pravno utemeljeno, lahko povzroči nešteto krivic. Dosedanji najemniki — in med takimi so tudi posamezni borci, ki so jim bila ta stanovanja dodeljena s polnopravno in zakonito odločbo — postanejo lahko predmet samovoljne posameznih brezvestnih hišnih lastnikov. In prav to je tisto, kar je dalo pobudo nekaterim društvom upokojujencev iz Ljubljane in njene okolice, da povsem upravičeno opozarjajo na dvoreznost določil predvidenega 125. člena v osnutku zakona o stanovanjskih razmerjih. Navajajo namreč, da bo s tem prizadetih več njihovih starejših in bolnih članov, med njimi tudi takih, ki so stari že osemdeset in tudi več let.

Če bi bilo na voljo dovolj ustreznih družbenih stanovanj, v katere bi se prizadeti najemniki privatnih stanovanj preselili, ne bi uzakonitev takih določil povzročala nobenih težav. Dokler pa tega ni, je treba pred sprejetjem novega zakona o stanovanjskih razmerjih res temeljito pretehtati tako pozitivno kakor tudi negativno plat takih določil. Če pa bo osnutek zakona sprejet neizpremenjen, potem bo zelo težko popravljati krivice, ki jih bodo utrpeli posamezni najemniki. Sedaj pa je še čas, da take krivice preprečimo. V. M.

VABILO

BIVŠIM AKTIVISTOM OF IZ OBMOČJA LJUTOMERSKEGA OKRAJNEGA IN OKROŽNEGA ODBORA OF

Vse bivše aktiviste OF, ki so v času NOB delovali na območju sedanje občine Ljutomer, danes pa živijo izven občine, vabimo na I. zbor aktivistov OF, ki bo v nedeljo, 9. septembra 1973, ob 10. uri, v Parku I. slovenskega tabora v Ljutomeru.

Na zbor vabimo tudi vse bivše borce iz območja tuk. občine, ki so se borili v posameznih enotah NOV in POS ter vse občane, zlasti pa še mladino.

Aktiviste, katerih naslovi nam niso znani, vabimo s tem obvestilom in jih hkrati naprošamo, da čimprej pošljejo svoje naslove bivanja občinskemu odboru ZZB NOV Ljutomer, oziroma da se na dan zbora javijo pri kiosku »Informacije« na prireditvenem prostoru.

Iniciativni odbor za pripravo I. zbora bivših aktivistov OF LJUTOMER

imeli smo ljudi



Ivan Sevcnikar

Od Ivana Sevcnikarja iz Košakov smo se člani ZB NOV Košaki za vedno poslovili junija. — Sevcnikar se je rodil leta 1906 v Zabrdu pri Velenju v družini malega kmeta. Komaj petnajst let mu je bilo, ko si je moral že služiti kruh v premo-govniku. V poznejših letih je z ženo oskrboval planinske kočice po Savinjskih planinah. Njegovo ime je zapisano v zgodovini kočice na Smrekovcu, mozirske kočice. Od leta 1940 pa je oskrboval mario-borsko kočico na Pohorju. Tam ga je zatekla okupacija. Vsa Sevcnikarjeva družina je sodelovala v narodnoosvobodilnem gibanju. Po vojni se je preselil v Košake. Kot izkušeni turistični delavec je pomagal nesebično vzgajati gostinsko osebje. — Na pogrebu sta mu v slovo spregovorila zastopnika združenja borcev NOV in zastopnik gostinskega podjetja Orel iz Maribora.



Gizela Bavčar

Gizela Bavčar iz Sela na Vipavskem nas je za vedno zapustila v 88. letu. — Rodila se je v kmečki družini in prav tako se je poročila s kmetom Francem. Imela sta 5 otrok, ki sta jih vzgojila v zavedne Slovence v obdobju fašistične-ga nasilja na Primorskem. Z možem sta se pridružila OF, ko se je v začetku leta 1942 pri njihju skrival Ivan Kosovel, ki je pobegnil iz fašistične vojske. Sin Stan-ko je odšel k partizanom januarja 1943. Padel je kot obveščevalec leta 1944. Avgu-sta 1944 so gestapovci prijeli hčerko Zo-fijo in jo odvedli v taborišče. — Bavčar-jeve se bomo spominjali kot zglede par-tizanske matere. Neštetih borci, ki so se oglašali na njenem domu, jo bodo ohranili v trajnem spominu.



Rudi Frbežar

Rudija Frbežarja so ob veliki udeležbi prebivalstva 4. avgusta pokopali v Bosilj-vi Loki. — Rodil se je leta 1897 v Črni

Lazih pri Cabru v družini gozdnega delav-ca, ki je imela deset otrok. Trinajst let mu je bilo, ko je odšel z očetom delat v romunske gozdove. Med prvo svetovno vojno se je pridružil koroskim borcem. Leta 1931 se je naselil v Bosiljvi Loki, delat pa je hodil v gozdove v Francijo. Po kapitulaciji leta 1940 se je leta 1941 prebri čez Nemčijo v domovino. Doma je naletel na italijanske okupatorje. Takoj je začel delati za OF. Leta 1942 so ga Italijani internirali v Oslinico, kjer so imeli postojanko. Po italijanski okupaciji je sodeloval v organih ljudske oblasti. Po vojni je služboval pri ljudski milici do upokojitve. — Spominjali se ga bomo kot blagega, socialno globoko čutečega človeka.



Ivan Starič

Ivan Starič je umrl 20. julija. Pokopali so ga v Ljovodu pri Kočevju. — Rodil se je leta 1927. Njegov oče je delal v kočev-skih gozdovih. Aprila 1942 so očeta ubili Italijani v Dolgi vasi pri Kočevju. Ivanu je bilo tedaj 14 let, a je odšel k partiza-nom. Med roško ofenzivo so ga Italijani ujeli in ga odgnali v internacijo. Po ita-lijski kapitulaciji je spet stopil med borce. Med nemško ofenzivo 1943 so ga ujeli še Nemci in ga odgnali v taborišče. Iz taborišča ga je osvobodila sovjetska vojska. Ko se je vrnil v domovino, je stopil v službo pri ljudski milici. Po upo-kojitvi je živel na Reki.



Anton Levstik

Antona Levstika so 1. avgusta v Kočevju poleg sorodnikov spremili na zadnji poti številni rudarji, znanec in prijatelj. V slovo mu je spregovoril njegov delovni tovariš in član ZB NOV Kočevje. — Levstik se je rodil leta 1899 v Črncu na Slemenih pri Sodražici. Ze kot fant se je uvrstil med kočevske rudarje. Potem je delal še v nekaterih drugih krajih, dokler se ni vrnil v Kočevje in ostal rudar do konca. Ze leta 1934 je bil sprejet v KPJ. Sodeloval je z znanim kočevskim revolu-cionarjem Jožetom Seškom. Aprila 1942 so ga Italijani internirali. Po italijanski kapitulaciji so ga zajeli Nemci in ga odvedli v Ljubljano. Od tam je pobegnil v Kočevje. Nadaljeval je delo za OF. — Po vojni je bil spet rudar v kočevskem premogovniku. Bil je eden najstarejših rudarjev in vsi so ga cenili ter spošto-vali.

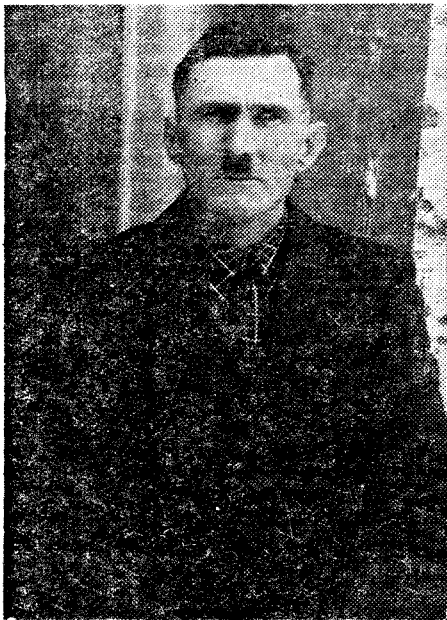
Bila sem na otoku smrti

Potem so se v gozdu ustavili. Najprej so začeli zaslišavati mene. Vprašali so, kje so partizani in kdo iz naše vasi je še pri partizanih, kdo sodeluje z njimi. Odgovorila sem, da ne vem nič. Pokazali so mi seznam ljudi iz naših vasi in zahtevali, naj odgovorjam po vrsti za vsakega posebej; v seznamu so bili vaščani, priimki partizanov, ki so jih Italijanom izdali domači izdajalci. Zahtevali so tudi, naj se na tisti list papirja podpišem. To sem odločno zavrnila, češ da na seznamu zapisanih ljudi sploh ne poznam. Nato so poskusili prav tako še z Milko Bavec. Za nama so zasliševali še Vinka Barago iz Iga vasi. Prijeli so ga skupaj z Micko Makarjevo na senožeti.

Na srečo nam trem Italijani niso storili nič hujšega, medtem ko so pred nami prijetje in zaslišane ljudi sproti postrelili. Po zaslišanju so nas spet odgnali na hlev. Od samega ustrahovanja in lakote so se mi šibila kolena, ko sva se z Milko po lestvi povzpenjali na hlev. Tam zgoraj so otroci in tudi starejši obupano jokali; bili so prepričani, da so nas vse tri Italijani postrelili. Otroci so bolj trpeli od gladi kot pa starejši, saj od prejšnjega dne še niso nič pokusili.

Pred večerom so naju z Milko spet poklicali. Odgnali so naju na ograjen prostor na prostem, kjer je bilo polno zaplenjene živine, konj, volov in krav. Italijani so živino oropali po okoliških vaseh. Ukazali so nama, naj pomolzeva krave. Krave so bile lačne in prestrašene, zato nisva mogli namolsti več kot tri litre mleka pri enajstih ali dvanajstih kravah. Italijani so nama to mleko vzeli, naju pa spet zapodili na hlev.

Druga noč je minevala prav tako kot prva. Proti večeru drugega dne smo skozi špranje vrat na svislih opazili, da so Italijani prignali več samih moških. Prepoznali smo jih; bili so domačini iz vasi Vrh.



Jože Lekan iz Pudoba v Loški dolini, ki so ga italijanski okupatorji zverinsko ubili (kar je bil opisano v zadnji številki »TV 15«)

Popoldne so se odprla vrata. Italijan je ukazal, naj pridemo ven. Stežka smo se spuščali po lestvi. Ko smo bili spodaj, so nas vprašali, ali smo lačni. Prav vsi kot eden smo molčali. Izmed prijelih so potem izbrali dva moška, da sta šla kopat krompir. Ko sta se vrnila s krompirjem, so ga italijanski kuharji dali kar blatnega kuhati. Krompirja je bilo razmeroma malo, saj je nanj čakalo okrog petdeset ljudi. Med čakanjem na krompir sem opazila, da ima eden od Italijanov očetove čevlje. Na ves glas sem zajokala, nenadoma pa sem popolnoma otopela, da se nisem več ničesar zavedala...

Kuhanega krompirja nismo dočakali. V Grajskovo je prispela skupina črnosrajčnikov, ki je zamenjala vojake. Ukazali so nam, da moramo le pet minut časa, ko smemo pomagati v Grajskovi iznesti iz hiše stvari, ki jih bomo smeli vzeti s seboj... Minilo je pet minut in Italijani so hišo zažgali. Odgnali so nas iz gostega dima iz Grajskove po cesti v Podgoro. V vasi na Lahovem vrtu so nas postavili v vrste. Okrog ograje so stali stražarji z naperjenimi mitraljezi na nas. Kazalo je, da nas bodo postrelili. Domačini iz Podgore so se približali Lahovemu vrtu, da bi nam dali nekaj hrane. Toda stražarji so jih zavrtili. Tudi Zdolančev oče z Vrha



Francka Lekan-Lauseger, avtorica tega feljtona

je prinesel sinu pekač kruha za popotnico. Poprosila sem Zdolančevega za kosček kruha za najmlajšega brata... Prav rad mi je ustregel. Teda sem bila le pol ure daleč od doma. Tako sem si želela, da bi sporočila mami, da smo še vsi štirje živi.

Ko smo tako čakali pred mitraljezi v popolni negotovosti, kaj se bo zgodilo prihodnji trenutek, je prišel italijanski oficir z listom papirja v rokah. Poveljeval je, naj nas naložijo na vojaške tovornjake, ki so že čakali pripravljeni. Otopeli, ne da bi še kdo jokal, smo zlezli na kamione. Vaščani so znova prihiteli in so nam dali hrano. Toda mene niso obdarili, ker v tej vasi nisem imela znancev. Zalostno sem gledala s kamiona na našo stran, proti domu, ko so tovornjaki odpeljali proti Cabru.

V Cabru so nas nastanili v leseni baraki. V eni izmed prostorov v tej baraki so bili tudi nekateri domačini iz Cabra, ki so bili »pod italijansko zaščito« pred partizani. Grdo so nas gledali kot »bandite«. Kmalu po prihodu so Italijani v Cabru postrelili štirinajst družinskih očetov.

Prenočili smo na trdih tleh — brez slame in brez vsake odeje. Po treh dneh pa smo vendar dobili vsak po eno zajemalko koruznega soka. Dne 1. avgusta smo bili kar zadovoljni, da so nas spet naložili na kamione in da nam ni bilo treba več prenašati sovražstva italijanskih »varovancev«. V Cabru sem zvedela, da smo se iz Podgore peljali na kamionih poleg polnih vreč kruha...

Iz Cabra je odpeljalo proti Gerovemu štirideset tovornjakov. Na čelu tega sprevoda je bilo vojaštvo, sicer pa so vojaki spremljali tovornjake tudi v kabinah in še po dva oborožena Italijana med nami na vsakem kamionu.

Ko je kolona prispela v gozd na Vršč nad Gerovim, so jo napadli naši borci. Med pesmijo so napadli v jurišu, da bi Italijanom preprečili njihov namen in nas osvobodili. Pozneje sem zvedela, da je ta napad vodil narodni heroj Dinko Šinkalo. Italijani so bili vsi iz sebe. Poskakali smo s kamionov in se stisnili v obcestni jarek, a med nami so bili tudi Italijani, ki nam niso pustili, da bi zbežali. Boj je trajal dobri dve uri. Ranjenih je bilo tudi precej internirancev, nekaj pa je bilo celo mrtvih med tridesetimi ranjenimi in mrtvimi Italijani. Vendar se je nekaj internirancev rešilo z begom. Italijanom je prihitela na pomoč posadka s tanki iz Gerovega. Medtem pa so partizani uničili kar osemnajst tovornjakov.

Med napadom smo se vsi pomešali in porazgubili. Tudi jaz sem izgubila dva brata. Pri meni je ostal le najmlajši, Feliks. Neko je pripovedoval, da je videl moja brata mrtva ob cesti. Strašno me je skrbelo, kje sta in kaj se je zgodilo. Po skoku s kamiona sem bila že tako slabo oblečena — v raztrgani obleki, ki se je pretrgala na tri dele. Bila sem bosa, ker so se mi popolnoma pokvarile lesene cikle.

Italijani so po boju najprej naložili na uporabne tovornjake ranjene in mrtve vojake. Nas pa, kolikor nas je še ostalo, so odgnali peš do Gerovskega kraja. Imela sem popolnoma krvave noge. V Gerovsem kraju so nas spet naložili na tovornjake in nas odpeljali nazaj v Gerovo. Nekaj internirancev pa je moralo napraviti vso to pot peš.

(Se nadaljuje)

Srečanje v Robežu

(Nadaljevanje s 1. strani)

Takšna srečanja nikakor ne morejo biti bežna. V njih je vtakano preveč osebnih življenjskih doživetij, preveč bridkosti, ki še vedno kljubujejo v srce resnice. Ne gre, da bi ponavljali samo besede tistih, ki so govorili pred mikrofoni, čeprav so bile tudi besede Franca Zwittra več kot samo globoko občutene. Prisluhniti je treba pogovorom med klopmi, v bregu pod krošnjami dreves.

Tudi STANE MAVRIČ je bil koroški partizan. Pripoveduje o 7. novembru, ko je bila zadnja bitka Simonovega bataljona v sestavi druge grupe odredov na Dobrovljah. Približno pet tisoč nemških vojakov je napadlo dvaindevetdeset partizanov. Skupina dvaintridesetih se je prebila preko Lipe na Menino planino in od tam čez Savinjske vrhove do Luč in na Koroško.

»Na Koroškem je snežilo. Nastalo je vprašanje: ostati na Koroškem ali se vrniti na Dolenjsko. Enajst nas je bilo, ki smo se odločili, da vztrajamo na drugi strani Karavank. To smo bili prvi koroški partizani, ki smo začeli orati ledino, pridobivati ljudi za osvobodilno no gibanje na Koroškem. Začeli smo na področju Kotlje — Črna — Železna Kapla. Ti prebivalci so nas sprejeli izredno toplo. Tukaj nismo poznali izdaj. Prezimovali smo pod Peco. Februarja meseca smo že pridobili v četo prve koroške borce.«

PAVLE ZAUCER-Matjaž je opravljal na Koroškem med vojno različne dolžnosti. Leta 1942 je bil sekretar koroškega okrožja, pozneje član pokrajinskega komiteja za Štajersko, kamor je sodilo tudi koroško okrožje. Od aprila 1944, do maja 1945 je bil sekretar oblastnega komiteja Komunistične partije Slovenije za Koroško.

Pripoveduje mi o zavednih koroških

družinah, o veliki pomoči, ki so jo bili med vojno deležni partizani in o tem, da ta zavednost tudi danes po tolikih letih ni nič manjša. Takšna je bila Lesjakova domačija v neposredni bližini novo odkritega spomenika. Nič drugačne niso bile domačije v Selah.

JANKO MALE je doma iz Sel. Bil je med prvimi koroškimi partizani. V gozdove je odšel takoj po tem, ko se je vrnil iz prisilnega dela v Franciji. Tudi njegovi trije bratje so se borili v Uzi-
cah proti okupatorju in njihovim plačancem. Janko Male je postal kurir, saj je dobila pozna pokrajino na tem delu Karavank.

Stopil je k spomeniku in s preprosto, trdo kmečko besedo povedal:

»Potrebno je, da vedno znova opominjamo na grozna početja zloglasnega okupatorja v drugi svetovni vojni. V nekaterih ljudeh še vedno prevladuje zloba in kri. Mi pa lahko rečemo samo to, da tujega nočemo, svojega ne damo!«

Fotografija in tekst:
SILVO TERSEK

BORCEM 12. SNOUB »ŠTAJERSKE«

Proslava 30-letnice ustanovitve XII. SNOUB »štajerske«, na katero vabimo vse nekdanje borce, bo v nedeljo, 16. septembra, v Novem mestu.

Zbor bo ob 10. uri pred kinom »Krka«, nato odhod na slavnostni prostor. Posebnih vabil ne bo!

SKUPSCINA OBCE NOVO
MESTO IN
DRUŽBENO-POLITIČNE
ORGANIZACIJE



**LJUBLJANSKE
OPEKARNE**

LJUBLJANA,
CESTA NA VRHOVCE 2

VAM NUDIJO

modularni blok
stropnik monta — višine 12 cm
in 16 cm

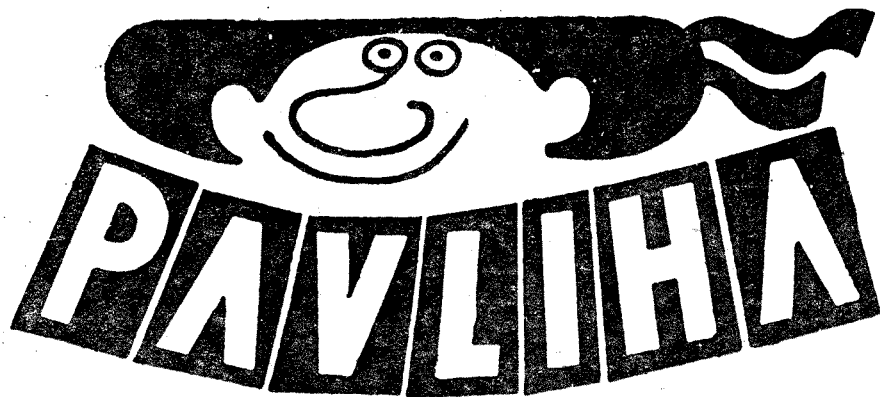
pregradni blok — debeline 12 cm
v »INDUSTRIJSKI PRODAJALNI« je na razpolago ves ostali gradbeni material (apno, cementni strešnik, salonit, elementi za dimnik itd.)

Kličite telefonsko št. 61-965 ali 61-805

TAKOJŠNJA DOBAVA
SOLIDNE CENE



Peko



**kamniška
GORCICA**

Nekaj misli ob obletnici ustanovitve 15. SNOUB

V nedeljo, 9. t.m., bodo v Metliki in tudi v vsej Beli krajini praznovali trideseto obletnico ustanovitve 15. brigade, imenovane tudi »belokranjska« ali »metliška«.

Ob tej priložnosti se bomo kot vedno spomnili dogodkov pred ustanovitvijo brigade, njenih bojev do konca vojne, proslav ob desetletnici in dvajsetletnici ustanovitve, vseh padlih in po vojni umrlih tovarišev in tovarišic. Ti spomini so bili vedno neločljiv del našega razmišljanja in z njim povezanih občutkov.

Ob več ali manj osebno pobarvanih spominih na ljudi in dogodke pa bi bilo želeli, če bi nekdanji borci te brigade in tudi drugi segli nekoliko globlje, in pri tem bi jim rad pomagal. Pred leti, ko sem zbiral gradivo za zgodovino 15. brigade, marsičesa nisem še vedel, kar sem zvedel kasneje, pa tudi za vse ni bilo v knjigi prostora. Tudi potem, ko sem knjigo napisal, sem veliko premišljal o posameznih dogodkih ter o njih razpravljal s tovariši.

Najprej bi omenil nekaj primerjav med Belo krajino in nekaterimi drugimi predeli Slovenije glede udeležbe v revoluciji. Vsi vemo, kako zavedni so bili Belokranjci, kako med njimi izdajalca skorajda ni bilo, koliko so prispevali za zmago in česa so se morali pri tem odreči. Mnogi slovenski partizani, kakor tudi partizani drugih jugoslovanskih narodov ali tujci, so si Belo krajino zapomnili predvsem zaradi gostoljubnosti njenih prebivalcev. Kot taka je opisana tudi v številnih povojnih zapiskih, govorih voditeljev in raznih dokumentih ter poročilih.

Za se mi, da je ob tem vse premalo opisane prispevek Belokranjcev v oboroženem boju. Potem, ko je doživela 1. belokranjska četa leta 1941 hudi poraz in je bila po veljavni vojaški merili uničena, je spomlad 1942 nastala nova četa, ki je hitro prerasla v bataljon, ta pa v odred. Prav iz tega odreda je dobila Cankarjeva brigada veliko število borcev in funkcionarjev, medtem ko je v Beli krajini ostal namesto odreda bataljon, 2. bataljon vzhodnodolenjskega odreda, imenovan tudi »belokranjski«.

Glede na to, da je Bela krajina razmeroma majhna dežela, ki zdaj zajema le dve manjši slovenski občini, leta 1941 pa je v njej živel kakih 25.000 prebivalcev, je pomenila ustanovitev partizanske čete leta 1941 že izreden primer zavednosti in organiziranosti. Tega tedaj niso zmogla mnoga območja s številnejšim prebivalstvom ter večjim odstotkom industrijskih delavcev. Podobno velja za razmah vstaje leta 1942, ko je v pičlih dveh mesecih iz nove, 2. belokranjske čete nastal Belo-

kranjski odred. Tako naglo in na tako majhnem območju z razmeroma tako maloštevilnim prebivalstvom se je kaj podobnega zgodilo le redkokje.

Poseben delež glede upostevanja vojaškega deleža Belokranjcev za našo zmagao pripada 15. brigadi. Ta je 28. septembra 1943 nastala iz treh bataljонов Vzhodnodolenjskega odreda. Prvi je bil Gorjanski in so bili v njem borci iz novomeške okolice ter Podgorja drugi Belokranjski, tretji pa Semiški. V naslednjih dveh so bili Belokranjci v večini. Po nemški ofenzivi oktobra in novembra 1943 se je odstotek Belokranjcev v brigadi močno povečal zaradi dezertacij iz Gorjanskega bataljona. Kasneje je upadal zaradi izgub in odhajanja na dolžnosti v drugih enotah. Vendar je brigada ohranila neuradni naziv »belokranjska« in je kot taka še zdaj zapisana mairskije.

Po kapitulaciji Italije, ko se je naša vojska naglo pomnožila, je bilo ustanovljenih v Sloveniji kar sedemnajst novih brigad, ena (Rabska) pa je nastala na lastno pobudo internirancev zunaj Slove-nije. Enajst jih je dobilo poleg zaporedne številke tudi ime po območjih ustanovitve, večjih rekah, hribih in znamenitih krajih, štiri po pesnikih in pisateljih, ena po poklicni pripadnosti večine borcev, dve pa sta ostali brez imena. Ena izmed njih je tudi 15., ki je, kot že rečeno, imela še neuradno ime »belokranjska«, oziroma »metliška«.

Med brigadami, ki so dobile nazive po znamenitih krajih, naj najprej omenim Ljubljansko, nato pa Bazoviško. V prvem primeru je šlo ob podelitvi imena najprej verjetno za povsem spontan pojav, saj so bili v 10. brigadi sprva izključno samo Ljubljanci in se je torej po njih tudi imenovala. Z njeno ustanovitvijo je glavni štab bržkone hotel obdržati skupaj politično zelo razgledane borce iz ljubljanske ilegale ter ustvariti iz njih udarno enoto. Toda zaradi vojaške nezkušenosti je brigada pretrpela med nemško ofenzivo hude žrtve.

Se bolj izrazit primer poimenovanja brigade po znamenitem kraju pa zasledimo šele mnogo kasneje, toda približno v istem razdobju, ko je postala 10. brigada udarna in je tedaj tudi »udarna« dobila naziv »Ljubljanska«. To je bilo 24. aprila 1944, ko je dotedanja 18. brigada dobila naziv »Bazoviška«, po dokaj skromni vasici, kjer so italijanski fašisti leta 1930 ustrelili štiri Slovence zaradi upornosti.

V primeru Ljubljanske brigade je glavni štab hotel s poimenovanjem brigade po Ljubljani, ki je tudi slovensko glavno mesto, počastiti zasluge njegovih prebivalcev v dotedanjem osvobodilnem boju in revoluciji. V primeru Bazoviške pa je hotel simbolično počastiti upornost primorskega ljudstva že pred vojno in njegovo trpljenje pod tujo oblastjo.

V knjigi sem podrobno opisal razloge, zaradi katerih je glavni štab tako dolgo odlašal s podelitvijo naslova »udarna« 15. brigadi. To se je zgodilo šele konec marca 1945, medtem ko so ustrezni ukaz razglasili v brigadi zaradi dokaj kritičnega stanja na bojišču kar mimogrede med pohodom 5. aprila 1945. A tudi tedaj brigada ni dobila poleg zaporedne številke tudi naziva, kar je bil ob podelitvi naziva »udarna« prej vedno ustaljen ukrep. Najbrž se komu ni zdelo poime-novanje brigade po dotlej splošno znanem neuradnem nazivu »belokranjska« primerno zaradi tega, ker so v preteklosti Belokranjci radi za krajši čas iz brigade uhajali domov na krajše dopuste, ne da bi koga prosili za dovoljenje. S krepitvijo discipline so takšni pojavi prenehali, spomin nanje pa je ostal. Vsekakor bi bilo sprejetje neuradnega naziva brigade za uradnega delovalo na pripadnike brigade v dobrem pomenu besede, saj bi jih opozarjalo na kraj ustanovitve brigade ter izjemno zavednost Belokranjcev. Obenem pa bi pomenilo poimenovanje brigade po Beli krajini priznanje vodstva njenim prebivalcem. Priznanje, kakršnega so si nedvomno zaslužili vsaj tako, kot si je Ljubljana zaslužila poimenovanje 10. brigade s svojim imenom, po vojni pa z najvišjim jugoslovanskim odlikovanjem.

Ob koncu naj omenimo še nekaj razlogov, zaradi katerih je sploh bila ustanovljena 15. brigada. Prav lahko bi se bil glavni štab odločil za razdelitev Vzhodnodolenjskega odreda po bataljoni, ki bi bili jedra novih odredov ali brigad, oziroma bi z njimi okrepili stare brigade. Tako je bilo najprej sklenjeno, da odide Gorjanski bataljon v Gubevo brigado, en bataljon pa h Kočevju, kjer naj bi iz njega nastal Kočevski odred. Ukaz o premestitvi Gorjanskega bataljona je bil preklican, ukazu o odhodu enega bataljona h Ko-

čevju pa se je štab odreda nekako izognil z ustanovitvijo popolnoma novega bataljona 16. septembra 1943 v Tribučah. Ta bataljon, sestavljen skoraj izključno iz samih novincev, je potem res odšel h Kočevju in je iz njega nastal odred. Ko pa je bil ta ukinjen, so njegove pripadnike razdelili po brigadah 18. divizije. Tako je štab odreda na lastno pobudo in celo z majhno zvijačo obdržal jedro starih borcev, ki so mu bili kasneje še kako potrebni, ko je bila ustanovljena brigada.

Zamisel o ustanovitvi 15. brigade kot predvsem belokranjske redne vojaške enote po vseh doslej znanih podatkih pripada komisarju 15. divizije, ki je leta 1941 prišel v Belo krajino kot partijski organizator. Dobro je poznal Belokranjce in njihovo pripravljenost za boj, vedel je tudi kako radi imajo svojo ožjo domovino, poznal pa je tudi njihovo slabost, samovoljne odhode na krajše dopuste. Sklepal je, da se bodo v domačem kraju mnogo bolj vneto bojevali kot drugje. Pozneje so se takšna sklepanja velikokrat izkazala kot pravilna, discipline pa sploh nikoli ni mogoče doseči s kaznimi, ampak z dolgotrajnim političnim delovanjem. Po ustanovitvi 15. brigade so se res vanjo vključili Belokranjci, ki so se dotlej bojevali po drugih enotah, veliko jih je odšlo v novo brigado celo samovoljno. Dasi s stališča vojaške discipline, če bi gledali nanjo skozi birokratska očala, to ni bilo prav, so ti borci vendar po svoje prispevali k enakomernjši razporeditvi izkušenj borcev po novih brigadah, kar so mnogokrat prezrli tudi štabi, sestavljeni iz vojaško in politično dokaj izkušenih ljudi.

Prav trije belokranjski bataljoni 15. brigade so se med nemško ofenzivo najbolj izkazali. Medtem ko so se mnoge enote, postavljene pretežno iz novincev, med sovražnikovo ofenzivo razšle, so ti trije bataljoni v glavnem ostali skupaj. Izvedli so važno nalogo, ko so pomagali pri umiku žumberške bolnišnice, nato pa so se uspešno udeležili naše nasprotno ofenzive. Pri tem so dosegli, da je cesta med Metliko in Vahto postala grobnica nemških vozil, kar je kasneje povzročilo, da sta se sovražnikovi posadki iz Metlike in Črnomlja v največji paniki sami umaknili.

S tem pa so belokranjski partizani tudi postavili na glavo že dokaj ukoreninjeno in tudi po vojni še živečo v bistvu birokratsko miselnost, kako se vojak lahko pogumno bojuje le daleč od domačega kraja, kjer se izgubi vpliv družine nanj in kjer hitreje pozabi, da je bil nekoč civilist.

Pozneje, v začetku januarja 1944, pred tem pa v občasnih pohodih daleč na Hrvaško, ko je brigada za daljši čas sredi zime odšla k Ljubljani, se je izkazalo, da so lahko tudi na domačije navezani Belokranjci disciplinirani vojaki. Večina se jih je prizadevno bojevala v zanje neznanih krajih, kjer so jih domačini velikokrat gledali postrani in kjer so trpeli hudo pomanjkanje ter mrz. Tako so opravičili zaupanje, ki mu v ustaljenem političnem izrazslovju pravimo »zaupanje v človeka«.

Prav takšnega zaupanja smo vedno veselili vsi delovni in poštenu ljudje.

MILE PAVLIN

Slavje v Kozjem

V nedeljo, 2. septembra, je bilo v Kozjem zborovanje nekdanjih aktivistov OF. Med več tisoč občani so se udeležili srečanja tudi predsednik skupščine SRS in nekdanji sekretar okrožnega odbora OF za Kozjansko Sergej Kraigher, predsednik izvršnega sveta Andrej Marinc ter mnogi drugi predstavniki družbenopolitičnih organizacij.

Samih aktivistov je bilo nad 1500. Po mnogih letih so si spet segli v roke in obujali spomine. Zborovanje se je začelo dopoldne s himno, nato je sledilo polaganje venca pred spomenik borcem in aktivistom Kozjanskega.

Ivan Luskar, eden organizatorjev partizanskega gibanja, je v slavnostnem govoru poudaril, da je bilo Kozjansko po zaslugi neustrašnih aktivistov, članov okrožnega odbora OF, borcev partizanskih enot, še posebej pa ob sodelovanju prebivalcev, osvobojeno že avgusta 1944. leta. Tedaj je tam začela nastajati nova ljudska oblast. Okupator je hotel obdržati Kozjansko v svojih rokah, kar je pač ustrezalo načrtom njegovega nadaljnjega vojskovanja na Balkanu: zato vsekakor ne smemo podcenjevati političnega dela aktivistov OF, ki so organizirali množični odpor in sodelovali pri organiziranju vojaških operativnih enot. Seveda, ko govorimo o političnem delu in razvoju OF in NOV na Kozjanskem, ne smemo misliti le na ožjo okolico Kozjega, temveč na široko območje vzhodne Slovenije, med Sotlo in Savo, do Savinje, in na severu še gozdove Boča, kar nekako ustreza območjem današnjih občin Brežice, Sevnica, Krško, Šmarje pri Jelšah, Šentjur pri Celju in Laško.

ZDENKA PODPEČAN

BORCI 10. SNOUB IN JURIŠNEGA BAT. 18. DIVIZIJE

Odbora 10. SNOUB Ljubljanske in jurišnega bataljona 18. divizije organizirata ob 30-letnici formiranja Ljubljanske brigade na Golem nad Igom svečan zbor obeh enot, in to v soboto, 15. septembra letos, ob 10. uri.

Odbora vabita vse preživele borce, da se te svečanosti udeležijo v čim večjem številu.

Na slavnostni dan bo organiziran prevoz iz Ljubljane, s Trga revolucije, z avtobusi, ki bodo vozili na Golo od 8. do 9. ure zjutraj in se vračali od 18. ure naprej.

Na veselo srušenje borcev Ljubljanske brigade in jurišnega bataljona 18. divizije 15. septembra na Golem!

Odbora 10. SNOUB Ljubljanske in jurišnega bataljona 18. div.

PRISPEVKI ZA DOM V KUMROVCU

ZB NOV Radomlje 4.200 din; Sind. zdravstv. doma Jesenice 644 din; OO ZZZB NOV Brestovica 940,00 din; kolektiv KZ »Drava« Vuzenica 370 din; KO ZB NOV Razbor — Podgorje 47,00 din; kolektiv »Dravinjski dom« Slov Konjice 2.075,00 din; Osn. org. sind. AK Lenart 861,00 din; Carinarnica Jesenice 2.000,00 din; Gozdno gospodarstvo Bled 5.000,00 din; Zavarovalnica Sava, Ljubljana PE Koper 1.000 din; sind. org. ind. gumij. usnj. in kem izdel. SAVA Kranj 15.000,00 din; Projektni biro Velenje 2.000,00 din; obč. odbor ZZZB NOV Zagorje ob Savi 7.919,50 din; SESIR, tovarna klobukov, Skofja Loka 6.300 din; Ljubljanska banka, podr. Maribor 700,00 din; Metalprim inženiring 1.000,00 din; SGP »Projekte«, Kranj 10.900 din; »Rosla«, Rogaska Slatina 600,00 din; Avtoprevoz Dravograd 1.000,00 din; Mestni odbor ZB NOV Postojna 500,00 din; Združenje RVS Košana 170,00 din; Zivnorejisko—veter. zavod Ptuj 696,00 din; Komunalni servis Jesenice — sind. 225,00 din; Mestna organizacija ZB NOV Kamnik (del Zapric) 218,00 din; KO ZB NOV Lenart pošta Selca 500,00 din; Srečko Porenta, Virmša 51, Skofja Loka 80,00 din; »KRKA«, Novo mesto 36.789,50 din; Steklarna »Boris Klobuk« 42.324,30 din; Združenje borcev NOV Ormož 2.054,50 din, MURA — Murska Sobota 59.856,00 din; »SMREKA«, sind. lesnih delavcev Gornji Grad 200,00 din; Inštitut za ekonomska raziskovanja 1.000 din; Združenje borcev NOV Ostrožno 240,00 din; KK SZDL Laporje 1.169 din; Kombinac. tesno predel. industrije 363,70 din; Združenje borcev NOV Košana 2.000 din; Predilnica Litija 1.000 din; Trg. podj. »Jelša«, Šmarjeta 7.098,35 din; ZRVS Vel. Lašče 30,00 din; Odbor SZDL Budina Brstje VI. teren 227,00 din; sind. podr. bolnice dr. J. Potrica, Ptuj 1.600,00 din; Hotel Košenjak Dravograd 80,00 din; Sraj Janče, Prečna 4, Radomlje 230,00 din; KO ZB NOV Zelenki 363,00 din; ZZZB NOV občine Maribor 6.642,50 din; KO ZB NOV Gor. Sava 300,00 din; Združenje visokošolskih zavodov Maribor 500 din; PVG Stavbar, Maribor 10.000 din; Tovarna usnja Šostanj 5.000,00 din; Splošna plova Pيران 10.000 din; Osn. sind. org. Kmet. zadruge Litija 500 din; Osnovna šola Seovlje 119,50 din; delavci zdravstvene šole Pيران 100 din; dijaki zdravstvene šole Pيران 87,00 din; Združenje borcev NOV Pيران 102,00 din; Lovrenčič Pavel, gostilna Pيران 1.200,00 din; Krmac Avrelja, gostilna Ribič, Seča 500,00 din; Zdjarski Drago, bife Lucija, 250,00 din; Celigo, penzion Seča 200,00 din; Aziri Milam, slaščičarstvo Lucija 77 100,00 din. OOS AK Lenart 1332 din; Mlad. aktiv. Predostje 200 din; Pavel Pavlovič, Metlika 100 din; Gozdni obrat II. Bistrica 1260 din; Slavniki Koper 5000 din; Osnovna šola JETI, Dobrovnik 540 din; Obč. sind. svet Mozirje 1000 din; Gorenjska predilnica Skofja Loka 16.440 din; ZRVS Studenci — Maribor 250 din; TIS Lenart 2000 din; Osnovna šola Otočec ob Krki Lenart 259,75 din; SO Lenart 495 din; OOS KB Koper 2800 din; OOS CP Koper 2840 din; Slavniki — potniški din; OOS Koper 2500 din; Zavod dr. Marko Gerbec, promet Koper 500 din; Obč. sind. svet Trebnje Sentvid pri Stični 500 din; Obč. sind. svet Trebnje 500 din; DINOS Ljubljana — šole 20.130,65 din; VVZ Mladi rod, Ljubljana 240 din; SO Idrija 2000 din; Višja tehniška šola, Maribor 900 din; DINOS Ljubljana — šole 18.024,55 din; OJP Maribor 500 din; Termopolj Sovodeni 500 din; Sliker Maribor 2000 din; SO Ljubljana Moste-Polje 20.000 din; Mladinski dom Malči Beličeve 500 din; Osnovna šola Lajos Vlah, Gentrovci 280 din; Svilani Kamnik 20.000 din; Jutec Zalec 6609 din; DINOS Ljubljana — šole 9548,15 din; KO ZZZB NOV Ob Parku — Maribor 300 din.

Skupno zbranih prispevkov do 29. avgusta 1973 je 6.395.819,75 dinarjev ali 42,63 % od predvidene vsote za Slovenijo.

Odbor za izgradnjo spominskega doma borcev NOV in mladine Jugoslavije v Kumrovcu ter Kozjanskega se zahvaljuje za prispevke in prosi darovatelje, da pošiljajo prispevke na tekoči račun štev. 50100-678-46402 Odbor za gradnjo doma v Kumrovcu pri RO ZZZB NOV Slovenije.

PRISPEVAJTE H GRADITVI SPOMINSKEGA DOMA BORCEV NOV IN MLADINE JUGOSLAVIJE V KUMROVCU TER KOZJANSKEGA!

CANKARJEVI, BELA KRAJINA VAS VABI

Ob jubileju ustanovitve XV. SNOUB, prireajo občinski skupščini Črnomelj in Metlika, družbeno-politične organizacije in odbor 15. brigade tovariško srečanje.

Srečanje bo 15. septembra 1973 v Metliki, z začetkom ob 9. uri na Trgu Svobode.

Borci Cankarjeve brigade smo s povabilo na srečanje ob 30. obletnici ustanovitve Belokranjske brigade zelo počaščeni, in kot domaćinska enota občine Črnomelj se bomo tega srečanja udeležili v čim večjem številu.

Nasvidenje v METLIKI.

ODBOR

Aktivist z Zaplane

Najdete ga blizu novega smučišča na Zaplani. Za dom mu služita dve počitniški hišici v samotni na robu gozda. Tam ima za družino prebivališče, skromno delavnico za osebno zadovoljstvo, kure, pure in psa. Pozimi zapade tam veliko snega, zato si je iz stare motorne kosilnice kar sam naredil rezkalni strojek za sneg, s katerim si prekoplje pot do ljudi, ki jih ima še prav tako rad kot v partizanskih časih.

Rekli so mi, da je zgled pravega aktivista OF, ki se je obdržal na svojem političnem območju tudi v času najhujšega belega nasilja sredi izdaje, zased in smrti, pri tem pa ni nikdar izgubil smisla za šalo. Vsa Notranjska ga pozna pod imenom Kragulj.

Viktor Klobučar-Kragulj se je rodil 16. aprila 1921 v Ljubljani. Oče je bil železničar. Stanovali so v Tomačevem, na Ježici in v Stožicah, splošno učenost pa si je Viktor nabiral v Mostah, na Ježici in v meščanski šoli v Šiški. Ob počitnicah je hodil past krave na Senturško goro, od koder je bila doma mati. Po končanih šolah je najprej delal 5 mesecev pri nekem Nandetu, potem pa ga je vzel v uk mehanik Kraljič. Tu se je izučil za mehanika dieselskih motorjev.

Ze tiste čase ga je komunist Andrej Kumar — Stric Marko poizkušal pridobiti za veliko stvar delavskega razreda. Večkrat ga je na poti proti domu dohitel s kolesom in ga vabil: »Pojdi z nami na Veliko planino, imamo tamburice!« Pa drugič spet v Logarsko dolino, in Mrzlico in drugam, vselej s tistimi tamburicami. »Mene pa je zanimalo vse kaj drugega kot tamburice,« pripoveduje Kragulj, »zato sem vsakokrat gladko odbil, tako da sploh nisva našla stika. Šele ob napadu na preserski most sva se srečala v istih vrstah, ko je za partizane nabavljala municijo...«

Mehaničarski pomočnik Viktor je leta 1938 pogumno zakoračil s trebuhom za krum. Proti Vrhniku se je odpeljal s kolesom, ki je imelo namesto zračnic s plašči za mehčanje kar privezane kompresorske cev in je temu primerno treslo. Na Vrhniku je zagledal veliko tovornih avtomobilov in sklenil, da si delo poišče kar tu. Dobil ga je pri »štazu za utrjevanje« in prav dobro so ga plačali, kar 8,50 dinarjev na uro. Tam se je pogosto srečal z generalom Rupnikom, ki je bil velik gospod, od katerega je marsikdaj kanil tudi zlat novic. Sicer pa je bilo na Vrhniku veliko dobrih, naprednih oficirjev. »Na primer tisti polkovnik Globočnik, ki se je potem ustretil pred celo ustaško divizijo, ker je ni maral voditi na rusko fronto. Bil je velik junak, a boljše bi bil naredil, ko bi bil divizijo spravil na partizansko stran,« skozi zobe dostavi Kragulj.

Po italijanski zasedbi se je začelo. Viktor Klobučar si je nabavil orožje, strelivo in bombe. S svojim nastopom in poštenjem je zbujal zaupanje pri organizatorjih upora in se že zelo zgodaj znašel v vozlišču uporniških niti. In tako je malo manjkalo, da ni prav on ustrelil prvega fašista. To se je zgodilo Pod čelom. »Tam sem imel v gozdu skrito puško in nabito. Pa pride tisti fašist in vohlja okoli hiše, kjer se je zadrževal Kavčič. Jaz pa hitro stečem v gozd, vzamem puško in pogledam, če je naboj v cevi. Se je pa krogla spulila in smodnik razsul. Ko sem popravljal napako, priteče Djuro in ukaže: »V imenu slovenskih partizanov odloži orožje!« Pa sem ga odložil. Drugače bi bil pa ravno tistega fašista pihnil...«

Priprave na oboroženi boj so se na Vrhniku in v Dolomitih zelo razmahale že tisto prvo jesen. Zlasti je tamkajšnje aktiviste razvnela preserska akcija. V pripravih



Viktor Klobučar-Kragulj, kakršen je bil med zdravljenjem v Italiji leta 1945.

nanjo je aktivno sodeloval tudi Viktor Klobučar, izvedli pa so jo v noči na 5. december 1941. Viktor je po tistem delal v ilegalni tehniki in skrbel, da so somišljeniki OF redno dobivali »Slovenskega poročevalca«, »Delo«, pesmarice in druge uporniške tiskovine. Marca 1942 se je priključil skupini vrhniških ilegalcev (aktivistov in partizanov) na Celarcu. Nadeli so mu partizansko ime Kragulj, dobil je »zbrojevko« in postal spremljevalec Staneta Kavčiča. Očitno so tovariši že tedaj spoznali njegovo hrabrost.

Ognjeni krst je Kragulj doživel v zasedi blizu Ceste, ki jo Karel Leskovec opisuje v »Križpotjih« od 136. do 144. strani. Kraguljeva pripoved o tem je še bolj zanimiva. »Čakali smo na kamione, ki bi morali italijanski posadki v Rovtah pripeljati hrano. Pehaček je naredil načrt: »Mi bomo te kamione napadli, vojake pobili in položili. Paziti pa moramo, da kamionov ne bomo uničili. Potlej se bomo preoblekli v italijanske uniforme, Kragulj in ti (šofer je bil še eden) znata voziti in odpeljati se bomo v Rovte in še tam opravili svoje...« Postavil nas je čisto na cesto. Jaz sem bil s puškomitraljezom, zraven mene je bil Češmelov Tonček kot moj pomočnik, malo stran z druge strani pa je bil Rudi Cestinar. Drugi so bili razporejeni za robom nad cesto in tam z druge strani zasede mitraljezec Jovo. Pehaček je na cesto vrgel smrekovo vejo, češ da moram vžgati takrat, ko bo prvi kamion pripeljal do nje, nato bo četa jurišala. Mi trije nismo imeli zaklona...

No in potem pride izza ovinka na pol blindirani kamion. Na sredi stoji oficir, levo in desno od njega pa po en mitraljez. Ko nas oficir zagleda, odrine oba mitraljezca, pokaže name in da povelje za ogenj. Tudi jaz vžgem in pokosim šoferja. Kamion pa na naravnost na nas, tako da zapelje čez moj mitraljez in ga s kolesom prikuje v jarek. Vlečem tako, da odtrgam jermen, a mitraljeza ne morem rešiti. Tedaj je že strahotno ropotalo, okoli nas pa skačejo italijanski vojaki. Slišim, ko mitraljezec Jovo sprašuje, če lahko strelja. »Kar streljaj!« ukazuje Rade, oni trije naši so že tako mrtvi... Ni bilo pravega uspeha. Morali smo se umakniti. Na nas troje so tovariši pozabili. Umikali smo se po sledi za četo. Ko pridemo v Podlipo v gostinjo, pa pravijo 83-letna Vrtinarjeva mati: »Ja, kaj niste mrtvi?« Saj vidite, da smo tu... »Pa oni vaši tovariši so rekli, da ste padli vsi trije...« Četo pa smo našli šele v Kajni dolu.

Kragulj pripoveduje dalje, kako je bilo v okolici Vrhniku, ko se je začela izdaja belih. Na njihovo stran so prehajali celo komandirji narodne zaščite. Lažni zaščitniki iz Podlipo so skupaj s šentjoškimi belogardisti pripravljali pokol okrožnega komiteja, a partizani so to izvedeli zadnji hip in jih prehiteli. »Drugi primer je bil na Stari Vrhniku. Naš najboljši zaupnik me je vabil, naj pridem na svežo peko kruha drugič večer ob devetih. Jaz pa sem šel 500 metrov stran k Jerebovim ženskam. Te so me hitro odpodile, potem pa je pritekla ena za mano in povedala, da Škantlov Matevž, kakor se je reklo temu zaupniku, snuje belo gardo. V tistem trenutku so že zaropotala puške, bombe in mitraljez. V zasedo ki je bila pripravljena zame, so zašli Glazarjev Jaka, Ivo Kenk in še eden...«

Ne glede na izdajo in smrt je Kragulj hodil na zveze, obiskoval in bodril naše ljudi. Pozimi leta 1943 je ob neki taki priložnosti na Stari Vrhniku spet zašel v past. Njega in Nandeta Sinkovca je ženska vabila v hišo, češ da jima bo napolnila nahrbtnika. Kragulj pa je predlog odbil. V tistem sta že zapazila 10 senc, ki so se prihuljeno plazile — bili so najbolj zagriženi belogardisti iz Stare Vrhniku. »Z Nandetom skočiva. Meni pade iz toka pištola. Skočim nazaj ponjo. Belogardisti so bili že skoraj pri njej, a sem jo vseeno dobil. Potem beživa mimo druge zasede, ki naju začne obkoljevati. Kam zdaj? Skočiva naravnost proti kasarni. Tam pa trčiva prav ob komandanta belih, ki je začel streljati z malo pištolo. Usekam vanj s svojim »topom« in samo še podplati so se pokazali. V eni noči sva padla trikrat v zasedo. In tako je bilo noč za nočjo, pa smo vseeno hodili k ljudem...«

Kragulj pripoveduje, kako ga je 22. septembra 1944 pri Sv. Vidu zgrabil razbojnik Meničanin, a mu je iztrgal samo torbico. Beli so potem v »Domobranca« objavili Kraguljevo fotografijo.

Po tistem je Kragulj odšel k Ozni, potlej si je nogo zastrupil. Zdravil se je v Žumberku in Bariju, malo pred koncem vojne pa je bil spet vojak na svojem mestu. Aktivist pa je še dandanes.

FRANCI STRLE

Ivan Skorpec, gradbeni tehnik, je pripovedoval:

— Tedaj sem bil enajst let star. Stanovali smo v pritličju velikega šolskega poslopja na robu mesta Celja, blizu bolnišnice. Moj oče je bil namreč šolski služitelj. Učencem je zvonil k šolskim uram in jim prodajal žemljice. Pospravljaj je po razredih in pozimi kuril centralno peč. Mama in jaz sva mu pomagala, sestra Jožica pa je bila za to še premažna. Tedaj smo ugibali: ali bo Hitler napadel Jugoslavijo ali ne?

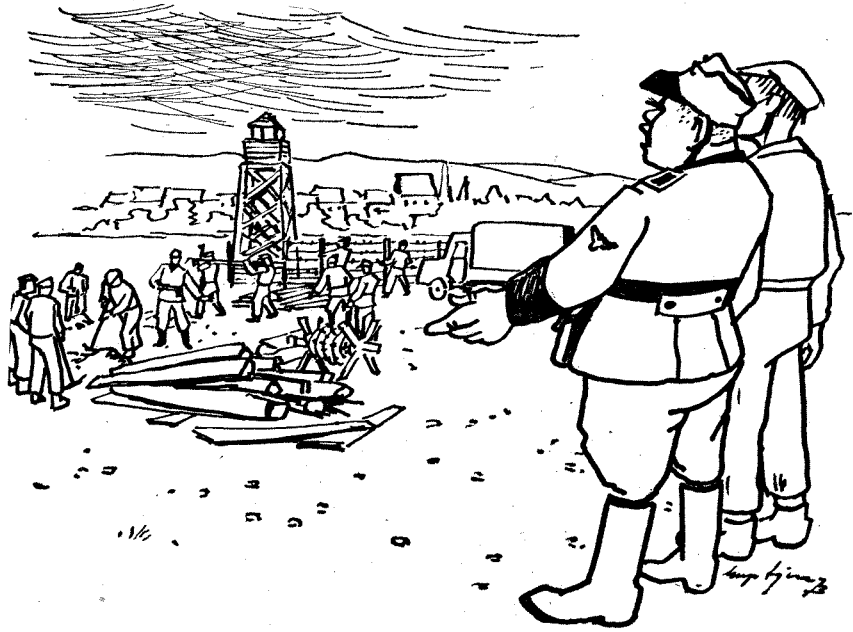
Dobro še vem: bil je zadnji dan v marcu 1941, ko se je nehal šolski pouk. Učitelji so se poslovili od otrok, a niso vedeli za koliko časa. Popoldne istega dne so vojak prišel več voz slame in jo nastalaj po razredih. Potem

njihov jezik. Najprej so nas učili peti neko pesem. Pripovedovali so nam o Hitlerju. Potem smo korakali in tekli. V odmoru smo se hoteli pomenkovati slovensko, a so učitelji hodili med nami in poslušali. Vpili so, če so koga zalotili. Zato smo se pogovarjali le potihom ali pa smo molčali.

Dali so mi novo ime: moral sem biti Hans Skoretz! Učil me je neki komaj osemnajstletni učitelj, ki je znal samo eksercirati in peti. Pouka smo imeli le po dva ali tri dni v tednu.

Na šoli, kjer je služil moj oče in smo v njej stanovali, pa še ni bilo pouka. Do avgusta so v njej ostali vojak. Odhajali so v Rusijo, tako so povedali, in bodo še pred zimo zmagali. Kako so se zmotili!

Poletje še ni minilo, ko so v oko-



Fran Roš:

MORAL SEM BITI HANS SKORETZ

se je v šoli nastanila množica naših vojakov. Videti je bilo, da so malo-dušni in nejevoljni.

Iz Ljubljane nam je pisal Milan, moj večji brat. Tam je obiskoval obrtno šolo. Sporočil nam je, da se je prijavil k prostovoljcem. Tudi jaz bi bil to storil, če bi bil starejši.

Naši učitelji in učiteljice so se prihajali na šolo. Upravitelj je pospravljaj po svoji pisarni. Poklical je očeta, mamu in mene, da smo mu pomagali. Reševali smo naše slovenske knjige. Več sto smo jih znosili na šolsko podstrešje in jih založili v globoke kote med tramovjem. Najlepše smo zavili v veliko plahto in še v jugoslovansko zastavo, ki jo je prav tako bilo treba skriti.

Dne 6. aprila so sovražnikovi bombniki v Beogradu pobili več tisoč ljudi in razdejali mnogo hiš. Tudi nad naše mesto so prileteli.

V naslednjih dneh so naši vojak kar na lastno pest zapuščali šolo. Tudi oficirji so izginili. Vse je bilo izdano in izgubljeno!

Na veliki petek so Nemci že bili tu. Pripravili so na motorjih, kamionih in tankih, vsi s čeladami na glavah. Domači izdajalci so vzdigovali roke njim v pozdrav. Na nekaterih hišah so se prikazale fašistične zastave s kljukastim križem.

Še isto popoldne so se z avtom pripeljali pred šolo nemški oficir in dva vojaka. Spremljal jih je sin trgovca iz našega mesta. Oče jih je moral voditi po vsej šoli. Uro pozneje je šolsko poslopje zasedlo več sto Nemcev v zelenih uniformah in črnih škornjih, vsi z orožjem. Dvorišče so napolnili s kamioni in kuhinjami na kolesih. Na šolskem vrtu so se pasli njihovi konji. Povsod se je slišalo surovo vpitje. Pred glavna vrata so postavili stražarje. Po osmi uri zvečer je morala biti tema po vsem mestu in noben civilist ni smel več na ulico.

Peto noč po svojem prihodu so Nemci v našem mestu po stanovanjih pobrali nekaj sto Slovencev, tudi upravitelja naše šole in več učiteljev. Odvedli so jih v zapore.

V Celju je bilo osem šolskih poslopj. Sedem so jih Nemci spremenili v kasarne. Kmalu so iz nekdanje Avstrije prispeli še nemški učitelji in učiteljice.

V šolo, v tisto sredi mesta, so poklicali najprej samo dečke, stare deset do štirinajst let, tudi mene. Na šolskem dvorišču se nas je zbralo 119 fantov. Postavili smo se v tri vrste poleg treh učiteljev. Vsi ti so bili v uniformah. Samo dva dečka sta razumela

lici počile puške. Bili so partizani! V oktobru so se vrh Dobrovelj prikazovali beli dimi, tam je besnel boj. Okupator je postajal vse bolj krvoloben. Uporne ljudi je hotel ukrotiti z zapiranjem, streljanjem in izseljevanjem družin. Počasi je minevala ostra zima. Nemška vojska je bila odbita iz pred Moskve.

Nekega dne v avgustu 1942 so v šolo prišli policisti. S seboj so pripeljali delavce in tri kamione tramov in desk. Pričeli so kopati na robu šolskega dvorišča. Hitro je tam zrastle kakih petnajst metrov visok lesen stolp. Okrog dvorišča so v tla zabili kole in med njimi razpletli bodečo žico. Prekmalu sem si bil na jasnem...

Pred šolo so se ustavljali tovorni avtomobili, polni slovenskih ljudi iz Stajerske. Surovi gestapovci in policisti so z njih sivali te uboge naše žene, starčke in otroke, njihove nahrbtnike in cule. Z njimi so napolnili vse šolske prostore. Bili so to sorodniki tistih, ki so se pridružili partizanom ali pa so umrli kot talci. Z dvorišnega stolpa je noč in dan nanje prežal vojak z mitraljezom. Tako je naša šola postala ječa za dobre slovenske ljudi!

Nekatere žene so jokale, moški so godrnjali in kleli. Mali otroci, ki resnice še niso doumeli, so se podnevi igrali na dvorišču. Na bližnjih ulicah so večkrat čakali njihovi znanzi, a niso mogli do njih. Pa so nam dali kakšen zavitek, pismo ali denar, da smo jih spravili v roke zapornikom. In potem se je zgodilo najstrašnejše...

Nekoč proti večeru so policisti iz šole pritirali vse moške, jih stlačili v štiri kamione in odpeljali. Dva dni nato so na vrsto prišle ženske in dekle. Obupen je bil krik mater, ki so jim s silo trgali otroke iz rok. Dojenčkom so pritiskali žige na telesa. Nekoč se je to zgodilo v pozni noči in je grozni vik mater iz spanja prebudil vso okolico. Moj oče je videl mater, ki je obležala mrtva, zadela jo je kap. Otroci so ostali sami in so nekaj dni taval po dvorišču in jokaje klicali svoje mame. V tujino, v Nemčijo so nazadnje odpeljali tudi te naše uboge otroke. Takšnih žalostnih selitev je bilo več.

Čez čas so policisti zapustili naše poslopje, le po dva sta še dalje noč in dan stala na straži pred vhom vanj. Telovadnica jim je še dalje služila kot skladišče. Bila je polna pri nas naropanih stvari. Takšna je bila Hitlerjeva pravica...

o mladih in za mlade

NA TRIGLAVU

Bilo je v torek zjutraj. Taborniki, med njimi tudi jaz, moja starša in brat, smo čakali na avtobus, ki naj bi nas odpeljal na Pokljuko. Po kratki vožnji z majčkenim prepirom se nam je končno le uspelo ločiti od nemira »civilizacije« in sprejel nas je gozd visokih smrek in macesnov.

Naposled smo zagledali Vodnikov dom z Velim poljem; toda moj pogled je zaman iskal krave. Tolažil sem se, da so mogoče skrite v dolini in jih pastir išče. Ko pa sem prišel v koč, sem zvedel, da Janeza ni več. Umrl je in z njim je umrla planšarija na Velem polju... Zvečer sem jedel nezabeljene žgance z mlekom. Toda to ni bilo mleko Janezovih krav. S težavo sem pospravil žgance, legel in zaspal s težkim srcem.

Drugi dan smo se brez nahrbtnikov — pustili smo jih v domu — odpravili k Planiki in od tam na vrh Triglava. Srečevali smo toliko ljudi, da sem se ustrašil, če se je morda slovenskega rodu

Naslednji dan smo se odpravili k Triglavskemu jezeru. Naša četverica je sopihala po lepi Velski dolini, si ogledovala prelepo okolico in seveda vmes počivala. Naš trud je bil nagrajen. Zagledali smo skupino gamsov: samce in samice z mladimi, ki so razposajeno skakali okoli njih. Čas nas je priganjal in morali smo se posloviti. Krenili smo do Doliča, kjer nismo imeli kaj videti, saj so tamkajšnje koč popravljali.

Prek Hribaric smo se povzpeli na sedlo. Tu smo se hoteli malo odpočiti, pa je bilo toliko umazanije, da ni bilo kam sesti. Kazalo je, da takšno okolje nekaterim kar ugaja, saj so tu sedeli in tudi sami pridno pomagali z odpadki večati kup smeti. Razočarani smo se odpravili k Prehodavcem in k Triglavskemu jezeru, tu smo prenočili.

Cetrli dan smo v glavnem počivali. Mahnili smo jo samo do Komne in koč pod Bogatinom. Tu je bila planšarija. Napili smo se kislega mleka. Posebno prijeten je bil klepet s pastirjem. Potožil nam je, da so prepovedali pastirje v nacionalnem parku. »Če bi popasle travo, bi zrasla še lepša, tako pa raste v parku gošča, ki je skoraj neprehodna. Sicer pa krave sploh ne jedo planinskega cvetja, saj ga ne marajo. Gospoda to ne ve, saj krav menda še videla ni. Cvetje potrčajo ljudje...!«

Poslovili smo se od prijaznega pastirja, odšli nazaj h koči in ondod na Ovčarijo. Tam smo se pri dveh planšaricah napili mleka in najedli skute, zvečer pa razpravljali o »nacionalnem parku« in pastirjevih besedah. Pa se nismo mogli zediniti, kdo ima prav, in smo nejevoljni zaspali.

Peti dan smo krenili čez Komarčo k slapu Savice, se vozili v prepriha polnem avtobusu, preklinjali avtobusna podjetja in njihove vozne rede ter se pošteno prehlajeni vrnili v Ljubljano. Kljub temu smo sklenili, da bi veljalo narediti še eno turo, in to iz Vrat čez Prag na Triglav... Pa smo zadovoljni zaspali.

GORAZD MASLO

SREČANJE

Presenečena in vesela sem bila hkrati, ko sem brala prijazne besede dr. Danila Lokarja iz Ajdovščine. »Pridi v soboto ali pa v ponedeljek ob 15. uri popoldne!« je zapisal.

Kazalec na uri se močno nagiba na tretjo popoldne. Stopam po vročem asfaltu in si nekako skušam predstavljati pisatelja Lokarja. Veliko njegovih knjig sem prebrala.



Ze se za prvo prodajalno pred menoj prikaže v zelenje ovita zgradba, in ko stopam skozi vrtilček cvetja proti vhodnim vratom, občudujem skrbno urejene gredice cvetja.

Kmalu nato sledita prijazna stiska rok, pisatelja in njegove žene. Tesnoba pri srcu izgine in že sediva s pisateljem za mizo in kramljava.

»Iz tvojega pisemca sem razbral, da zelo rada bereš. Toda, pri izbiri čtiva moraš biti izbirljiva. Svetujem ti, da bereš kritike. Iz le-teh se boš največ naučila, izostrila okus. Tudi sam sem vedno rad prebiral kritike, čeprav sem si o določenem pisatelju po njegovih knjigah ustvaril svojo sodbo.«

V mladosti sem največ bral Cankarja, Ketteja pa Tolstoj, Dostojevskega. Želja po pisateljstvu se je v meni že zgodaj rodila. Pa mi ni šlo od rok. Veš, pisanje zahteva veliko vztrajnosti in ljubezni.«

Svojo prvo knjigo je dr. Danilo Lokar izdal leta 1956 v Kopru. »Podoba dečka« je bila to. Ze čez dve leti je dobil za svoje delo Prešernovo nagrado, najvišje republiško priznanje. Nato je vsako leto izšla še kaka njegova knjiga. Ze od nekdaj so ga zanimali usode mladoletnikov. »Podoba dečka«, »Leto osemnajsto« in »Silva« so dela, ki pripovedujejo o življenju mladih.

Se marsikaj zanimivega zvem o njegovem delu. Govori o Maksimu Gorkem... Sliši toliko zanimivega in vsaka beseda je bila vredna zapisa. Pa kaj, ko je vsega toliko. Morda pa je moje pero za zapis srečanja z dr. Danilom Lokarjem le prešibko.

Potem pripoveduje, kako se je po srednješolskem študiju preselil na Du-

naj in tam prebil nadaljnjih osem let. Najprej se je vpisal na jezikoslovje, ki mu je bilo zelo pri srcu. Ker pa je živel predvsem v družbi z medicinci, se je pozneje odločil za študij te vede.

Mojo pozornost pritegnejo oljnate slike na stenah: Portret, Tihožitje... To so dela primorskega rojaka Vena Pilona, znanega slikarja iz Ajdovščine, ki je umrl leta 1970. Pisatelj Lokar jih je odkupil, preden je Pilon odšel v Pariz.

V svoji knjigi »Sodni dan na vasi« je napisal resnico o požigu Ustij 8. avgusta 1942, le osebe je zamenjal. »Da, kmalu bo od tistih dni minilo enaintrideset let,« pravi dr. Danilo Lokar.

Zakonca sta bila oba pri partizanih: »V gozdove sva odšla z ženo leta 1943 meseca septembra, takoj po kapitulaciji Italije. Bil sem namreč kazensko premeščen v Italijo, ker so zvedeli, da pomagam partizanom. Ko pa so se ljudje ob razsulu Italije vračali domov, sem bil med njimi tudi jaz. Tam nad Gornjo Trebušo sem bil skupaj z Francetom Bevkom. V bitkah nisem bil, zato sem lahko pisal, predvsem za »Slovenskega poročevalca«.

Avgusta 1944 je odšel dr. Danilo Lokar v Belo Krajino na osvobodeno zemljo. »Bil sem skupaj z Doretom Klemenčičem Majem, Cirilom Kosmačem, Alenko Gerlovič... Imeli smo svojo kuhinjo in smo še kar spodobno jedli, dvakrat na dan. Spominjam se, kako sem z nahrtnikom hodil po zapuščenih vaseh in nabiral sadje. Žena ga je potem sušila na peči, da smo imeli zalogo za hude dni.«

»Ali mi lahko poveste še kak spomin iz NOB?«

»Veliko hudega smo videli in doživeli... Imeli smo nabavitelja hrane. Ta se je nekega dne odpravil s spremljevalcem in vozom v sosednjo vas. Spremljevalec je imel puško in jo držal na vozu tako, da je bila cev obrnjena navzgor. Pot je bila slaba in voz je treslo. Puška se je sprožila in ubila fanta.«

Potem mi dr. Danilo Lokar toplo priporoči knjigo dr. Aleksandra Gale »Partizanski zdravnik«. Obljubim mu, da jo bom prebrala.

*

Pot iz hiše, mimo cvetja je bila še veliko prijaznejša kot maloprej. Na cesti sem se enkrat ozrla na mogočno zgradbo, v kateri živi in ustvarja dr. Danilo Lokar, mož enainosemdesetih let.

Najlepša hvala, pisatelj Lokar, za nasvete in prijazne besede, za podarjene knjige in naklonjeni čas, ki sem ga preživela v vaši družbi.

ZORKA STEGOVEC

STRELI

Ko je v našo deželo vdrl sovražnik, so prišli Italijani tudi na Sinji vrh pri Vinici. Utaborili so se v župnišču. Ker je bil sovražnik zelo krut, so mu ljudje vsepovsod kljubovali. Sodelovali so s partizani in jim pomagali. Med njimi sta bila tudi Franc Špehar iz Gorice in Mihael Mukavec s Hriha.

Nekega dne je prišel k Francu Špeharju njegov dober znanec, sicer Ljubljancan. Začel ga je vpraševati, če bi hotel v okolici Sinjega vrha organizirati za partizansko zbiranje hrane. Špehar je seveda privolil, »prijatelj« pa ga je izdal.

Drugi dan so prišli Italijani ter odpeljali Franca Špeharja in Mihaela Mukavca. Pripeljali so ju v postojanko na Sinji vrh in zaprli. Ker kljub mučenju nista ničesar izdala, so ju sklenili ustreliti.

Nato je prišel 27. oktober 1942.

Po cesti so ju zvezana peljali na Razvaje. To je hrib, ki se ob njegovem vznosu vije cesta na Vinico. Tam so ju izpustili in rekli: »Zdaj pa pojdita, kamor vesta in znata!« Obrnila sta se proti domu, v tistem hipu pa so odjeknili streli. Pozneje so Italijani govorili, da sta hotela pobegniti.

Franca Špeharja in Mihaela Mukavca so domačini pokopali na viniškem pokopališču; danes pa na tem mestu stoji lep spomenik, ki nas spominja na vojno in zločin.

NEVENKA KOVAČ



lotila bolezen »vsi na Triglav«. Kljub vročini smo srečno prilezli na vrh, pritisnili štampljke, se fotografirali in se vrnili k Planiki. Nato smo šli do Kredarice in od tam na Vodnikov dom, kjer smo utrujeni zaspali.

LOVRENC NA POHORJU

V noči med 22. in 23. avgustom 1944 so enote Šercerjeve brigade napadle Lovrenc na Pohorju z vseh strani. Napad se je pričel ob 11. uri ponoči in je trajal do jutra. Glavni napad je bil usmerjen na gostilno »Jelen«, kjer so bili vermani, in na policijsko postajo, kjer so bili policisti. To poslopje so morali minirati. Tedaj je Šercerjeva brigada izbojevala veliko zmago. Sovražnik je imel šest mrtvih, enega ranjenega in osemindeset ujetih. Zajet je bil celo nemški župan in še trije domači izdajalci. Brigada je zaplenila veliko orožja in municije.

Po bitki se je v Lovrencu na Pohorju nastanil okrajni odbor OF s sedežem v župnišču. Tam je bilo tudi vojaško poveljstvo. OF je organizirala prekrbo in kulturno dejavnost. Dne 24. septembra 1944 so ustanovili celo partizansko šolo, ki jo je obiskovalo precejšnje število otrok zavednih Slovencev. Učili so se pisati, brati, računati in peti partizanske pesmi. Poučevali so partizanski učitelj; med njimi domačka tovarišica Kasjakova.

Osvobodeno ozemlje, ki je segalo od Ribnice prek Lovrenca do bližine železniške proge v Dravski dolini, je bilo tod

do velike nemške ofenzive novembra 1944.

S ponovnim prihodom okupatorja se je nasilje nad prebivalstvom še povečalo. Partizani so se morali umakniti iz Lovrenca. Nekaj se jih je skrillo pri kmetu Kasjaku na Recenjku. Nemci so jih nekega dne obkolili, toda življenje jim je rešilo enajstletno dekletce. Čisto zasopihano je priteklo do obveščevalca, ki je sedel pred hišo. Ko jo je zagledal, ji je pohitel naproti in jo vprašal:

»No, kaj mi boš pa danes povedala?«

»Takoj se umaknite, Nemci vas obkoljujejo!« je dejalo dekletce. Komaj pet minut pred prihodom Nemcem, so partizani prekoračili cesto pri Gnečevi gmajni in se umaknili.

Res je bilo takrat težko za deklico, ki je padla Nemcem v roke. Držali so ji brzostrelko na prsih in kričali: »Ustrelimo te, če ne poveš, kje so partizani!« Milo jih je pogledala in rekla: »Nič ne vem, samo spominsko knjigo sem nesla k sosedovim!« Nemci so jo spustili.

Nato so Nemci razbijali pri Gnečevi hiši in hoteli zvedeti za partizane, ki so jih z daljnogledi opazovali iz gozda.

Prebivalstvo Lovrenca je dočakalo osvoboditev 9. maja 1945. Olga Turščak

kramljanje

Draga Milena!

Lep čas je že minil od najinega zadnjega kramljanja tistega vročega dopoldneva... In jaz od takrat tako molčim, kot bi vas popolnoma pozabila. Po mojem molku bi res lahko sodili kaj takšnega. Če pa rečem, da mnogokrat mislim na vas, mi boste verjeli.

Dnevi tako hitro tečejo. Posebno v službi, če opravljanje prakse lahko tako imenujem. Pravzaprav — ko boste prejeli to pisemce, se bom že poslovila od pisalne mize. Priznam, da mi bo kar malce hudo pri srcu. Človek se privadi na novo okolje, spoznaš sodelavce in če so le-ti sila dobri ljudje, slovo ni lahko.

Se malo in odprle se bodo šolske duri. Samo še leto, si mnogo-

krat zašepetam in tudi takrat mi postane hudo. Priznam, da smo vsi enaki: v šoli vedno vzdihujemo, da bi je bilo že enkrat konec, pollej pa spoznaš, da je šolski čas kljub delu in majhnim razočaranjem vendar najlepše obdobje v človekovem življenju. Morda zato, ker je moje življenje med šolskim letom povezano s toliko drugimi potmi, ki mi neznansko veliko pomenijo. Tudi s tisto, ki drži k vam — pa ko trkam na vrata, radovedna in vrtih malce preplašena. Priznam, ker iskreno priznanje človeka pomirja, da pravzaprav v tem času nisem potrkala na nobene duri. Mi boste zamerili? Toda saj je toliko mlajših dopisnikov, zaradi katerih mi je mnogokrat žal, da jim kratim di moj sestavek, če bi ne bilo tiste di moj stavek, če bi ne bilo tiste Alenke! verjetno govore. Kljub temu — naj mi oprostite — bom še tu in tam pisala. Pisanje je postalo del mene... In če dolgo ne pišem,

sem takšna, kot bi ne imela desne roke. Pa vendar bo treba nekega dne končati sodelovanje na naši strani v našem listu.

Za danes bo dovolj, samo še bralce »TV 15 za mladino« naj pozdravim in jim zaželim mnogo prijetnih dni.

Iskren pozdrav!

Alenka Trontelj
Stranska pot III
61290 Grosuplje

Draga Alenka!

Pisemc, nič manj iskrenih in toplih kot so bila tvoja in tvojih vrstnikov, res nikoli ne zmanjka. A vendar se bojim slovesa tudi jaz. Če bo ostal spomin na vaše delo — in to bo — bo z bogom manj boleč. Konec koncev pa mladost ne mine kar čez noč in sama najbolje veš, kaj ti je čimprej storiti.

Lepo pozdravljena!

MILENA

VSAK DAN PO ENO NADSTROPJE

V rekordnem času — v štiriindvajsetih dneh — je zagrebška »Industrogradnja« zgradila nebotečnik s 24 nadstropji. V njem bo 106 dvosobnih in trisobnih stanovanj. Tako hitro gradnjo so dosegli s posebnim postopkom.

Investitor gradnje te stanovanjske zgradbe je Zveza združenj borcev NOV Hrvatske.

»Borba« — 30. 8. 1973

HONORARNI IZPITI

Kot poročajo sašajevske Večernje novine, zahtevajo v tem univerzitetnem mestu od abiturientov, ki niso končali klasičnih, realnih in tako naprej »pravnih« srednjih šol — sprejemni izpit, ki velja od 150 do 600 din, čeprav zakon o visokem šolstvu zaenkrat tega davka oziroma dinarjev še ne terja.

Zanimivo je, da bodo del omenjenega denarja dobili ljudje, ki so s fakultetami v rednem delovnem odnosu, in od katerih zakon zahteva 42-urni delovni tednik.

»Delo« — 29. 8. 1973

CEMENT NA ČRNI BORZI

V rubriki »Tržišča« priobčujemo beležko o tem, da v Italiji prodajajo cement na črni borzi po 1.500 do 1.600 lir za meterski stot, ker ga proizvajalci nočejo prodajati po odobreni, za polovico nižji ceni. Če je tečaj lire 0,0243 dinarja, tedaj se cement v Italiji prodaja »na črno« po 36,45 do 38,88 dinarjev za stot. Ob tej ugotovitvi človek nehoti vzdihne, kako lepo bi bilo, če bi pri nas prodajali cement »na belo« po italijanskih črno-borzijskih cenah.

»Ekonomika politika« — 27. 8. 1973

VEČ DNEVNIC KOT DNI

Polletna analiza o delu trgovskih potnikov na Hrvatskem kaže, da je to kategorija ljudi z izjemno visokimi osebnimi dohodki. Njihovi zaslužki presegajo prejemke najpomembnejših strokovnjakov.

Pri nas je uveljavljena praksa, da imajo trgovski potniki pravico na 25 dnevnic mesečno — kar se jim tudi obračunava. Toda posamezna podjetja kot splošno trgovsko podjetje »Gataldus« iz Zagreba zaračunavajo svojim trgovskim potnikom tudi po dve ali tri dnevne več, kot ima tisti mesec dni. Zanimiv je primer iz Belega Manastira. Trgovskemu potniku v tem slavonskem mestu so izplačali na račun osebnih dohodkov za leto 1972 skupaj 13.420 dinarjev, na račun kilometrin 95.345 dinarjev, na račun dnevnice 22.680 dinarjev in na račun stroškov za revizijo vzorcev 1.389 dinarjev.

»Borba« — 31. 8. 1973

DRAGO PRAVDANJE

Približno 814,9 milijonov dinarjev iz naslova stroškov za sodne spore in obresti so izplačale delovne organizacije samo v prvi polovici 1973. V primerjavi s celotnim minulim letom, ko je bilo v te namene potrošenih 827 milijonov, so stroški sporov in obresti v velikem porastu.

»Nedeljski dnevnik« — 2. 9. 1973

Podmornice na jedrski pogon

Dosegla je 2.000 kilometrov oddaljen cilj s hitrostjo desetih machov. Leta 1960 so jo prvič izstrelili iz potopljene podmornice »George Washington«. Podmornica je lahko sprejela šestnaest raket. Strokovnjaki so bili z njo tako zadovoljni, da so govorili o popolnem orožju. Ostale mornarice so zaradi tega podvojile napore, da bi izpopolnile lastne dosežke. Francoski admiral Cabanir je izjavil: »Podmornica je orožje prihodnosti. V tem se mornarica dveh velesil ne motita. Obedve sta napeli vse sile, da bi podmornicam zaupali glavno vlogo.«

Kako je urejeno bivanje mornarjev v podmornicah? Prav gotovo dosti bolje kot na klasičnih. Pred tridesetimi leti je bilo življenje podmorničarjev skoraj tako kot

prostore kot navadna površinska ladja. Jedilnico uporabljajo tudi za predvajanje filmov. Lahko igrajo namizni tenis. Za udobje služijo tudi knjižnica, bar in telovadnica. Imajo kopalnico in pralnico. Ležišča so tako udobna, da nekdanji podmorničarji govorijo o razkošju. Zrak je čist. Za okolje in za zdravje mornarjev skrbi zdravnik, ki ga pred tridesetimi leti ni bilo na nobeni podmornici. Avtomatične naprave s skrajno natančnostjo obnavljajo zrak in pazijo na radioaktivnost, ki bi se utegnila pojaviti. V vseh prostorih je opaziti red in čistočo, ker vse naprave poganja električna energija iz jedrskega reaktorja. Kljub vsem naštetim ugodnostim pa je služba na podmornicah še vedno ena najtežjih. Moderna pod-

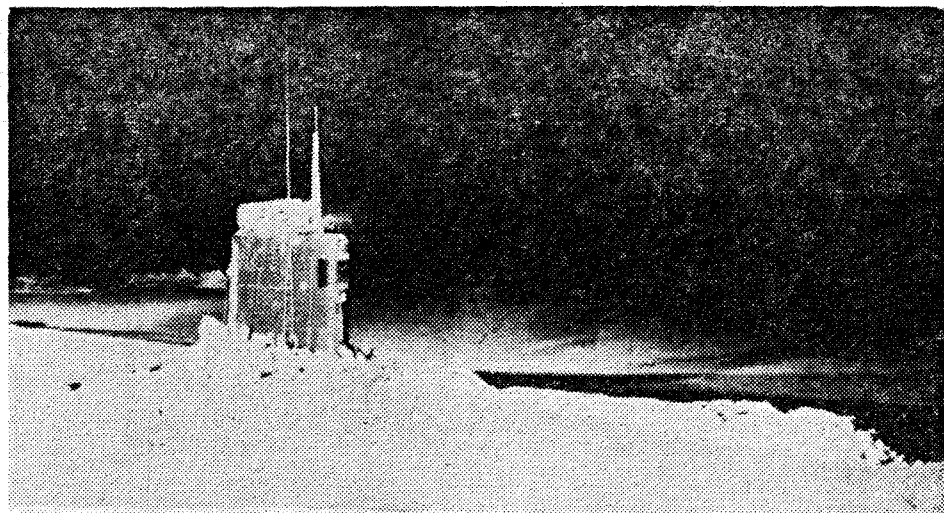
vzpostavitev stika. Popoldne so zagledali na površini oljne madeže in razne predmete. Stodvanajst mornarjev in sedemnajst civilnih tehnikov se je raztreščilo po morskem dnu skupaj z deli podmornice, ki je tri leta pred tem dosegla globinski rekord.

Jana
sodoben ženski tednik

Podmornice na jedrski pogon imajo zdaj mornarice štirih držav: ZDA, Sovjetske zveze, Velike Britanije in Francije. Ameriška vojna mornarica razpolaga s 101 operativno atomsko podmornico. Od teh služi 60 za napad in 41 za izstreljevanje raket. Sovjetska zveza jih ima vsaj sto, izmed katerih je več kot osemdeset opremljenih z napravami za izstreljevanje raket. Britanska mornarica ima deset atomskih podmornic, štiri pa v gradnji. Francija bo imela kmalu pet takšnih podmornic, dve pa sta že dograjeni.

Velikanske vsote trošijo za gradnjo teh ladij, ki so prava čuda moderne tehnike. Upravičeno jih lahko občudujemo, toda ko pomislimo, čemu so namenjene, nas je lahko strah prihodnosti.

VRBOVSEK POLDE



Ameriška podmornica »Sargo« se je dvignila na površino ob severnem tečaju. Pod ledom je plula štirinajst dni in enainvajset ur.

na beneških kazenskih galejah. Stroji in ljudje so uporabljali isti zrak. Smrdelo je po nafti in posadka se je s težavo premikala, ker je bilo na vsakem koraku premalo prostora. Zdaj imajo podmornice lepe

mornica bi lahko ostala na plovbi po več let, toda ljudje v nenaravnem okolju ne bi zdržali. Vsaka dva meseca je treba posadko zamenjati, kajti živčna napetost po preteku tega časa preveč naraste. Vsaka podmornica na jedrski pogon ima zato vselej po dve moštvi, ki se izmenjavata.

Mornarji na podmornicah morajo skrajno natančno opravljati svoje naloge. Toda kljub izurjenosti in sijajni tehnični opremitvi so še vedno žrtve nesreč. Prva izmed ponesrečenih atomskih podmornic je bila »Tresher«. Pod vodo je izpodrivala 4.300 ton, pripadala je mornarici ZDA. Dne 9. aprila 1963 je izplula iz Portsmoutha, kjer so jo popravljali. Opraviti je morala nekaj poskusov v majhni globini. Navzoča je bila pomožna ladja »Skylark«. Naslednjega dne sta obe izpluli na odprto morje, da bi se podmornica potopila čim globlje. Ob osmih zjutraj se je začelo potapljanje. Poveljnik je med spuščanjem v globino sporočal razne podatke. Ob devetih je sporočil, da nekaj ni v redu in da se pripravlja na dvig. Čez nekaj minut je sledilo sporočilo, ki ga na pomožni ladji niso razumeli. Oficir na njej je tik zatem zaslišal šum, kot da bi v medstenje vdrl zrak, ki je potreben za izpodirvanje vode. Potem je votlo zagrmelo. Dve uri so na »Skylarku« zaman čakali na



bonboni
VISOKI

VODIJO V KVALITETI



Otroci in žene so jokali naglas. Vester je natančno čul kmeta, ki jih je pogovarjal: »Ne zganjajte, saj pridemo nazaj, gotovo pridemo nazaj.« Ko so stopali v voz, so vojaški vsakega posebej sunili od zadaj in otroci so pri tem bolešno zakričali. Tržani so od daleč gledali te prizore in Vester je opazil, da se zdaj niso tako zabavali kakor pa pred nekaj dnevi, ko so skozi trg gonili župnika in druge ljudi. Le nekaj žensk se je škodoželjno smejala, vsi drugi pa so molče stali pred svojimi hišami. Nekateri pa so celo zmajali z glavami in odhajali v hiše. Potem je avtomobil odpeljal proti vzhodu.

Zvečer so se Vestrovj starši vrnili iz trga kakor druge krati. Oče se je že nekaj dni vračal trezen domov in ni veliko govoril. Nocoj sta se oče in mati pogovarjala, da so danes sešli tiste ljudi, ki so zoper Nemce. Njihovo imetje

je zaplenjeno in na njihovo mesto bodo prišli drugi ljudje. Kakšni, to se ne ve. O selitvi botra sta govorila posebej. Vester pa se ni mogel zdržati, da ne bi rekel: »Botrovih mi je žal, ker so bili dobri ljudje.« Nista mu odgovorila.

»Videl sem, kako so jih pehali v voz. Otroci so vpili od bolečin,« je nadaljeval Vester.

Ker mu nobeden ni odgovoril, je Vester vprašal: »Zakaj so jih izselili?« Spet mu ni nobeden odgovoril. Oče se je tiho spravil spat. Ko sta z materjo ostala sama, je Vester rekel: »Če mi boste še prinesli kakih potic od tistih ljudi iz trga, jih ne bom več jedel.«

življenje je tudi pod novimi gospodarji teklo svojo pot dalje. Vester je plezal še dalje na stari grad in opazoval iz svojega skrivnostnega razgleda. Opazoval je in mislil svoje. Novi gospodarji so

hodili po trgu s trdnimi koraki. Obklečeni so bili v črne in rjave obleke in na rokavih so nosili široke pasove s kljukastimi križi. Čudno je bilo, da ti črni in rjavi ljudje niso znali govoriti tako mirno kakor drugi ljudje, ampak so vedno kričali in razsajali, ko da bi bili večno pijani. Nekateri so zapustili trg in za njimi so prišli drugi, ki so bili podobni prvim.

Minilo je leto, minili sta že skoraj dve leti od tega časa, ko so prišli novi gospodarji v trg pod starim gradom. Zastava s čudnim križem že davno ni več mahala s starega stolpa. Nekoč jo je veter vrgel v žrelo, od koder so jo potem odnesli črni vojaški. Vestru se je zdelo dobro, da je bil zopet sam v razvalini. Tam v trgu ni bilo že davno zastav, niti vencev, niti mlajev in huše so dolgočasno stale ob cesti. Le kdaj pa kdaj so jih okra-

sili z zastavami, in takrat so se tudi pojavile slike tiste ga moza z lasmi, počesanimi na čelo. Le na hiši, od koder so izselili trgovca z železnino, je neprestano visela dolga zastava s kljukastim križem. V tej hiši je bila komanda črnih vojakov. V tej hiši so tudi nekoč namestili zvočnik, ki je potem neprenehoma trobil po trgu razne govore in melodije. Vester je na stolpu poslušal te govore. Veliko tega ni razumel, toda eno si je zapomnil: zvočnik je venomer pripovedoval o velikih zmagah nad Rusi, nad Angleži in drugimi narodi. Nekega dne je zvočnik začel kričati tudi o banditih in jim neprestano groziti. Vester sprva ni razumel, o čem zvočnik govori, počasi je doumel, da se banditi skrivajo po gozdovih, od koder streljajo na Nemce. Včasih sta se oče in mati zvečer v postelji pogovarjala podobne stvari in ugrabala, kaj bo še prišlo nad ubogo ljudstvo, preden bo konec te strašne vojne.

Vester je rasel ob takih pogovorih in ob novicah, ki jih je vsak dan razglašal zvočnik; tako je zorel. Zdaj je bil že več ko šestnajst let star. V trg že prej ni rad hodil, ker je vse njegovo življenje lahko opazoval s starega stolpa, sedaj pa se sploh

ni zgodilo, da bi brez važne potrebe stopil med hiše. Ker je bil malo prihuljene postave, se je vsak vojak spotaknil ob njega in ga ozmerjal, če ni hitro snel klobuka.

Nekega dne je opazil, da v hiši trgovca z železnino niso več stari prebivalci, ki so čez noč izginili, ampak da

so se tam naselili novi prebivalci, ki niso imeli črnih, temveč sive uniforme. Zastava pa je še vedno mahala s hiše.

Zvečer je oče pripovedoval. Mati je odgovorila: »Tiho bodi, ker ne razumeš življenja...«

(Se nadaljuje)

